

**AVRUPA BİRLİĞİ NUTS SİSTEMİNİN TÜRKİYE’DE
UYGULANMASI: İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLAMASI
(İBBS) SİSTEMİNİN SINANMASI**

Özge ACAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MAYIS 2008
ANKARA**

Özge ACAR tarafından hazırlanan TÜRKİYE’DE AVRUPA BİRLİĞİ NUTS SİSTEMİNİN UYGULANMASI: İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLAMASI (İBBS) SİSTEMİNİN SINANMASI adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kübra Cihangir ÇAMUR
Tez Danışmanı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Feral EKE
Şehir ve Bölge Planlama A.B.D., Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kübra Cihangir ÇAMUR
Şehir ve Bölge Planlama A.B.D., Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birgül Ayman GÜLER
Yönetim Bilimleri A.B.D., Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Demet EROL
Şehir ve Bölge Planlama A.B.D., Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tanyel Özelçi ECERAL
Şehir ve Bölge Planlama A.B.D., Gazi Üniversitesi

Tarih: 21/05/2008

Bu tez ile G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Nermin ERTAN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Özge ACAR

**AVRUPA BİRLİĞİ NUTS SİSTEMİNİN TÜRKİYE’DE UYGULANMASI:
İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLAMASI (İBBS) SİSTEMİNİN
SINANMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Özge ACAR

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Mayıs 2008

ÖZET

Avrupa Birliği’nin ekonomik bütünleşme yaklaşımları ve sosyal kalkınma politikaları kapsamında, gelir dağılımı ve istihdam açısından ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması, öncelikli konulardan birini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği’nde bölgesel politika, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesini ve bu amaçla oluşturulacak politikalar aracılığı ile yaşam standartlarındaki farklılığın azaltılmasını amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birlik’in sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemle her bölge ve alt bölgeye ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farklılıkların belirlenebilmesi hedeflenmektedir. Sistem Avrupa Birliği’nde kısaca NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması- İBBS) olarak da kullanılmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım ve uyum sürecinde NUTS birimleri öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Bu çerçevede DPT ile TÜİK tarafından İstatistiki Bölge Birimlerinin oluşturulmasına yönelik hazırlık süreci Nisan 2001'de başlamış, İBBS Sistemi Eylül 2002'de yasallaştırılmıştır.

Çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve ele alınmış, daha sonra Avrupa Birliği ile Türkiye'nin bölgesel gelişme politikaları ortaya koyulmuştur. Konuyla ilgili olarak kalkınma ajansları'nın genel özellikleri, yapıları, örgütlenmeleri ve Türkiye'deki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Avrupa Birliği'nde NUTS, Türkiye'de İBBS oluşturma ölçütleri ve uygulanma biçimlerinin tespiti yapılmıştır.

Konuyla ilgili olarak kalkınma ajanslarının özellikleri, yapıları, örgütlenmeleri hakkında bilgi verilerek, Türkiye'de henüz kurulmakta olan kalkınma ajanslarının son durumu hakkında bilgi verilmiştir. AB ile Türkiye'de NUTS/İBBS oluşturma ölçütleri ve ülkelere uygulanma biçimlerinin tespiti yapılmıştır.

Tez çalışmasında temel olarak, Avrupa Birliği'nde NUTS oluşturma ölçütleri ile AB fonlarının kullanımında hedef bölgeler olan Türkiye İBBS-2 düzeyi bölgelerinin oluşturulmasında kullanılan ölçütlerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda Türkiye İBBS-2 düzeyi bölgelerinin yarısının, Avrupa Birliği NUTS Sistemi temel prensipleri ile tam olarak örtüştüğü görülmüştür. Çalışmanın özgün katkısı olarak, Türkiye İBBS-2 düzey bölgelerinin dörtte birinin, AB NUTS Sisteminin temel prensiplerinden nüfus eşiklerini ve kişi başına düşen GSMH değerlerini sağlayamadıkları saptanmıştır. İBBS-2 düzeyi bölgelerinin üçte biri ise, AB NUTS Sistemi temel prensipleri ile örtüşmelerine rağmen, bölge içerisinde bulunan illerin homojen gelişmişlik düzeyini sağlayamaması ve birbirleri ile ulaşım, ticari vb. ilişkilerinin zayıf olmasından dolayı "homojen bölgeler" olarak tanımlanamamışlardır. Bu nedenlerle, tez

alışmasının sonuç ve önerisi olarak, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'nın DPT ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlarca tekrar ele alınarak, iç tutarlılığının sağlanması önemli ve gerekli bulunmuştur.

Bilim Kodu : 801.1.024

Anahtar Kelimeler : Avrupa Birliği, NUTS, İBBS, bölgesel politika, planlama, bölge kalkınma ajansları

Sayfa Adedi : 241

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. Kübra CİHANGİR ÇAMUR

**IMPLEMENTATION OF EUROPEAN UNION NUTS SYSTEM IN TURKEY:
TESTING NO-MENCLATURE OF TERRITORIAL UNITS FOR
STATISTICS (IBBS)
(M.Sc. Thesis)**

Özge ACAR

**GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
May 2008**

ABSTRACT

Reduction of the disparities of income distribution and employment between countries and regions are the primarily issues within the context of economical integration and social development policies of European Union. Regional policy of European Union aims to obviate the interregional disequilibrium and decrease the disparities of life conditions with the policies (which have been) developed for this goal.

Zoning system has been constituted within the full members of European Union in order to remove regional disparities between the full members of European Union and to fulfill the purpose of merging on the common base, to make the underdeveloped regions utilized from the European Union funds. It is aimed to make the quality of data belonging to the all region and sub-region being comparable and to determine the regional disparities with this system. System is used shortly as NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics) in Eropean Union.

NUTS have been taken place as a priority target within the full and equal participation and adaptation process of Turkey. In this context, the process of NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics) has been begun at April 2001, legalized in 2002 by SPO (State Planning Organization, T.R. Prime Ministry) and TSI (Turkish Statistical Institute, Prime Ministry Republic of Turkey).

Conceptual framework has been discussed, and then regional development policies of European Union and Turkey have been underlined. The information about the general characteristics, structures and organizations of development agency and the latest aspects of development agencies which have been just established in Turkey have been identified. The foundation criterion and implementation types of the NUTS has been identified in European Union and Turkey.

A comparative analysis of the foundation criterion of NUTS in European Union and the foundation criterions of NUTS-2 level regions which are the basic target of the European Union funds to be used in Turkey have been done as a basic structure of this study. It has been observed at the end of the study that half of the regions at NUTS-2 level in Turkey exactly overlap with the basic principles of European Union NUTS. As a distinctive addition of this study, it is determined that quarter of the regions at NUTS-2 level in Turkey do not ensure the basic principles of European Union NUTS which are mentioned as population threshold and per capita GDP.

Although one third of the regions at NUTS-2 level in Turkey overlap with the basic principles of NUTS in European Union, these regions do not determined as 'homogenous regions', because of the fact that homogenous development levels of provinces in these regions do not reach the European Union level and they do not come together in conformance with transportation, trade, function. Consequently, it is important and essential that the classification of NUTS in

Turkey should be overviewed again and should be cross-checked by the State Planning Organization and other related public institutions.

Science Code: : 801.1.024

**Key Words : European Union, NUTS, İBBS, regional policy,
urban planning, regional development agency**

Page Number : 241

Adviser : Assist. Prof. Dr. Kübra CİHANGİR ÇAMUR

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, tezimin oluşumunda ve tamamlanmasında büyük katkısı bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Kübra Cihangir ÇAMUR'a, değerlendirmeleri ve yönlendirmelerinden dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Feral EKE'ye, Prof. Dr. Birgül Ayman GÜLER'e, Yrd. Doç. Dr. Demet EROL'a, Yrd. Doç. Dr. Tanyel Özelçi ECERAL'a, kıymetli tecrübelerinden, bilgisinden ve yönlendirmelerinden dolayı Taner KAVASOĞLU'na, çalışmalarına destekleri ve yardımlarından dolayı arkadaşlarım Nazan Duygu YİĞİTER'e ve Nermin ESER'e, çalışmalarım süresince desteklerini eksik etmeyen ve beni yalnız bırakmayan eşim M. Gürol ACAR'a, aileme ve özellikle annem Nuran GÜMÜŞ'e, babam Kadir GÜMÜŞ'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xviii
1. GİRİŞ	1
2. BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGE AYIRIMI.....	7
2.1. Bölge Tanımı.....	7
2.2. Bölge-Alt Bölge Sınıflaması	11
2.3. Bölgelerarası Dengesizlik Kavramı	14
2.4. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması-İBBS (Nomenclature of Units of Territorial Statistics- NUTS	15
2.5. Bölge kalkınma ajansları.....	16
2.5.1. Bölge kalkınma ajanslarının genel özellikleri.....	18
2.5.2. Bölge kalkınma ajanslarının amaçları.....	20
2.5.3. Bölge kalkınma ajanslarının örgütlenmeleri	21
2.5.4. Bölge kalkınma ajanslarının idari yapısı.....	22
2.5.5. Bölge kalkınma ajanslarının gelişimi.....	23
3. AB'DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI.....	27
3.1. AB'nin Bölgesel Politika Geliştirme İhtiyacı	28

	Sayfa
3.2. Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikaları	31
3.3. Avrupa Birliği Bölgesel Politika Araçları	33
3.3.1. AB 2000–2006 döneminde uygulanan mali yardımlar	34
3.3.2. AB 2007-2013 dönemi mali yardımlar	37
3.4. AB Bölgesel Politika Hedefleri ve AB Üye Ülkelerinde Problemler Alanların Mekansal Dağılımı	41
4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI	49
4.1. Türkiye’nin Bölgesel Politika Geliştirme İhtiyacı	50
4.2. Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları	52
4.3. Türkiye’nin Bölgesel Politika Aracı Olarak Beş Yıllık Kalkınma Planları	53
4.3.1. Beş yıllık kalkınma planlarında kullanılan araçlar	65
4.4. Türkiye’de Bölge Sınıflandırmaları	71
4.5. Türkiye’nin Kalkınma Stratejisi	73
5. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS) VE KALKINMA AJANSLARI	78
5.1. AB’de NUTS Sistematiği	80
5.1.1. NUTS sisteminin temel prensipleri	80
5.1.2. NUTS sınıflandırmasının ülkelere uygulanması	85
5.2. Türkiye’de İBBS Sistematiği	89
5.2.1. İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması düzey-3	90
5.2.2. İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması düzey-2 ve düzey-1	91
5.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi	93
5.3.1. Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının yapısı	95

	Sayfa
5.3.2. Türkiye’de mevcut kalkınma ajansları yapıları.....	100
5.3.3. Türkiye’de kalkınma ajansları ile ilgili son durum	104
5.4. Kalkınma Ajansları Üzerine Değerlendirme	106
6. TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARININ KURULMASINA YÖNELİK İBBS’NİN OLUŞTURULMASI SÜRECİNİN ANALİZİ	118
6.1. İBBS Sisteminin Oluşturulmasında AB’nin Beklenti ve Talepleri	119
6.2. İBBS Sisteminde DPT’nin Rolü ve İşlevi	124
7. NUTS/ İBBS KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ.....	142
7.1. İBBS’nin AB/NUTS Ölçütleriyle Karşılaştırılması.....	143
7.2. İBBS’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması ve Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Çalışmalarıyla Karşılaştırılması	145
7.3. Bulgular ve Tartışma.....	151
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	193
KAYNAKLAR	200
EKLER.....	206
EK-1 Avrupa Birliği’nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri	207
EK-2 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi	218
EK-3 İllerin ve İBBS-2 düzey bölgelerinin yıllara göre nüfus büyüklükleri.....	223
EK-4 İller ve bölgelerin yüzölçümleri	226
EK-5 2000 yılı kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla.....	228
EK-6 Yerleşme merkezlerinin kademelenme durumları.....	230
EK-7 6. Kademe merkezler ve etki alanları	231
EK-8 5. Kademe merkezler ve etki alanları	232
EK-9 4. Kademe merkezler ve etki alanları	233
EK-10 3. Kademe merkezler ve etki alanları	234
EK-11 1. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	235
EK-12 1., 2. ve 3. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	236
EK-13 3. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	237
EK-14 1., 2., 3., 4. ve 5. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	238
EK-15 6. ve 7. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	239
EK-16 8. ve 9. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri	240
ÖZGEÇMİŞ	241

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım.....	19
Çizelge 2.2. Ulusal bakış ile BKA bakışı arasındaki farklılıklar çizelgesi	20
Çizelge 3.1. AB'ye üye ve aday ülkelerin AB süreçleri	28
Çizelge 3.2. İBBS bölgeleri ve sayıları.....	30
Çizelge 4.1. Beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel yaklaşımların bütünleşik değerlendirmesi	54
Çizelge 4.2. İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde geri kalmış olarak saptanan iller (kalkınmada öncelikli yöreler).....	57
Çizelge 4.3. İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi tarafından yapılan bölge merkezleri.....	58
Çizelge 4.4. İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi tarafından yapılan bölge ayrımları	58
Çizelge 4.5. Devlet Planlama Teşkilatı Tarafından “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması” sonuçlarına göre fonksiyonel bölgeler.....	60
Çizelge 4.6. Ön Ulusal Kalkınma Planının genel finansman çizelgesi (2004-2006).....	75
Çizelge 5.1. AB'deki NUTS düzeyleri nüfus eşikleri.....	82
Çizelge 5.2. AB üyesi ve AB'ye aday ülkelerde NUTS düzeyleri	87
Çizelge 5.3. Kalkınma ajansları üzerine geliştirilen görüşler	113
Çizelge 6.1. AB - Türkiye NUTS (İBBS) karakteristikleri karşılaştırması	140
Çizelge 7.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması- 5. Kademe merkezler ve etki alanları (İl merkezleri)	147

Çizelge	Sayfa
Çizelge 7.2. Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları-DPT 2003.....	150
Çizelge 7.3. İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması	155
Çizelge 7.4. İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması	161
Çizelge 7.5. Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması.....	169
Çizelge 7.6. Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması.....	183
Çizelge 7.7. Türkiye’de en kuvvetli İBBS-2 bölgelerinden en zayıf İBBS-2 bölgelerine sıralaması	189

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Hedef 1 kapsamındaki bölgeler	43
Şekil 3.2. Hedef 1 ve 2 kapsamındaki bölgeler.....	45
Şekil 4.1. Türkiye’nin kalkınma stratejisi.....	74
Şekil 5.1. Ajansın teşkilat yapısı	98
Şekil 5.2. Ajansın işleyişi.....	99
Şekil 5.3. Çukurova Kalkınma Ajansı yapısı	102
Şekil 6.1. İBBS-2 düzeyi-Metropoller	127
Şekil 6.2. İBBS-2 düzeyi- EGEV illeri	128
Şekil 6.3. İBBS-2 düzeyi- Yeşilırmak Havzası Gelişme Projesi illeri.....	128
Şekil 6.4. İBBS-2 düzeyi - DOKAP illeri.....	129
Şekil 6.5. İBBS-2 düzeyi - GAP illeri.....	131
Şekil 6.6. İBBS-2 düzeyi - DAP illeri.....	132
Şekil 6.7. İBBS-2 düzeyi - ZBK illeri.....	132
Şekil 6.8. İBBS-2 düzeyi - Trakya Bölgesi.....	133
Şekil 6.9. İBBS-2 düzeyi - Göller Bölgesi.....	134
Şekil 6.10. İBBS-2 düzeyi - Çukurova Bölgesi	135
Şekil 6.11. İBBS-2 düzeyi - Konya Bölgesi	135
Şekil 6.12. İBBS-2 düzeyi - İç Anadolu Bölgesi	136
Şekil 6.13. İBBS-2 düzeyi - Hatay Bölgesi.....	137
Şekil 6.14. İBBS-2 düzeyi - Yeşilırmak Gelişme Havzası Bölgesi	137
Şekil 6.15. İBBS-2 düzeyi - Kayseri Bölgesi.....	138

Şekil	Sayfa
Şekil 6.16. İBBS-2 düzeyi - Bursa Bölgesi.....	139
Şekil 6.17. İBBS-2 düzeyi - Kocaeli Bölgesi.....	139
Şekil 7.1. Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları	150
Şekil 7.2. Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin NUTS ve güncel-tarihi-işlevsel ölçütler açısından karşılaştırması	187
Şekil 7.3. Büyükşehirlerin sınıflara göre durumları.....	192

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AT	Avrupa Topluluğu
BA	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
DAP	Doğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Enstitüsü
FEOGA	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
FIFG	Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı
GAP	Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISPA	Katılım Öncesi Süreç için Yapısal Politika Araçları
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
JICA	Japon Uluslar arası İşbirliği Ajansı
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi

Kısaltmalar**Açıklama****NUTS**

Statistikcs

No-menclature of Territorial Units for

OHAL

Olağanüstü Hal Bölgesi

OTP

Ortak Tarım Politikası

ÖUKP

Ön Ulusal Kalkınma Planı

PHAREPolonya ve Macaristan için Ekonominin
Yeniden Yapılandırılması Faaliyeti**SAPARD**Tarım ve Kırsal Gelişme için Özel Katılım
Programı**SEGE**

Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

STK

Sivil Toplum Kuruluşları

UP

Ulusal Plan

1. GİRİŞ

Batı Avrupa ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal bir topluluk kurulması fikri asırlar öncesine dayanmaktadır. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde bu fikirler tamamen belirginleşmesine rağmen, gerçek anlamda ekonomik işbirliğine dayalı Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun hayata geçirilmesiyle başlar. Bu topluluğun kuruluşunu takiben, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Aynı ruhu taşıyan bu üç topluluk daha sonra kurucu üye ülkeler arasında varılan bir antlaşmayla, bir bütün olarak ifade edilmek üzere Avrupa Toplulukları (AT) adını alarak kurumlarını birleştirmişlerdir. Avrupa Birliği (AB) değişimi ise Maastricht Antlaşmasıyla yürürlüğe girerek bugün ki entegrasyon çekirdeğini teşkil etmiştir [Bulut, 2005].

Avrupa Birliği 1973 yılından 2004 yılına kadar geçirdiği 5 genişleme ile 25 üye ülkeye sahip bir topluluk olmuştur. Avrupa Birliği, farklı kültürler, diller, tarihler ve geleneklerden oluşan bir mozaiktir. Bölgelerin gelenek, kültür, sosyal ve ekonomik yapı gibi çeşitli alanlardaki farklılıkları, esasen, Avrupa'nın çoğulcu yapısına katkıda bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada böyle bir çeşitliliğin korunması konusunda geniş bir mutabakat mevcuttur. Ancak, çeşitliliğin farklılık olarak algılandığı ve negatif bir anlam yüklendiği tek konu "bölgede yaşayanların refah düzeyi"dir. Avrupa içerisinde bir tarafta kişi başına GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) açısından çok iyi durumda olan; diğer tarafta yaşam standardı Avrupa ortalamasının çok altında kalan ülkeler ve ülkeler içerisinde de bölgeler vardır [İKV, 2001].

AB terminolojisinde Bölgesel Politika, esas olarak, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve bu amaçla oluşturulacak politikalar aracılığı ile yaşam standartlarındaki farklılığın mümkün olduğunca azaltılması ile ilgilidir.

AB'nin bölgesel politika yoluyla yaptığı müdahalelerin amacı, her bölgeye, kendisine özgü sorunların çözümü yönünde destek olarak ekonomik gelişmeyi artırmak ve bölgeler arasındaki ekonomik farklılığı azaltmaktır. Bu politikaların başka bir amacı da, yaşam standartlarının uyumlaştırılmasıdır [İKV, 2001].

Bölgesel kalkınma veya bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla her bir AB üyesi devlet, kendine özgü bir bölgesel politika geliştirmiştir. Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk olarak her bir devletin kendi sorumluluğundadır. Bu amaçla üye devletler gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmeli ve istihdam yaratıcı yatırımları teşvik etmelidir. AB bölgesel politikasının amacı ise, gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Birlik rekabet ve devlet yardımlarının kurallara uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. AB bölgesel politikası ayrıca, Birliğin muhtelif politika ve mali araçlarına ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulunduran, bölgesel bir boyutu olan koordinasyon aracıdır [Sülün, 2005].

Geri kalmış bölgelere yardım, yaklaşım olarak ayrımcı olmalıdır. Her bölge, kişi, işletme veya sorun için destek verilemeyeceği gerçeğinden hareketle, bu konuda belirli bir seçim yapılması gerekmektedir. Bu nedenle AB ulaşmak istediği üç hedef belirlemiştir ve kaynak tahsilatı bu hedefler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir [İKV, 2001].

AB'nin ulaşmak istediği 3 hedef;

Hedef 1: Kalkınmada geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek

Hedef 2: Yapısal güçlüklerle karşılaşan ekonomik ve sosyal dönüşüm alanlarını desteklemek

Hedef 3: Öğretim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek şeklindedir. Ulaşılmak istenen bu hedef bölgeleri AB tarafından oluşturulan belli ölçütlere göre belirlenmekte ve AB'nin sağladığı fonlardan yararlanmaktadırlar.

Türkiye’de, bölgeler arasında; kişi başına GSMH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından oldukça ciddi ölçüde gelişmişlik farklılıkları söz konusudur. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları, kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanımının eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yatırım

eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç, özellikle metropollerde olmak üzere, gelişmiş bölgelerde işsizlik, yeni alt yapı yatırımlarına ihtiyaç, kaçak yapılaşma ve çevre gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir [DPT, 2001].

Bölgeler ülkenin bütününden daha küçük olan ve homojen/benzer fiziksel, ekonomik ve sosyal yapılarıyla birbirinden ayırt edilebilen mekân parçalarıdır. Gerek bölgenin sahip olduğu özgün konumlarından dolayı gerekse ülke içinde dengesiz ekonomik yatırımlar, ekonomik olarak daha zayıf, gelir seviyesi ve yaşam standardı düşük bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgeler arasındaki bu eşitsiz gelişme “bölgesel dengesizlik” olarak nitelendirilmektedir.

Avrupa Birliği, ulusal kalkınma düzeylerinin yanında, üye ülkelerdeki bölgesel kalkınma politikalarına büyük önem vermektedir. Bu amaçla, üye ülkelerde bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek ve bölgelerin refah düzeylerini geliştirmek amacıyla çok geniş finansal kaynaklar sağlanmaktadır. Birlik politikası, bölgesel düzeydeki ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm aramakta, bu nedenle artan bir şekilde çeşitli düzeylerde bölgesel istatistiklere gerek duymaktadır. Birliğin sunduğu fonlardan yararlanacak bölgelerin tespiti için bu istatistiklere özellikle ihtiyaç duyulmaktadır ve bu istatistikler çerçevesinde fonlardan yararlanabilecek bölgelerin gelişmişlik analizleri yapılabilmekte, fonlardan yararlanacak bölgeler belirlenmektedir [DPT, 2003].

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem ile her bölgeye ait verilen karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farkların belirlenebilmesi hedeflenmektedir. Sistem, NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics) olarak adlandırılmaktadır [Çamur ve Gümüş, 2005].

Türkiye’nin AB’ye uyum süreci içerisinde yerine getirilmesi gereken bir sistem olan NUTS Sistemi, ülkemizde İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması) Sistemi

olarak adlandırılmaktadır. Çalışma içerisinde de Avrupa Birliği ile ilgili durumlarda NUTS terimi kullanılırken, Türkiye ile ilgili durumlarda İBBS terimi kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde İBBS-2 düzeyinde bölge belirleme ölçütlerinin ve sorunları giderme politikalarının AB ile karşılaştırmalı analizinin yapılmasıdır.

Çalışmaya başlarken esas problem, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde bölgelerarası gelişmişlik farklarının belirlenmesi ve AB fonlarının kullanılmasında temel birim olan NUTS-2 düzeyinin Türkiye'deki İBBS-2 düzeyi ile örtüşme durumudur.

Bu tez çalışmasının kapsamını ise, Avrupa Birliği NUTS sistemi ve ölçütleri ile Türkiye İBBS sistemi ve ölçütlerinin karşılaştırılması oluşturmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümde; AB'de bölgesel kalkınma ve bölgelerarası dengesizlik kavramlarına kısaca giriş yapılarak, çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi, esas problem belirtilerek çalışmanın genel çerçevesi verilmiştir.

İkinci bölümde; bölgenin çeşitli yönlerden tanımlamaları yapılmış, alt bölge sınıflamaları tanımlanarak, bölgelerarası dengesizlik kavramına değinilmiştir. AB'de bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik oluşturulan NUTS Sisteminin genel çerçevesine, AB ve Türkiye için NUTS(İBBS) sisteminin yasalaşma sürecine ve sınıflandırmasına kısaca değinilmiştir. Kalkınma Ajanslarının tanımı, genel özellikleri, amaçları, örgütlenmeleri, idari yapıları anlatıldıktan sonra kalkınma ajanslarının gelişim süreci anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde; AB'de bölgesel gelişme politikaları incelenmiş, AB'nin Bölgesel politika geliştirmeye neden ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. AB bölgesel gelişme politikaları, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve yaşam standardındaki farklılıkları mümkün olduğunca azaltmaya yönelik olarak geliştirmiştir. Birlik, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak, gelir eşitsizliklerini ve potansiyel farklılıklarını azaltmak ve ekonomik bütünleşmeyi sağlamak için Bölgesel

Politika'ya ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermek amacıyla Avrupa Birliği Bölgesel Politikası oluşturulmuştur. AB'nin Bölgesel Politika Araçlarına değinilen bölüm, iki kısımda incelenmiştir. Bunlar 2000-2006 döneminde uygulanan mali yardımlar ile 2007-2013 döneminde uygulanan mali yardımlardır. Son olarak AB Bölgesel Politika hedefleri anlatılarak, AB'ye üye ülkelerdeki problemleri alanların tespitinde kullanılan ölçütlere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde; üçüncü bölümde anlatılan AB Bölgesel Gelişme Politikaları ile paralel bir çizgide Türkiye'nin Bölgesel Gelişme Politikalarına değinilmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin Bölgesel Politika Geliştirmeye neden ihtiyaç duyduğuna ve Bölgesel Gelişme Politikalarına değinilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye'deki ve AB'deki İBBS(NUTS) Sistemi ile kalkınma ajansları incelenmiştir. İlk kısımda; AB'de NUTS sistemi, NUTS Sisteminin temel prensipleri belirtilerek, bu sistemin ülkelere uygulanması anlatılmaktadır. İkinci kısımda ise; Türkiye'deki İBBS sistemi ve İBBS sisteminin temel prensipleri belirtilmiştir. Türkiye'de İBBS sistematığı AB'ye üyelik sürecinde yerine getirmesi gerekli görevler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunun için DPT ile TÜİK ortak bir çalışma yürüterek İBBS Sistemini oluşturmuşlardır. Bu aşamada çalışmada kullanılan veriler ve sistematik anlatılmıştır. İBBS-2 düzey bölgeleri üzerine kurulacak olan kalkınma ajanslarının yapısı ve Türkiye'deki gelişimine değinilmiş, Türkiye'deki mevcut kalkınma ajansları olan Çukurova Kalkınma Ajansı ile İzmir Kalkınma Ajanslarının yapıları kısaca anlatılmıştır. Bölümün son kısmında dünyadaki ve Türkiye'deki kalkınma ajansları irdelenerek, olumlu ve olumsuz yanları tablolastırılmıştır.

Altıncı bölüm Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının kurulmasına yönelik İBBS Sisteminin oluşturulması sürecinin analizini kapsamaktadır. Çalışmanın ilk kısmında AB'nin İBBS sisteminin oluşturulmasında Türkiye'den beklentileri anlatılmış, daha sonra DPT'nin İBBS Sistemindeki rolü ve işlevine değinilmiştir. Bu aşamada DPT ile TÜİK'in ortak çalışması olan İBBS sisteminin Düzey-2 bölgelerinin nasıl

oluşturulduğuna dair, DPT planlama uzmanlarından Taner Kavasoğlu ile yapılan görüşme aktarılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de oluşturulan 26 adet İBBS-2 düzey bölgesi oluşturulurken göz önünde bulundurulan ölçütler üzerinde durulmuştır. Analiz kısmına geçmeden önce AB’de 1970’lerden bu yana var olan NUTS Sistemi ile Türkiye’de Bakanlar Kurulu Kararıyla yasallaştırılan İBBS Sisteminin karşılaştırılması bir tabloda anlatılmıştır.

Altıncı bölümün son kısmında yapılan analizin değerlendirmesi yapılmış, analiz çalışmasında değerlendirmeye tabi tutulan İBBS-2 bölgelerinin özellikleri verilerek, analiz çalışmasında nasıl değerlendirildiği anlatılmıştır.

2. BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGE AYIRIMI

2.1. Bölge Tanımı

Günümüzde giderek hızlanan bir sosyal ve ekonomik değişim süreci yaşanmaktadır. Bu süreçte mekana bakış açısı da değişmiştir. Geçmişte tanımlanan kavramlara yüklenen anlamlar değişime uğramıştır.

Bölge sözcüğü, konuşma dilinde farklı anlamlara karşılık gelecek biçimde kullanılmaktadır. Kimi kez bir mahalleye, kimi kez bir kente ya da ile, kimi kez de bir ülkeye, hatta kıtalara bölge adı verilmektedir [Erol, 1997].

Bölge kavramının tüm dünya üzerinde görüş birliğine varılmış ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bölge sözcüğünün tanımlandığı mekan boyutu, kullanılan bağlama (örneğin planlama) göre farklılık gösterebildiği gibi (kent, metropol, kırsal alan, v.b.) aynı bağlamda da farklılık (ekonomik, sosyal, kültürel v.b. açılardan) gösterebilmektedir [Şen, 2004].

Bugün, bölge, ulus devletin temel işlev ve yetkilerini paylaşıracağı yeni bir idari, siyasal, coğrafi ve kültürel bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır [Bayramoğlu, 2005].

Öte yandan, Berlin Uygulamalı Bilimler Üniversitesi İş İdaresi Fakültesi profesörlerinden Prof. Ulrich Brasche'ye göre Avrupa Birliği'nde bölgesel politika kapsamında "bölge" olarak adlandırılan kavrama, farklı ölçütlere göre tanımlamalar getirilebilir. Örneğin homojenlik faktörü esas alınarak bölgeler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Coğrafi (kıyı bölgeleri, dağlık bölgeler, kömür madeni bölgeleri, v.b.),
- Kültürel (etnik çoğunluk, dil, din),
- Tarihsel (tarihteki ortak kökenler),
- Yerleşim ve yoğunluk bakımından (merkezi bölgeler, çevre bölgeler, yüksek

nüfus yoğunluklu bölgeler kilometre kare başına az sayıda insan düşen bölgeler) [Şen, 2004].

Bölge kelimesi, özellikle, ulusal kalkınmacı politikaların uygulandığı dönemlerde, ulusal kalkınma planlarının hazırlanmasında, kent ve bölge planlaması alanında kullanılan bir terimdir [Bayramoğlu, 2005].

Etimolojik kökleri Latince “regio: çevre alan” anlamına gelen bölge çok boyutlu, çok anlamlı ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavramdır. Bölge, bir devlet bağlamında alt birimleri ifade ederken, uluslar arası hukuk çerçevesinde aynı çıkarlara sahip, coğrafi, siyasi ve ekonomik yakınlık içinde olan devletler topluluğunu anlatmaktadır [Mengi, 2001].

Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin bölgesel bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen mekansal süreklilik koşulu olmayan, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. İlişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin, dolayısıyla bölgenin gelişmişliğini belirlemektedir [İKV, 2001].

Mick Dunford, Avrupa Topluluğu’ndaki bölgesel farklılıkları incelerken bölge olarak aldığı alanlar, devletlerdir. Avrupa ülkelerinde, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılları, satın alma güçleri gibi ölçütleri alıp sıralarken ulusal bölgeler olarak tanımlamıştır [Erol, 1997].

1980 sonrası, bölge kavramının değişen anlamı ve bölgesel planlama ile kalkınmanın yeni referanslara göre tanımlanmasının gerekliliği, AB’de uygulanan politikalarda da değişikliklere neden olmuştur. Küreselleşme, neo-liberalizm, bilgi toplumuna geçiş, yapısalcılık ve yeni bölgencilik akımları, Avrupa Birliği’nin genişleme ve derinleşme eğilimleri; hem bölge kavramının yeniden tanımlanmasını; hem de bölgesel planlama ve kalkınma politika ve uygulamalarının içerik ve yaklaşımlarının yeni açılımlara doğru yönelmesine neden olmuş; farklı alternatifleri de beraberinde getirmiştir

[Shehrin, 2005].

Yine 1980 sonrasında Avrupa ve Avrupa Birliği tabanlı çalışmalarda bölge kavramı; ekonomik kalkınmanın sağlanabileceği ve ulusal düzeyde mekansal dengesizliklerin giderilebileceği en uygun politika ölçeği olarak öne çıkmıştır [S.Yılmaz ve ark., 2007].

Avrupa Birliği bölgeselleşmeyi sadece ekonomik gözlükle tanımlayamaz. Birlik, *Bölgeler Avrupası* deyimini ortaya atmıştır. Bunun nedeni, geleceğin Birleşik Avrupa'nın ve AB'nin gelecekteki yapısal ve siyasal konumunun belirginleşmesi için temel taşlarını asıl oluşturacak birimin bölgeler/ulus devletler olması arasındaki rekabettir. Avrupa vatandaşları kendilerini Avrupalılık ve ulus devlet kimliğinden çok yaşadıkları kent ve bölgelerdeki kimliklerle bağdaştırarak tanımlamaktadırlar.

Sözlüklerde bölge, “herhangi bir nitelik bakımından bir tutulan ülke, yer ya da toprak parçası” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanım ise: “Alanı, idari ya da ekonomik birliğe, yeryüzü şekillerinin, iklimin, bitki örtüsünün benzerliğine ya da üzerinde yaşayan insanların kültürel bütünlüğüne göre belirlenen değişik büyüklükte toprak parçası, yöre.” Bölge kavramı, şehirden daha kapsamlı siyasal, iktisadi ve kültürel yapıya sahip ancak, ulus düzeyine göre bu özellikleri daha zayıf olan yönetsel, iktisadi ve siyasal bir yapıyı ifade etmektedir [Bayramoğlu, 2005].

Bölge sözcüğünün ifade ettiği mekan biriminin boyutu ve içeriği sözcüğün kullanıldığı bağlama göre değişebileceği gibi aynı bağlamda da farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği (AB)'de planlama bağlamında bölgeler kent ve metropol alandan, çok geniş kırsal bölgeye kadar çeşitli boyutlardadır. Bir kısmı ekonomik, sosyal, kültürel açıdan homojen mekan parçası iken bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimlerdir [DPT, 2000].

AB'de bölgeler işlevlerine ve yapılarına göre planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınır ötesi bölgeler, bağımsız bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler biçiminde kümelendirilebilir [Şen, 2004].

Bölge kavramı eskiden, “bölgesel özerklik” bağlamında devlet ile bölgenin arasındaki farklı çıkarlara dayalı bir ilişkiyi gündeme getirmekteydi. Bugün ise daha çok bölgelerarası işbirliği, rekabet yada Pazar olanakları, ulusal devletin dışında kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Özerk bölge oluşturma isteği genellikle, zengin bölgeler tarafından yeğlenmektedir. Yoksul bölgeler ise merkeziyetçi sistemleri tercih etmektedirler [Bayramoğlu, 2005].

Ekonomi perspektifinden değerlendirildiğinde, bir planlama ve analiz birimi olarak bölgenin ne kent kadar küçük, ne de ülke kadar çok geniş alan parçası olmaması uygun görülmektedir [DPT, 2000].

Türkiye’nin idari yapılanmasında “bölge” esası yoktur. Bölge kavramı, Türkiye’nin topografya ve iklim koşullarına göre geliştirilmiş ve ülke 7 bölgeye ayrılmıştır. Buradaki ayırım bölgesel politikaya hizmet amaçlı olmayıp, coğrafi gerekçelere dayanmaktadır [Şen, 2004].

Türkiye’de idari anlamda bölge kavramı, “genel amaçlı bölgeler” ve “özel amaçlı bölgeler” diye ikiye ayrılabilir. Özel amaçlı bölgeler, turizm bölgeleri, birlikler, endüstri bölgeleri, serbest bölgeler, sınır ticaret bölgeleri vb. ifade eder. Genel amaçlı bölgeler, idari bölgeler ve bölgesel yönetim olarak ikiye ayrılabilir. İdari bölgeler, merkezi yönetimin bazı kurum ve kuruluşlarının örgütlendiği bölgeler, umumi müfettişlik, Kalkınmada Öncelikli Yöre, Bölge Valiliği, OHAL ve GAP/DAP/DOKAP plan bölgelerinin içerir. Bölgesel yönetim ise, bölgesel düzeyde örgütlenmiş bir yönetim modelini ifade etmektedir [Bayramoğlu, 2005].

Bölge sınırlarının çizilmesinde coğrafi, ekonomik, tarihi, kültürel, yönetsel ve çevresel ölçütlerden bir yada birkaçı kullanılabilenekte, planlamanın temel amaç ve önceliklerine göre de ölçütler değişebilmektedir [İKV, 2001].

Bölge tanımının mükemmel olarak yapılamayışının en önemli nedeni, bölgenin sınırlarının belirlenmesindeki güçlülüdür. Söz konusu sınırların belirlenmesinde İdari-Siyasi, İktisadi, Sosyal, Coğrafi vb. ölçütler kullanılmaktadır. Bunlardan herhangi

birine verilecek ağırlık, sınırları o ölçüde esnekleştirmektedir [Birben, 1997].

Özet olarak, planlama amaçlı bölge (plan bölge) kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birim olarak tanımlanabilir [DPT, 2000].

2.2. Bölge-Alt Bölge Sınıflaması

Bölgenin zamana, soruna ve ölçeğe göre değişebileceği (göreceli olduğu) söylenebilir.

Bir ülkede, ekonomik gelişmenin o ülkenin bölgeleri arasında dengeli dağılımını sağlayacak politikanın izlenebilmesi için yapılması gerekli bölge ayırımında üç kavram ile karşı karşıya gelinmektedir [Çelik, 2005].

Planlama açısından, Fransız bölge plancısı ve bölge ekonomisti, Jacques Boudeville bölge için üç tanım yapmıştır. Türdeş (homojen) bölge, kutuplaşmış (nodal, polarize) bölge ve planlama-plan (programlama) bölgesidir [Erol, 1997]. Bunlardan homojen bölge mevcut durumun saptanması yönünde, polarize bölge fonksiyonel ilişkiler yönünden ve plan bölgeler bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesi yönünden önemlidir [Çelik, 2005].

Türdeş (homojen) Bölge; bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına başlanırken başvuru bir bölge tipidir. Aynı gelişmişlik düzeyinde olan komşu iller, gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölgeyi oluştururlar [Birben, 1997]. Türdeş bölgeleri sürekli özellikler gösteren ve kendisini oluşturan her birimin özellikleri birbirine benzeyen mekan parçaları olarak tanımlayabiliriz. Bölgenin türdeşliğini belirlemede çeşitli ölçütler kullanılır. Bu bölgelerin öğeleri olan yerleşmeler birimleri arasında, işlevsel bir bağılılık bulunması zorunlu değildir. Türdeş bölgeler, kişi başına gelir, sanayileşme ve okur-yazarlık gibi ölçütleri içine alan düzenli özelliklerine göre belirlenmektedir [Erol, 1997].

Kutuplaşmış (polarize) Bölge; yerleşme sistemleri içinde, belli merkez yerleşmelerinin, öteki yerleşmelerin gelişmesinde sürükleyici rolü olmasıyla oluşur. Çekim gücü olan bir yerleşme ve çevresinde ona bağlı öbür yerleşmelerden oluşan mekan parçasıdır [Erol, 1997]. Bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etki alanına alıyorsa, söz konusu merkez bir cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır. Bir yada birden çok küçük yerleşme merkezlerini etkisi altına alan, cazibe merkezinin etki sahası ile birlikte kapsadığı alan polarize bölgeyi oluşturur [Birben, 1997].

Plan Bölgesi; bölgesel politikayı uygulamakta olan görevli yönetimin yetki alanı içinde kalan saha, başka bir deyişle, bölge planının uygulandığı alanlar bütünüdür [Birben, 1997]. Plan bölge; sosyal ve ekonomik bakımdan geliştirilmesi, makro ekonomik politikalar ile belirlenen bölgelerdir. Plan ya da planlama bölgeleri genel olarak belirli bir süre içerisinde verilmiş bir hedefi gerçekleştirmek amacıyla saptanmaktadır. Bu yaklaşımda; çözümlenmesi gereken sorunun çeşidine göre farklı bölgeler saptanabilmektedir [Erol, 1997].

Plan bölge, ekonomik karar almadaki birlik ve tutarlılığa göre tanımlanır ve özellikle sosyalist ekonomilerde plan bölge, planlama amaçlarına göre ülkenin çeşitli parçalara ayrılması anlamına gelir ki, bu hem milli ekonomideki özel amaçların gerçekleştirilmesinde hem de bölgesel düzeyde ekonomik-idari organların teşkilatlanması için temel teşkiline imkan verir.

Plan bölgeler, bölgesel planlama uygulayan ülkelerdeki planlama anlayışına ve ülkenin bölgesel sorunlarının niteliği ve yoğunluğuna göre, tüm ülkeyi kapsadığı gibi, sadece belirli problemlili bölgeleri de kapsayabilir [Birben, 1997]. Bu tip bölgelere; bölge-alt bölge kısıtlarına ve potansiyellerine göre farklılık gösteren aşağıdaki bölgeler örnek gösterilebilir.

Az gelişmiş bölgeler: Zorlukları olan tarımsal, az gelişmiş ve izole bölgelerdir.

Gerilemekte olan bölgeler: Zorlukları olan büyük kent çeperleri ve fazla kalabalık

bölgeler bu tip sorunlu bölgeler arasında yer alırlar ve sorunları dünya ekonomik konjonktüründe büyük önem kazanmıştır.

Sorunlu endüstriyel bölgeler: En önemli sorunları artan işsizlik, işletme/üretim teknolojilerinde eskimişlik, fiziksel çevrede nitelik kaybıdır. Yenileme çabaları yetersiz ve eksiktir.

Büyümenin "baskısı" altında olan bölgeler: Bu bölgelerde başlıca sorunlar, konut, sosyal altyapıda eksiklik, ulaşım, çevre kirliliği (hava, su, gürültü, vb.) ve tıkanıklıktır.

Acil müdahale bölgeleri: Afet görmüş bölgeler, terör bölgeleri, büyük ve kapsamlı projelerin etkisi altındaki bölgelerdir (GAP bölgesi gibi).

Risk bölgeleri: Doğal risk (deprem, taşkın, erozyon, vb.) bölgeleri ve yapay risk (enerji istasyonları, zararlı kimyasal üretimi, vb.) alanlarıdır.

Hassas bölgeler: Ekolojik yönden duyarlı alanlar ve havzalar, doğal ve kültürel değerler açısından zengin olan bölgelerdir.

Özel statülü bölgeler: Serbest şehir, sınır ticaret bölgeleri, vb. yasa ile özel uluslararası statü kazanmış bölgelerdir [DPT, 2000].

Türkiye’de yukarıda sayılan bölgelerin yanı sıra, yeni bir tanım olarak kalkınmada öncelikli yöreler kavramı gündeme gelmiştir. Bu kavram öncelikli olarak bölgesel politikanın bir kalkınma politikası aracı olarak değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Kalkınmada Öncelikli Yöreler : Bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkması ile birlikte, bu farklılıkların giderilmesi için bölgelerin ve/veya illerin ihtiyaçları ön plana çıkarak hükümetlerin gündemine girmiştir. Başta Doğu ve Güney Doğu olmak üzere bütün bölgelerde tespit edilen bazı iller ve ülkenin bazı yöreleri Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) olarak belirlenmiştir [İKV, 2001].

Hangi ölçüte göre belirlenmiş olursa olsun bir “plan bölge” tümüyle bir sınıfta yer alabileceği gibi, daha sık rastlanan biçimiyle, birden fazla bölge türünü de içerebilir. Bunlar, plan bölge içinde alt bölgeleri oluştururlar [DPT, 2000].

2.3. Bölgelerarası Dengesizlik Kavramı

Bir birlik yada ülke bütününde “mekana bakıldığında doğal ve toplumsal kaynakların eşit şekilde dağılmadığı görülür. Bunun sonucu olarak gelişmeler mekanda dengeli bir şekilde gerçekleşmez ve ortaya gelişmiş, azgelişmiş gibi tanımlamalarla nitelenen gelişmişlik farklılıkları çıkar. Gelişmişlik farklılıkları ülkeler arasında görülebildiği gibi ülke mekanı üzerinde bölgeler arasında da mevcuttur” [Avcıoğlu ve ark., 2002].

Gerek bölgenin sahip olduğu özelliklerden dolayı gerekse ülke içinde dengesiz ekonomik yatırımlar, farklı bölgeleri oluşturmakta; bu farklılık ekonomik olarak daha zayıf, yaşam standardı ve gelir seviyesi düşük bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgeler arasındaki bu eşitsiz gelişme “bölgesel dengesizlik” olarak nitelendirilmektedir [Çamur ve Gümüş, 2005] .

Piyasa ekonomisi içinde gelişmekte olan ülkelerde, üretim ve sermaye birikiminde meydana gelen farklı gelişmeler sektörlerin dengesiz büyümeleri yanında, mekandaki gelişmelerin de dengesiz olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Gelişmenin mekandaki, yani bölgeler arasındaki bu farklılığı, ekonomik büyüme belli bir düzeye ulaştıktan sonra kalkınmanın engellerini oluşturmaya başlar. Bu nedenle, ülkenin çeşitli bölgeleri arasındaki gelişme farklılıkları, kalkınmakta olan bir ülkede en önemli darboğazlardan birini oluşturur [Berber, 1989].

Bölgelerarası farklılıklar, çoğu kez sanayi hareketlerinin dengeli bir şekilde yayılmamış olmasının bir sonucu olarak, bölgelerin farklı kalkınma hızlarına ulaşmaları şeklinde ortaya çıkar. Bölgelerin farklı kalkınma hızları sonucu karşılaşılan sosyal ve ekonomik farklılıklar, bütün ülkelerde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedirler [Şen, 2004].

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında da farklılıklar vardır. Bu farklılıkları ölçerken söz konusu bölgelerin topografik yapıları, kaynakların dağılımı, iklimleri, iç ve dış pazarlara uzaklıkları, yerleşim özellikleri ve bölgeye yapılan yardım göz önünde bulundurulur. Bu farklılıklar, AB'nin çoğulcu yapısını desteklemeleri bakımından

yararlı olsa bile, bölgelerin “refah düzeyleri” açısından eşitsizliklere yol açmaktadır. Bölgesel farklılıkların oluşmasındaki en temel unsur gayri safi milli hasılanın (GSMH) dengesiz dağılımıdır. GSMH, kişi başına GSMH, işsizlik oranı, büyüme oranı gibi ekonomik ölçütlerin yanı sıra 15 yaş altı nüfus oranı, 75 yaş üstü nüfus oranı, kentleşme oranı gibi demografik ölçütler de bölgesel farklılıkların ölçümünde kullanılmaktadır. AB bölgeleri, bu ölçütlere göre de farklılıklar göstermektedir [İKV, 2001].

2.4. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması-İBBS (Nomenclature of Units of Territorial Statistics- NUTS)

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemle her yöreye ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farklılıkların belirlenebilmesi hedeflenmektedir. Sistem, NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması- İBBS) olarak adlandırılmaktadır [Çamur ve Gümüş, 2005].

NUTS sınıflandırması ilk olarak 1970’lerin başında Eurostat tarafından herhangi bir hukuki dayanağı olmadan Eurostat ve üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakata göre oluşturulmuştur. Ancak, konunun son yıllarda öneminin artmasından dolayı, 26.05.2003 tarih ve 1059/2003 sayılı Tüzükle hukuki nitelik kazanmıştır [Şen, 2004].

Türkiye, BKA ile ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonunda tanışmıştır. AB Komisyonu’nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi’nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan BKA’ları oluşturmak amacıyla yasal düzenlemeler süreci başlatılmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle Topluluk kurallarına uygun olarak kısa vadede istatistiksel bölge olarak bilinen AB (NUTS) sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar

Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir [Berber ve Çelepci, 2005].

Türkiye’de “bölge” kavramı Türkiye’nin topografya ve iklim koşulları esasına göre geliştirilmiştir. AB’de uygulandığı şekilde bir Bölge tanımı ve hedef bölge tanımlaması olmamakla birlikte, Türkiye’de, Türkiye’nin tanımladığı anlamda da olsa, bölgesel gelişmişlik farklılıkları oldukça önemli boyuttadır.

NUTS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Bu düzeylerin üçü bölgesel, ikisi yereldir. Hiyerarşik NUTS sınıflandırması içerisinde üye ülkeler önce çeşitli sayılarda NUTS 1 bölgelerine ayrılmış, sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS 2 bölgelerine, daha sonra NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür. Bu üç kademe, alan yönetimini kapsadığı için “bölgesel”, öbür ikisi (NUTS4 ve NUTS 5) yerleşme yönetimlerini kapsadığı için “yerel” kademeler olarak kabul edilmiştir [Çamur ve Gümüş, 2005].

2.5. Bölge kalkınma ajansları

Bölgesel kalkınma kavramı, ülke bütününde yer alan bölgeleri, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilir [DPT, 2003].

Son yıllarda dünyadaki küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin etkisiyle, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanmalar büyük bir değişim içine girmiş, değişimin kuramsal ve pratik nedenlerini açıklamaya yönelik olarak bazı kavramlar ön plana çıkmıştır. Özellikle, 1980’li yıllardan itibaren, bölgesel kalkınma politikaları artık doğrudan devlet yardımlarından ziyade işgücü, yaşam kalitesi ikilemi gibi mekanın niteliğini artırıcı rekabetçi yatırımlara ve yerel kalkınmaya daha çok önem vermiştir. Daha önceki bölgesel kalkınma politikaları sadece pazara, işgücüne ve hammaddeye olan mesafeyi göz önüne alırken, yeni bölgesel politikalar sosyal ilişkiler, normlar ve kurumlardan oluşan yapıyı dikkate almıştır.

Bu çerçevede, bölgesel gelişmenin kavramsallaştırılması ve bölgesel politikaların uygulanmasına dair tüm hususlarda, önemli temel değişimler yaşanmıştır. Bu değişim, bölgesel gelişmenin teorik temellerinin yeniden yorumlanmasına yol açmıştır [Erzi, 2005]. Bu aşamadan sonra Bölge Kalkınma Ajansları tanımlanmaya başlanmıştır.

Gelişme çabasının bölgesel kademede ayrıca planlanması ve yönetilmesi, pek çok merkezi ulus-devlette örnekleri bulunabilecek bir yaklaşımdır. Günümüzde, AB içinde ortaya çıkan ve Türkiye'yi de doğrudan etkileyen yeni bölgecilik anlayışı, kurumsal adıyla Bölge Kalkınma Ajansları olarak adlandırılmaktadır [Demirci, 2005].

Kuruluş gerekçeleri ve yerine getirdiği hizmetler paralelinde BKA'larla ilgili birçok tanımlama söz konusudur. Bir yaklaşıma göre; BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır [Koyuncu, 2006].

Bölgesel Kalkınma Ajansları, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi için tasarlanmış merkezi ve yerel yönetimin dışında, bölgesel tabanlı kamusal olarak finanse edilen, alanı ve sektörel stratejileri fırsatların yaratılması için birleştiren kurumlardır.

Bölgesel kalkınma ajansları (BKA) kavramının ortaya çıkmasıyla gerek politika girişimlerinin doğası ve gerek ulusaltı iktisadi kalkınma faaliyetlerini kapsayan yönetim yapıları açısından, Türkiye'de bölgesel kalkınmayı, hâkim olan Avrupa yaklaşımlarına doğru yaklaştıracak kurumsal bir çerçeve yaratıldı. Birçok BKA'da ortak olan belirli temel özellikleri ortaya çıkarmak mümkün olsa da ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılığın yüksek olması ve BKA'ların rollerinin zaman içinde değişmiş olması nedeniyle, Türkiye bölgelerindeki yeni oluşumların rolleri daha detaylı çalışılmayı beklerken, Avrupa'nın bölgesel ölçekli kalkınma kurumları konusundaki deneyimini yansıtmak yararlı olabilir. Kısacası, BKA'lar yalnızca BKA değil, aynı zamanda ortak özellikleri, ciddi oranlarda mekânsal farklılıkları olan ve sürekli değişen bir grup kalkınma organıdır [Halkier, 2006].

Bölgesel Kalkınma Ajansları, Merkezi hükümet ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla ‘yumuşak’ politika araçlarını entegre biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel bazda yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır [Halkier, 2006].

Bölgesel Kalkınma Ajansları kısaca, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlar olarak tanımlanmaktadır [Çelik, 2005].

2.5.1. Bölgesel kalkınma ajanslarının genel özellikleri

BKA’lar birçok Avrupa ülkesinde 1950’li ve 1960’lı yıllardan bu yana bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere kurulmuşlardır. BKA kurma deneyimleri ülkeden ülkeye farklılıklar sergilemekte ve ayrıca da her kurum kendine özgü bir şekilde faaliyet göstermektedir. Günümüzde BKA’lar çoğunlukla tabandan tavana doğru örgütlenme modelini benimser. Tabandan tavana yaklaşım bir takım avantajlar getirir [Berber ve Çelepçi, 2005].

BKA sisteminde, bölgesel kalkınma anlayışının artık ulusal-merkezi anlayıştan sıyrılıp yerel yönetim anlayışı ile yeniden ele alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları olarak merkezi idarenin öncü olduğu yukardan anlayış yerine bölgesel-yerel aktörlerin öncü olduğu aşağıdan yukarıya bir anlayış benimsenmektedir.

Aşağıdan yukarıya doğru kurgulanan bölgesel kalkınma anlayışı, kamu öncülüğünde gerçekleşen ulusal bölgesel kalkınma fikrini topyekün reddetmektedir. Bu reddiye, kamu yararına dayalı yönetim anlayışının bölgesel kalkınmaya herhangi bir katkısı olmadığı ve bölgede “gerçek” işletmecilik/girişimciliği engellediği fikrinden hareket etmektedir [Demirci, 2005]. Çizelge 2.1’de geleneksel yaklaşım ile yeni yaklaşım değerlendirilmektedir.

Çizelge 2.1. Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım [Berber ve Çelepçi, 2005]

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar	Bölgesel yarı özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgelerarası eşitlik Ulusal ekonominin büyümesi	Bölgelerarası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/ ihtiyari Sorunlara tepki veren (reactive)	İhtiyari Sorunları öngörerek önlem geliştiren (Proactive)
Politika araçları	Bürokratik düzenlemeler Mali yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

BKA'ların nerede kurulabileceğine dair bir prensip olmamakla birlikte, işlevsel olabilmeleri için belli değişkenlerin varlığı gereklidir. Bu değişkenler: Nüfusun yeterli olması, girişim ve girişimcilik altyapısı, işgücünün becerikli olması, bölgesel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliği sağlanması, gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı, rekabete dayanan bir iş çevresinin olması, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir [Hasanoğlu ve Aliyev, 2006].

BKA sistemi, rekabetçi dünya pazarında merkezi anlayışın terk edilmesi ve bölgelerin bu eğilim paralelinde yerli-yabancı özel yatırımcılara en iyi koşullar altında çalışma olanağı sunması için araç olarak görülmektedir. Böylece ajanslar, bölgesel kalkınma anlayışının değişen içeriğine ilişkin izlenen politikaların meşru aracı konumuna gelmektedir. Çünkü 1950'li ve 1960'lı yıllarda merkezi hükümetin öncü olduğu bir idari yapıda varlık gösteren ve sınırları belirli bir bölgenin, sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulan kalkınma birimleri, özellikle 1990'lı yıllardan sonra özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma konusunda karar verme sürecinde "etkin" katılımını, daha doğrusu karar süreçlerinde doğrudan yer almalarını sağlayan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu ilkeler uygulamada varlık bulmuş görünmektedir. 1991 ve 1992 yılları arasında Halkier ve Danson tarafından BKA örnekleri üzerinde yapılan araştırmaya göre, BKA'nın çoğu, finansman konusunda sponsor kuruluşlara ve AB fonlarına bağlı, politika aracı olarak danışmanlık gibi yumuşak araçları kullanmakta, büyük ölçüde yerel şirketlerin büyümesini teşvikle ilgilenmekte, bölgelerini yabancı yatırımcılara tanıtmaya ve pazarlama üzerinde yoğunlaşmakta ve yerel-yabancı şirketlerin rekabetini güçlendirmekle ilgilenmektedir [Demirci, 2005]. Çizelge 2.2'de BKA'lara Ulusal ve Bölgesel açıdan farklı bakış açılarına değinilmektedir.

Çizelge 2.2. Ulusal bakış ile BKA bakışı arasındaki farklılıklar çizelgesi
[Demirci, 2005]

Özellikler	Ulusal Bakış “Yukarıdan Aşağıya” Bölgesel Kalkınma Anlayışı	Bölgeci Bakış “Aşağıdan Yukarıya” Bölgesel Kalkınma anlayışı
Örgütlenme	Ulusal Merkezi Yönetim Bürokratik Genel Yaklaşımlar Egemen	Bölgesel/Yerel Yarı-Özerk Yapı Esnek İhtisaslaşmış Yaklaşım Egemen
Amaç	Bölgelerarası Eşitlik Yatırım Ve İstihdamı Arttırmak	Bölgelerarası Rekabet Girişimciliği Geliştirerek Rekabet Gücünü Yükseltmek
Yöntem	Sorunlara Tepki Veren	Sorunları Öngörerek Önlem Alan
Aktörler	----	Yerel Yönetimler Sivil Toplum Kuruluşları Özel Sektör Temsilcileri
Politika Araçları	Bürokratik Düzenlemeler Teşvikler Devlet Yatırımları	Danışmanlık Hizmetleri Bölgesel Kalkınma Programları Bölgesel Kalkınma Ajansları
Analiz Aracı	Göstergeler	Bölgesel SWOT analizi

2.5.2. Bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları

BKA'ların en belirgin amacı, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını ve gelişmeden yarar sağlamaktır. Bir başka deyişle BKA'ların amaçları, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini artırmak açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerini geliştirilmesini sağlama gibi

açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilirler [Hasanoğlu ve Aliyev, 2006].

Önemli bir bölümü Avrupa’da olmak üzere pek çok bölgede kurulan kalkınma ajanslarının ortak amaçları:

- Bölgeye yatırım yapmayı düşünen girişimciye bilgi vermek,
- Bölgeye yada bölgeden dışarıya teknoloji transferi ile uğraşmak,
- Bölgeye yerleşmiş firmalara tüm alanlarda danışmanlık hizmeti sunmak,
- Altyapı düzeltme faaliyetlerinde aktif olarak rol oynamak,

Olarak başlıca 4 başlık altında toplanabilir.

Bu kurumlar, bölgelerinin potansiyellerini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikalar ile yaşam kalitesinin ve istihdamın artırılmasını, yoksulluğun azaltılmasını sağlamak, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevrenin korunmasını ve kaynakların etkin kullanımını sağlamakla yükümlüdürler. Bu amaçlardan yola çıkarak yürüttükleri faaliyetler ile bölgesel politikaların en önemli araçları olarak karşımıza çıkan bu kurumlar, bölgelerde kendi potansiyellerine dayalı devamlı bir gelişme sürecinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptirler.

Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın en önemli özelliklerinden biri de ekonomik kalkınmanın desteklenmesi için tasarlanmış merkezi ve yerel yönetimin dışında, bölgesel tabanlı kamusal olarak finanse edilen bir kurum olmasıdır [Erzi, 2005].

2.5.3. Bölgesel kalkınma ajanslarının örgütlenmeleri

BKA’lar bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına ve eylemlerine göre sınıflandırılabilir. BKA’lar arasındaki temel ayrım, geniş politik hükümetin çekirdek idari yapısının içinde veya dışında yer alması ile belirlenebilir. Avrupa’daki birçok BKA bağımsız birer kuruluş niteliğindedir ve politik destekleyicilerine belirli bir mesafede çalışırlar [Hasanoğlu ve Aliyev, 2006].

Benzer bir tanımlamada BKA'ların kurucularına ve işlevlerine göre sınıflandırılmıştır.

Kurucularına göre:

- Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar;
- Yerel ve bölgesel yönetimler dahilinde olan BKA'lar;
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar;
- Kamu/özel ortaklıklarıyla kurulmuş bağımsız BKA'lar.

İşlevlerine göre:

- Stratejik ajanslar;
- Küresel operasyonel ajanslar;
- Sektörel operasyonel ajanslar;
- İç ajanslar.

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kuruluş amaçları ortak olmasına rağmen ülke idari yapılarına göre farklı şekillerde örgütlenebilmektedirler. Bu örgütlenmeler 5 grupta toplanabilir.

- Şirket (Özel, Kit vs.) şeklinde örgütlenen BKA (İngiltere, İsveç, Slovakya, Polonya, Yunanistan, Portekiz, Hollanda, Fransa, İtalya, Almanya)
- Kar amacı gütmeyen birlik olarak örgütlenen BKA (Fransa, Bulgaristan, Ukrayna, Litvanya, Danimarka, Macaristan)
- Genelde kamu kuruluşu olarak örgütlenen BKA (Almanya ve Belçika)
- Vakıf olarak örgütlenen BKA (Romanya)
- Bunların bir veya birden fazlasının bileşimi olan BKA (İspanya, İrlanda)

2.5.4. Bölgesel kalkınma ajanslarının idari yapısı

BKA'ların teşkilat yapısı genel kurul, yönetim kurulu, yürütme komitesi, izleme-değerlendirme- teftiş komitesi, bir genel müdür ve uzmanlık kurullarından oluşmaktadır. BKA'larının bütçeleri; uluslar arası fonlar, genel ve yerel bütçeden

aktarılan paylar, yerel veya merkezi hükümet tarafından doğrudan verilen fonlar, vergi gelirlerinden alınan pay ve yasal kesintiler den aktarılan fonlardan oluşur [Erzi, 2005].

Bütün ajanslar hükümetleriyle yakın bir işbirliği içinde olmak zorundadır. Bu, bazen idare heyeti başkanlığına bir hükümet üyesinin seçilmesi bazen de bir bakanın yılda birkaç kere yönetim kurulu toplantılarına katılması ile sağlanmaktadır. Üst düzey politikacılarla direkt temas olanağının hükümet ve ajanslara çok büyük faydası vardır. Bütün ajansların bölgesel ya da mahalli idarelerle temas kurmaları gerekmektedir [Berber ve Çelepçi, 2005].

2.5.5. Bölgesel kalkınma ajanslarının gelişimi

BKA'lar, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla Dünya'da 1930'lu yıllardan itibaren kurulmuşlardır. Önemli bir bölümü Avrupa'da olmak üzere pek çok BKA mevcuttur. Bu konudaki ilk örnek 1933 yılında ABD'de Tennessee Valley Authority (TVA)'nin 1930'larda kurulmasıdır. Daha sonra Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'da da birçok BKA kurulmuştur.

İkinci Dünya savaşını izleyen yıllarda bu konuya verilen önem artmıştır. Savaşın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler, Avrupa'nın Batı ülkelerinde farklılıklar yaratmıştır. Fransa'da, Paris ve çevresinin diğer bölgelerinin toplamından daha büyük bir gelişme göstermesi, İtalya'da kuzey güney ayrımının iki farklı dünya yaratacak düzeye çıkması, İngiltere İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin çökmesi sonucu bu bölgelerde yeniden yapılanma probleminin olması diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşturulmasına yol açmıştır [Berber ve Çelepçi, 2005].

Batı Avrupa'da BKA'ların görünüşü bölgesel kalkınmanın temel elemanı olarak oluşmuştur, fakat bu tip kurumların rolünün yıllar içinde değiştiği ve bu yüzden

Avrupa’da BKA’ların karşılaştıkları zorlukların belirlenebilmesi için analizlere tarihsel bir perspektifin eklenmesi gerektiğinin belirtilmesi de önemlidir.

Batı Avrupa’da savaş sonrası yıllardan 1970’lerin sonlarına doğru yayılan bölgesel politikanın ilk safhasında merkezi hükümetin yukarıdan aşağı tedbirleri oldukça yaygındır. Finansal ve diğer ‘sert’ kaynaklar, özellikle yüksek işsizliğin olduğu belirlenen sorunlu bölgelere, daha iyi durumdaki bölgelerdeki şirketlerin ve yatırımın kaydırılmasıyla, ekonomik büyümenin yeniden dağılımı ile bölgelerarası eşitliği sağlamak için kullanılmıştır. Politika programları genellikle belirli endüstrilere (imalat) veya şirket tiplerine odaklanmadan, sadece mekânsal olarak seçiciydiler ve bu programlar, hükümetler ile re-aktif bir yaklaşımda belirli bir yatırıma yönelik finansal destek için belirli şirketlerden başvuru yapanlara odaklandılar. Bu tipte bir bölgesel politikada BKA’lar hiçbir rol oynamamışlardır: politikalar merkezi hükümet birimleri tarafından tasarlandı ve uygulandı ve bunlar başlangıç noktası olarak belirli bir bölgenin belirli kalkınma sorunlarını seçmedi [Halkier, 2006].

1970’li yılların ortalarından itibaren bölgesel kalkınmaya ilişkin değişimleri ise kısaca şöyle açıklayabiliriz. Ekonomik kalkınma bağlamından hızlı değişimler yaşanan günümüzde bölgelerin ekonomik ve politik bağlamda yeniden önem kazandığı bir gerçektir. Bu sürecin arkasında fordizmden postfordizme geçiş, ekonomik küreselleşme, üretim sistemlerindeki değişimler gibi ekonomik faktörlerin yanında ulus devletin değişen rolü gibi politik faktörlerde etkindir. Özellikle 1970’li ve 1980’li yıllardan sonra bölgesel politikalarda da bu doğrultuda değişimler olduğu görülmüş, bölgesel kalkınma politikalarının formüle edilmesi yerele ve bölgele aktarılmaya başlanmıştır. Yani geleneksel tavandan tabana politikanın yerini tabandan tavana gerçekleştirilen bir politika almıştır. Yine 1980’li yıllarda yaşanan değişimi bir başka yazar kısaca, “ Yirminci yüzyılda devletler, bölgelerarası eşitlik sorununu aşmak ve bölgesel kalkınmayı sağlayabilmek için, merkezi olarak planlanan ve teşviklerle devlet yardımları aracılığıyla uygulaması yapılan politikaları izlemişlerdir [Çelik, 2005].

Bu durum 1980'lerden günümüze önemli ölçüde değişti, ilk olarak, merkezi hükümetlerle birlikte hem bölgesel hem de Avrupalı aktörler önemli roller üstlendi ve ikinci olarak, sayıları giderek artan, sadece Avrupa seviyesinde ortaya çıkan değil, birçok politika programında hükümetin birçok birimi işbirliğinde bulundu. Merkezi hükümetin bölgesel programları birçok ülkede yenilendi ve finansal yöntemlerle desteklenen yatırım projeleri dışında programların birçoğu seçici oldu. Buna paralel olarak, örneğin ayrı kalkınma organlarının kurulmasında etkili olan belirli bölgelere özel yaklaşımlar gibi 'aşağıdan yukarıya' olarak bilinen bölgesel politikada patlama derecesinde büyüme meydana geldi. Bölgesel kurumlar belirli bölgelerin belirli ihtiyaçlarını hedefleyebilirler ve birçok durumda teknolojik altyapı veya risk sermayesi gibi desteğin 'sert' formları da kullanılan yöntemlerden olsa dahi, bölgenin rekabet edebilirliğini arttırmaya yönelik politika, plan ve programları hazırlarken danışmanlık servisleri, şirketler arası ağlar ve kamu-özel ortaklığı gibi 'yumuşak' politika araçları ile yerel şirketlerin desteklenmesine odaklanarak daha pro-aktif bir şekilde çalışabilirler [Halkier, 2006].

Günümüzde iş gören BKA birimleri ve bunlara temel olan öncül kuruluşlar, farklı ülkelerde farklı yıllarda ortaya çıkmıştır.

AB'ye üyelikleri sosyalist deneyimleri sonrasında, 1990'lı yıllarda gerçekleşen Doğu Avrupa ülkelerinin BKA'ları, AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kurulmuş ve finansmanları ilk aşamada AB tarafından sağlanmıştır.

Hem eski sosyalist ülkelerde hem de üye ülkelerin bazılarında gözlemlenen bir başka gelişme, önceleri kamu tarafından idare edilen ajansların özellikle 1996 yılından sonra özelleştirmeye başlanmasıdır [Demirci, 2005].

Farklı ülkelerde kurulan BKA'nın esas varlık nedenleri; bölgesel stratejileri uygulamak, yerel ve bölgesel girişimciliği desteklemek, altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olmak ve özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler aramak şeklinde özetlenebilmektedir.

Sonuç olarak BKA’nda kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğine dayalı bir yönetme biçimi olan “yönetişim” anlayışına göre örgütlenmiş bir yönetim modeli temel alınmaktadır [Demirci, 2005].

3. AB'DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI

AB terminolojisinde Bölgesel Politika, esas olarak, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve bu amaçla oluşturulacak politikalar aracılığı ile yaşam standartlarındaki farklılığın mümkün olduğunca azaltılması ile ilgilidir.

AB'nin bölgesel politika yoluyla yaptığı müdahalelerin amacı, her bölgeye, kendisine özgü sorunların çözümü yönünde destek olarak ekonomik gelişmeyi artırmak ve bölgeler arasındaki ekonomik farklılığı azaltmaktır. Bu politikaların başka bir amacı da, yaşam standartlarının uyumlaştırılmasıdır [İKV, 2001].

Ekonomik ve sosyal bütünleşme AB'nin temel hedeflerinden bazılarıdır. Üye ülkelerin ekonomilerindeki ana problemler ekonomik gelişme dengesizliklerinden kaynaklanmaktadır. AB Bölgesel Gelişme Politikaları kapsamındaki adımlar bu dengesizlikleri azaltmıştır. Bu adımlardan biri, Birlik içinde en geri kalmış alanların daha yoğun destek almasıdır, bu alanlar Bölgesel Gelişme Politika Hedefleri altında problemli alanlar olarak tanımlanmıştır.

Ekim 2002 Brüksel'de verilen kararla Avrupa Birliği 2004 Mayıs ayında on yeni üye ile genişlemiştir. Kopenhag'taki müzakerelerde AB Bölgesel Gelişme Politikalarının durumu üzerinde durulmuştur. Bu gelişme planı ile birlikte AB'ye ilk üye olmuş ülkelerin durumundan, yeni düzendeki AB bölgeleri ve ülkelerinin daha kötü durumda olacakları anlamı çıkarılabilir. Sonuç olarak bu genişleme ile birlikte AB Bölgesel Gelişme Politikaları kapsamında yaşayan kişi sayısı iki katından daha fazla olacak ve hem ulusal hem de bölgesel düzeyde ekonomik dengesizlikler oldukça büyüyecektir. Şu oldukça önemlidir, "genişlemenin istatistiki etkisi, AB'de kişi başına düşen GSMH'nın %18 kadarı azalacak ve belirli bir zaman sonra şu an ki AB bölgelerinin daha da zenginleşmesi ile bu durum göreceli olarak düzelecektir. 2006'dan sonra yapılacak olan AB bütçesinde, tanımlanan problemli alanların belirlenmesinde kullanılan ölçütlerde değişimler olacaktır [Churski, 2005].

3.1. AB'nin Bölgesel Politika Geliştirme İhtiyacı

Avrupa Birliği (AB), farklı kültür, dil, tarih ve geleneklerden oluşan bir mozaiktir. Birliğe üye 25 ülke arasında sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu gibi, üye ülkelerin bölgeleri arasında da önemli dengesizlikler söz konusudur. 2004 Mayıs'ında gerçekleşen ve Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile G.Kıbrıs ve Malta'yı Birliğe dahil eden 5. genişlemeden sonra bölgelerarası dengesizlik iki katına çıkmıştır. (AB genişleme etapları aşağıdaki çizelgede görülmektedir) Bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla her bir AB üyesi devlet, kendine özgü bir bölgesel politika geliştirmiştir. Bölgesel gelişme ile ilgili konular öncelikli olarak devletlerin kendi sorumluluk alanındadır. Bu amaçla üye ülkeler bölgesel gelişmenin sağlanması amacıyla gerekli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmektedir [DPT, 2005].

Çizelge 3.1. AB'ye üye ve aday ülkelerin AB süreçleri

	Üyelik Başvurusu	Komisyon Görüşmesi	Üyelik Müzakereleri	Katılım Antlaşması	Aday Ülke Onay İşlemi	Üyelik Tarihi
Kurucu Üyeler						
Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Lüksemburg						18.5.1951
Birinci Genişleme						
İngiltere	09.08.1961 11.05.1967	13.09.1967 10.08.1969	30.06.1970	22.01.1972	16.10.1972	1.1.1973
İrlanda	31.07.1961 11.05.1967	13.09.1967 10.08.1969	30.06.1970	22.01.1972	10.05.1972	1.1.1973
Danimarka	10.08.1961 11.05.1967	13.09.1967 10.08.1969	30.06.1970	22.01.1972	02.10.1972	1.1.1973
İkinci Genişleme						
Yunanistan	12.06.1975		27.07.1976	28.05.1979	28.06.1979	1.1.1981
Üçüncü Genişleme						
Portekiz	28.03.1977	19.05.1978	06.06.1978	12.06.1985		1.1.1986
İspanya	28.07.1977	29.11.1978	05.02.1979	12.06.1985		1.1.1986
Dördüncü Genişleme						
Avusturya	17.07.1989	31.07.1991	01.01.1993	25.06.1994	12.06.1994	1.1.1995
Finlandiya	18.03.1992	04.11.1992	01.01.1993	25.06.1994	16.10.1994	1.1.1995
İsveç	01.07.1991	31.07.1992	01.01.1993	25.06.1994	13.11.1994	1.1.1995
Beşinci Genişleme						
GKRY	04.07.1990	30.06.1993	30.03.1998	16.04.2003	14.07.2003	1.5.2004
Malta	16.07.1990	17.12.1999	15.02.2000	16.04.2003	08.03.2003	1.5.2004
Macaristan	31.01.1994	16.07.1997	30.03.1998	16.04.2003	12.04.2003	1.5.2004
Polonya	05.04.1994	16.07.1997	30.03.1998	16.04.2003	08.06.2003	1.5.2004

Çizelge 3.1 (Devam). AB'ye üye ve aday ülkelerin AB süreçleri [DPT, 2005]

	Üyelik Başvurusu	Komisyon Görüşmesi	Üyelik Müzakereleri	Katılım Antlaşması	Aday Ülke Onay İşlemi	Üyelik Tarihi
Slovakya	27.06.1995	16.07.1997	15.02.2000	16.04.2003	17.05.2003	1.5.2004
Letonya	27.10.1995	16.07.1997	15.02.2000	16.04.2003	20.09.2003	1.5.2004
Estonya	27.11.1995	16.07.1997	30.03.1998	16.04.2003	14.09.2003	1.5.2004
Litvanya	12.12.1995	16.07.1997	15.02.2000	16.04.2003	11.05.2003	1.5.2004
Çek Cum.	17.01.1996	16.07.1997	30.03.1998	16.04.2003	14.06.2003	1.5.2004
Slovenya	10.06.1996	16.07.1997	30.03.1998	16.04.2003	23.03.2003	1.5.2004
Aday Ülkeler						
Türkiye	14.04.1987	19.12.1989				
Romanya	22.06.1995	16.07.1997	15.02.2000			1.1.2007*
Bulgaristan	14.12.1995	16.07.1997	15.02.2000			1.1.2007*
Hırvatistan	21.02.2003	20.04.2004				
Üyelik Başvurusunda Bulunan Ülkeler						
Makedonya	22.04.2004					

*Kaynağın yayınlandığı tarihten sonra üye olan ülkeler

Not: Norveç'te 25.9.1972 ve 28.11.1994 tarihlerinde, İsviçre'de ise 06.12.1992 tarihinde gerçekleştirilen halk oylamalarında üyeliğe karşı sonuçlar çıkması nedeniyle, bu ülkeler genişleme sürecinin dışında kalmışlardır. Birinci genişlemede Danimarka'ya bağlı olması nedeniyle 1.1.1973 tarihinde AT'ye girmiş olan Grönland, 23.2.1983'te yapılan halk oylamasında AT'den ayrılma kararı almıştır. Bunun üzerine Danimarka Hükümeti, adanın AT Antlaşmaları kapsamı dışında bırakılması için Konsey'e başvurmuş, bu konudaki anlaşma 29.11.1985'te yürürlüğe girmiş ve Grönland 1.2.1985 itibarıyla AT'den ayrılmıştır.

Avrupa Birliği, dünyanın en zengin bölgelerinden biri olmasına rağmen Birliği oluşturan 268 bölge arasında az gelişmişliğe neden olacak gelir ve potansiyel farklılıkları gözlemlenmektedir. Birlik'in üyeleri ve ülkelerin katılım zamanları Çizelge 3.1'de görülmektedir. Bölgesel Politika hem bir dayanışma aracı, hem de ekonomik bütünleşmeyi destekleyen önemli bir faktördür. Dayanışma ve uyum kavramları AB Bölgesel Politikası'nın temellerini oluşturmaktadır. Birlik, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak, gelir eşitsizliklerini ve potansiyel farklılıklarını azaltmak ve ekonomik bütünleşmeyi sağlamak için Bölgesel Politika'ya ihtiyaç duymuştur. AB üye ülkelerinin NUTS düzeyleri Çizelge 3.2'de belirtilmiştir.

Çizelge 3.2. NUTS bölgeleri ve sayıları [EUROSTAT, 2001]

	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
Belçika	3	11	43
Çek Cumhuriyeti	1	8	14
Danimarka	1	1	15
Almanya	16	41	439
Yunanistan	4	13	51
İspanya	7	19	52
Fransa	9	26	100
İrlanda	1	2	8
İtalya	5	21	103
Estonya	1	1	5
Güney Kıbrıs	1	1	1
Lüksemburg	1	1	1
Letonya	1	1	6
Litvanya	1	1	10
Macaristan	3	7	20
Malta	1	1	2
Hollanda	4	12	40
Avusturya	3	9	35
Polonya	6	16	45
Portekiz	3	7	30
Slovenya	1	1	12
Slovakya	1	4	8
Finlandiya	2	5	20
İsveç	1	8	21
Birleşik Krallık	12	37	133
Bulgaristan*	2	6	28
Romanya*	4	8	42
AB 25	89	254	1214
AB 27	95	268	1291

*1.1.2007 tarihinde üye olan ülkeler

Bu çerçevede, üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermek amacıyla Avrupa Birliği Bölgesel Politikası oluşturulmuştur. Söz konusu ‘farklılıklar’ ekonomik gelişmeyi destekleyecek doğal kaynakların, yerleşim ve coğrafi koşulların iyi olmadığı bölgelerde özellikle görülmektedir. Ayrıca ekonomik olarak kalkınmayı başarmış bölgelerde dahi, yapısal değişim ve küreselleşme nedeniyle zamanla birtakım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. ‘Eski’ sanayi yöntemlerinin uygulanması, söz konusu bölgelerin ekonomilerinde sorunlara yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra üretimin merkezlere kaydığı büyük şehirlerde ‘çevre’ diye tanımladığımız hemen şehrin kenarlarında oluşmuş bölgelerin is ve nüfus kaybı süreci yasaması da ‘farklılıkların’ oluşmasına sebep olan diğer bir önemli unsurdur.

Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için yardımı öngören AB Yapısal Fonları, aynı zamanda AB vatandaşları arasındaki dayanışmanın sağlanması için de baslıca araç olarak görülmektedir. Birliğin Bölgesel Politikası'nın en önemli aracı olarak değerlendirilen söz konusu fonlar 1988, 1993 ve 1999 yıllarında yeniden düzenlenerek ek finansal kaynaklara kavuşturulmuştur [İKV, 2001].

Avrupa Birliği ülkeleri ekonomik yapıları açısından gelişmiş olmalarına rağmen üye ülkeler arasındaki farklı özellikler ve AB'nin içinde bulundurduğu 268 bölge arasındaki çeşitli konulardaki farklılıklar önemini korumaktadır. AB Bölgesel Politikası ise bu doğrultuda gerekli rehberliği ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Topluluğun muhtelif politika ve araçlarına, ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulunduran bölgesel bir boyut vererek koordinasyonun sağlanması açısından da önem taşımaktadır. Bölgesel Politika AB kapsamındaki politik ve mali araçların tutarlı bir şekilde dağılımını sağlamak açısından da son derece önemlidir.

Bölgesel Politika'nın oluşturulmasındaki ilk adım; ülkelerin zenginliklerinin belirlenmesi ve karşılaştırmada kullanılması için GSMH'nin hesaplanmasıdır. Örneğin, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın kişi başına düşen GSMH'sı Topluluk ortalamasının sadece %80'idir. Lüksemburg ise bu ortalamayı %60 oranında aşmıştır. Ekonomik kaynaklar eşit şekilde dağılmadığı için ve küreselleşmenin getirdiği zorluklar nedeniyle birçok bölge rekabette ve refahta diğerlerinden geri kalmıştır. Bölgesel Politika ile bu farklılıklardan doğan değişik gereksinimlerin karşılanması amaçlanmaktadır [İKV, 2001].

3.2. Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikaları

Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme yaklaşımları ve sosyal kalkınma politikaları kapsamında, gelir dağılımı ve istihdam açısından ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması, öncelikli konulardan birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarının temelini ekonomik

gelişmişliğin sağlanması oluştururken; diğer yandan da dengeli büyüme ve sosyal uyumun artırılması da önemli hedefler olarak tanımlanmaktadır [Shehrin, 2005].

AB'nin Bölgesel Politikası, Birliğin ekonomik ve sosyal alanda uyumlu bir biçimde gelişme ve bütünleşmesini sağlamak, bölgelerarası gelir dağılımı farklılıklarından doğan istihdam ve gelişme sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla oluşturulmuştur [İKV, 2001].

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikaları, temel yaklaşım olarak az gelişmiş bölgelere altyapı yatırımları ile başlamış; zamanla bu yatırımların sosyal kalkınma araçları ile birlikte desteklenmesine doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişimin temel nedeni, bölgelerin kendi öz kaynaklarıyla ekonomik ve sosyal kalkınmasının desteklenmesi ve aynı zamanda da geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliklere çözüm bulmaya çalışmasıdır [Shehrin, 2005].

Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve karşılaştırılabilir istatistiki bir veri tabanının oluşturulması amacıyla AB genelinde Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından geliştirilen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması kullanılmaktadır [Şen, 2004].

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemle her yöreye ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farklılıkların belirlenebilmesi hedeflenmektedir. Sistem, NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması- İBBS) olarak adlandırılmaktadır [Çamur ve Gümüş, 2005].

Bu çerçevede, bölgeler, gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılmakta, altyapı yatırımlarından, yeni iş imkanlarına, yerel kalkınmadan küçük ve orta ölçekli

firmalara kadar pek çok alanda projeler desteklenmektedir. Ayrıca, Birliğe son katılan üyelerin mevzuat uyumlarının saplanması, idari yapılarının desteklenmesi, kapasitelerinin artırılması vb. konularda hedeflenmektedir. Aday ülkeler için ise, Katılım Öncesi Mali Yardımlar kapsamında, bölgesel gelişme politikaları ile ekonomik gelişme ve uyum amaçlanmaktadır.

1990’lardan itibaren AB’nin bölgesel kalkınma yaklaşımları, yeni bölgecilik anlayışı kapsamında geliştirilen politikalar ve alınan tedbirler, üye ve aday ülkelere yönelik çeşitlenen mali ve kurumsal araçlar sayesinde bir geçiş dönemi içerisine girmiştir. Bütünleşme (integration) ve genişleme (enlargement) sürecinin beraberinde getirdiği dinamikler çerçevesinde, az gelişmiş bölgelerdeki üretim ve altyapı sorunlarına yönelik yatırımlardan ziyade, yenilikçi ve bilgi/ağ teknolojileri temeline dayanan yeni uygulamalar, bölge kalkınma politikalarının önceliklerini oluşturmaya başlamıştır [Shehrin, 2005].

3.3. Avrupa Birliği Bölgesel Politika Araçları

Bilindiği üzere Avrupa Birliği (AB), özellikle gelir dağılımı ve istihdam açısından ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılmasına büyük önem vermektedir. AB 2010 yılına kadar olan hedefini Lizbon Stratejisiyle ortaya koymuş ve bu stratejiyi “dünyadaki rekabet gücü en yüksek ve en dinamik bilgiye dayalı ekonomi olmak” şeklinde ifade etmiştir. AB’nin yaşadığı deneyimler, bu hedefe ulaşmanın ancak bölgeler arasında dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıyla olabileceğini göstermiştir. 2001 yılında Avrupa Konseyi Göteborg Zirve toplantısında ortaya konulan hedefler doğrultusunda, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konularının da eklenmesiyle Lizbon Stratejisi genişletilmiştir.

AB’nin bölgesel politikaları temelde ekonomik ve sosyal uyumun artırılması ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması amaçlarına yöneliktir. Bu amaçlar doğrultusunda üye ülkeler, AB’nin “Yapısal Fonlar” ve “Uyum Fonu” olarak isimlendirilen mali araçlarından faydalanmaktadır. Bu fonlar, AB bütçesinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Fonların öncelikli hedefleri, fonksiyonları ve

organizasyonları, fonların idaresi ile ilgili kurallar ve fonlardan yararlanmanın koşulları 1999 yılında Avrupa Konseyi tarafından onaylanan bir Tüzükle son derece kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır [DPT, 2005].

Avrupa Birliği, Bölgesel Politikalarının finansmanını esas olarak Yapısal Fonlarla sağlamaktadır. Yapısal Fonlar Birlik üyesi ülkeler için oluşturulan Bölgesel Politika araçlarıdır.

AB bölgesel politikasının amacı; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır [www.tarim.gov.tr].

AB Bölgesel Politika Araçlarını 2000-2006 mali dönemi ve 2007-2013 mali dönemi olarak incelemek gerekir.

3.3.1. AB 2000–2006 döneminde uygulanan mali yardımlar

Avrupa Birliği hâlihazırda 2000–2006 mali perspektifi içerisinde geçerli olmak üzere, aday ya da gelecekte üye olması muhtemel olan ülkelerin ekonomik, politik ve kurumsal çabalarını desteklemek üzere özel amaçlı mali yardım sağlamaktadır [Çeliktaş, 2006].

Avrupa Birliği Bölgesel Politika Araçları iki bölümde incelenmektedir.

A.AB Üyesi Ülkeler İçin Bölgesel Politika Araçları: Yapısal Fonlar

- 1.Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)
- 2.Avrupa Sosyal Fonu (ESF)
- 3.Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA)
- 4.Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)

B. Orta ve Doğu Avrupa Devletleri İçin Geliştirilen Yapısal Uyum Araçları

1.SAPARD (Tarım ve Kırsal Gelişme için Özel Katılım Programı)

2.PHARE (Polonya ve Macaristan için Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Faaliyeti)

3.ISPA (Katılım Öncesi Süreç için Yapısal Politika Araçları)

[Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Ve Yapısal Fonlar -Türkiye Açısından Değerlendirme]

Yapısal Fonlar

➤ Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF): Dezavantajlı Bölgelere Yardım

ERDF, açık farkla AB Yapısal Fonları'nın en büyüğüdür ve toplam bütçenin yarıya yakın bir bölümünü oluşturur. ERDF 'den sağlanan mali yardım esas olarak şu hedeflere yöneliktir: küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesi, üretken yatırımların teşvik edilmesi, altyapının ıslah edilmesi ve yerel kalkınmanın güçlendirilmesi. ERDF'nin nihai amacı, rekabetçi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederek istihdam yaratmaktır.

➤ Avrupa Sosyal Fonu (ESF): İstihdamın Teşvik Edilmesi

İstihdamın teşvik edilmesi ve ayrımcılığa ve toplumsal dışlanmaya karşı mücadele edilmesi için kaynak sağlayan ESF, AB düzeyindeki başlıca mali araçlardan biridir. ESF, istihdam yaratılmasını geliştirmek için oluşturulan Avrupa İstihdam Stratejisi ve Ulusal Eylem Planları kapsamında belirlenen hedeflere destek verir. Öğretim ve mesleki eğitimin seviyesinin yükseltilmesini, yeni istihdam kaynakları araştırılmasını hedef alır. İnsanlara destek verilmesi veya emek piyasasının daha iyi işlemesini sağlamak için sistemlerin ve yapıların iyileştirilmesi üzerinde yoğunlaşır. Pek çok farklı düzeylerde ortaklıklara yardımcı olur ve Avrupa çapında bilgi aktarımını, fikirlerin ve en iyi uygulamaların paylaşımını teşvik eder.

➤ *Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA Yönlendirme Bölümü):*

Kırsal ve Tarımsal Kalkınmaya Destek

ATYGF, Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) ikinci ayağı olarak kabul edilen kırsal kalkınma politikasını destekleyen mali araçtır. AB'de kırsal kalkınmayla ilgili farklı faaliyetleri finanse eder: tarımsal işletmelerce yapılan yatırımlar, genç çiftçiler için başlama desteği, mesleki eğitim, dezavantajlı bölgeler için telafi edici ödenekler, tarımsal çevre tedbirleri, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ormanların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi, vs. sağlar.

➤ *Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Araç (FIFG): balıkçılık donanımlarının modernleşmesine destek*

FIFG, balıkçılık sektörünün intibakına yardım etmeye yönelik Ortak Balıkçılık Politikası tedbirlerini finanse eder. Bu amaçla farklı faaliyetler finanse edilmektedir: filo modernleşmesi, kültür balıkçılığının geliştirilmesi, deniz alanlarının korunması, balıkçı limanlarında tesisler inşa edilmesi, balık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ürünlerin tanıtımı, vs. sağlar [www.deltur.cec.eu.int].

Yapısal Uyum Araçları

- *SAPARD*; aday ülkelerin tarım sektöründeki yapısal sorunlarının çözümü, tarımın modernizasyonu ve kırsal kalkınma konusundaki faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur. 2000-2006 dönemi için yıllık 520 milyon Euro'luk bütçeye sahiptir.
- *PHARE*; Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle AB işbirliği için başlıca araçtır. Aday ülkeleri katılım için hazırlamak amacına yönelik olarak yenilenmiştir. SAPARD ve ISPA programlarının kapsamadığı alanlarda, bölgesel kalkınma politikaları dahil, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, Topluluk programlarına iştirak ile sınai kalkınma ve KOBİ'lerin geliştirilmesine ilişkin projelere finansman sağlayan bir programdır.
- *ISPA*; aday ülkelerde altyapı standartlarını geliştirmek ve özellikle çevre ve ulaşım konularında aday ülkeleri Topluluk düzeyine çıkartmak amacıyla oluşturulmuştur. 2000-2006 döneminde öngörülen bütçesi 1 milyar

Euro'dur[www.tarim.gov.tr].

Avrupa ülkelerinin uzun vadeli ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerini ortaya koyan 2000 yılı Lizbon Stratejisinde “AB’nin, daha çok ve daha iyi iş olanağının ve daha geniş bir sosyal uyumun yaratılabileceği, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisine dönüşmesi” öngörülmekteydi. 2004 yılı Mart ayına gelindiğinde, bu amaca dönük olarak sağlanan gelişmelerin yeterli olmadığı görülmüş ve Strateji yeniden formüle edilmiştir. Yeni yaklaşımda, “büyüme ve iş yaratma” AB’nin yakın ve öncelikli hedefi olmaya devam ederken, üye ülkelerdeki reform uygulamalarında ulusal inisiyatif ve sahiplenmenin güçlendirilmesi öngörülmektedir [DPT, 2006].

3.3.2. AB 2007-2013 dönemi mali yardımlar

Avrupa Birliği zamanla, 30 dan fazla yasal düzenleme yapılması sonucunu doğuran geniş bir dış yardım dizisi geliştirmiştir. Bu durum, Birliğin faaliyetlerinde uyum ve tutarlılığı sağlamak, mevcut kaynaklarla daha iyi sonuç alma ve etkide bulunabilme ihtiyacından dolayı Komisyonu 2007-2013 mali perspektifini kapsayan dış faaliyetlere yönelik basitleştirilmiş bir çerçeve önerisinde bulunmaya yöneltmiştir [Çeliktaş, 2006].

Genişleme ile “eski” ve “yeni” üye devletler arasında oluşan keskin farklılıklar göz önünde bulundurularak 2007 ile 2013 dönemini kapsayan Yapısal Fonlar yenilendi.

Temel olarak uyum politikasının strateji ve kaynakları, yapısal faaliyetler için üç yeni öncelik hedefinde gruplanacak: 1) Uyum; 2) Rekabet edebilirlik ve İstihdam; 3)İşbirliği. Bunlar 2000–2006 düzenlemelerindeki 6 finansal araç yerine, 3 finansal araç tarafından karşılanacak (ABKF, ASF ve Uyum Fonu).

Yapısal Fonların üç eski öncelikli Hedef – Hedef 1: kalkınmada geri kalan bölgeler; Hedef 2: ekonomik ve sosyal dönüşüm geçiren bölgeler; Hedef 3: eğitim sistemi ve istihdam teşviği – 2007 yılında sırasıyla uyum, rekabet edebilirlik ve işbirliği bölgeleri ile değiştirilmiştir [Reeves, 2006].

Avrupa Birliđinin geliřmekte ve sanayileřmiř olan űlkelerle olan iřbirliđini, AB sınır komřuluđu politikasını, geniřleme ve diđer spesifik konuları kapsamak űzere yeni dıř iliřkiler enstrűmanları tasarlanmıřtır. Őnerilen yeni yasal dűzenlemeler arasında, yeni bir Katılım Őncesi Mali Yardım Aracı (IPA) tűzűđű Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosu ve Konsey'ine sunulmuřtur. IPA Konsey Tűzűđű (EC No 1085/2006) 17 Temmuz 2006 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiřtir [Çeliktař, 2006].

A) IPA Mali Aracının Amaç ve Kapsamı

Avrupa Komisyonu, 2007–2013 yılları arasında aday űlkelere yapacađı mali yardımların çerçevesini belirlemek űzere yeni bir dűzenlemeye gitmiř ve daha Őnceden farklı programlar altında yűrűtűlen mali yardımlar tek bir program altına dűzenlenmiřtir. Katılım Őncesi Mali Araç (IPA) olarak adlandırılan bu yeni dűzenleme ile AB, aday űlkeleri tam űyeliđe hazırlamayı amaçlamaktadır [<http://ab.calisma.gov.tr>].

IPA űzellikle demokratik kurumların ve hukukun űstűnlűđűnűn kuvvetlendirilmesine, kamu idarelerinin reformuna, ekonomik reformların uygulanmasına, azınlık hakları ve cinsiyet eřitliđi yanında insan haklarına saygının yűceltilmesine yardımcı olacak ve sivil toplum ile ileri dűzey bűlgesel iřbirliđini destekleyecek ve sűrdűrűlebilir geliřme ile yoksulluđın giderilmesine katkıda bulunacaktır. IPA tűzűđűne gűre Potansiyel aday űlkelerden beklenen űyelik yűkűmlűlűk ve gereklerine sadece yakınlařmalarının arzulanması iken, aday űlkeler için belirlenen hedef űyelik için gerekli bűtűn yűkűmlűlűklerin benimsenmesi ve uygulanmasıdır [Çeliktař, 2006].

IPA olarak adlandırılan yeni yaklařımın mali yardım bileřenlerine bakıldıđında, Kurumsal Kapasite Geliřimi ve Bűlgesel-Sınır űtesi İřbirliđi maddelerinde herhangi bir deđiřiklik gűrűlmezken; Bűlgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarını Geliřtirme ve Kırsal kalkınma bileřenlerinin alt bařlıklarında “KOBİ altyapısı” ve “istihdam”ın űneminin artacađı űngűrűlmektedir. Bu nedenle, bundan sonra hazırlanacak projelerde űn plana çıkacak ve Komisyon için űncelik teřkil edecek konuların bu iki

alandaki yoğunlaşması muhtemeldir [www.dtm.gov.tr].

B) IPA Tüzüğüne Göre Yapılacak Yardımlar

Her bir ülkenin hedeflerini en etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için, IPA tüzüğü beş farklı unsurdan oluşmaktadır. Bunun sonucu olarak, tüm yararlanıcı ülkeler uyarlanmış ekonomik yönetim gereksinimleri ile özellikle kendi politik, ekonomik ve yönetim durumlarına uygun olarak benzer yapıdaki tedbirlerden yararlanma imkanına sahip olacaklardır [Çeliktas, 2006].

IPA'nın;

- 1) Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Kalkınma
- 2) Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği
- 3) Bölgesel Kalkınma
- 4) İnsan Kaynaklarını Geliştirme ve
- 5) Kırsal Kalkınma şeklinde beş bileşeni vardır

[Baykaler, 2007].

Tüzük hükmüne bu beş farklı unsura göre yapılacak yardımlar arasındaki koordinasyon ve uyum Avrupa Birliği Komisyon'u tarafından sağlanacaktır. 2007–2013 Mali Perspektifi için öngörülen bütçe miktarı 11.468 milyar € olup, yardım miktarı aynı süre içerisinde yıldan yıla artış gösterecektir (IPA Tüzüğü md. 26).

Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma

AB müktesebatının benimsenmesi, politik ve ekonomik ölçütlerin yerine getirilebilmesi amacıyla kurumların kapasitelerinin artırılması, ilgili birimler arasında koordinasyon ve işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği

Bu bileşen altında, Avrupa'nın iç sınırları arasındaki işbirliği kastedilmekte olup AB ülkelerinin 3. ülkelerle olan sınır ilişkileri kapsam dışındadır. Çeşitli projeler aracılığı ile AB'nin sınırdaş ülkeleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi, sınır bölgelerinde istikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, çevre, halk sağlığı ve organize suç örgütlerine karşı mücadele konusunda işbirliği yapılması, etkin ve güvenli sınırlar oluşturulması hedeflenmektedir.

Bölgesel Kalkınma

Aday ülkelerin, bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermeleri, özellikle ulaştırma ve çevre alanında projeler geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

İnsan kaynakları Gelişimi

Söz konusu bileşenin amacı, aday ülkeleri Avrupa İstihdam Stratejisi ve Lizbon Stratejisi çerçevelerinde Avrupa Sosyal Fonuna hazırlamak, bu amaçla uygun yapıları ve sistemleri kurmaktır. Bunlar yapılırken Topluluğun istihdam, kadın – erkek eşitliği, sosyal içerme ve eğitim alanındaki ilkelerinin gözetilmesi öngörülmektedir.

Kırsal Kalkınma

Bu bileşen altında, tarımsal işletmelere destek verilmesi, tarımsal mamullerin işlenmesi ve pazarlanması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve üretici birliklerine teknik destek verilmesi amaçlanmaktadır [<http://ab.calisma.gov.tr>].

IPA tüzüğü ile 2000-2006 mali perspektifinde PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS olarak adlandırılan katılım öncesi enstrümanlar ve Türkiye için kabul edilen tek çerçeve mali tüzüğü ile sağlanan ve her biri ayrı bir hukuki düzenlemeye sahip olan

mali yardımlar tek bir çatı altında toplanarak gerek hukuksal ve gerekse yönetim ve uygulama açısından daha basit ve tekdüze bir düzenleme sağlanmaya çalışılmıştır. IPA tüzüğü'nün Türkiye açısından ifade ettiği önem ise, 2000-2006 mali perspektifinde temel katılım öncesi mali yardımları olan PHARE, ISPA ve SAPARD'dan yararlanmayan bunlara benzer bir yapıdan faydalanan Türkiye'nin IPA tüzüğü ile sağlanan eş farklı yardım türünün tamamından adaylığı tanınmış ülke statüsünde yararlanabilme imkanına sahip olabilecek olmasıdır [Çeliktaş, 2006].

3.4. AB Bölgesel Politika Hedefleri ve AB Üye Ülkelerinde Problemler Alanların Mekansal Dağılımı

Avrupa Komitesi Resmi Gazetesinde yayınlanan 1 Temmuz 1999 sayılı kararda Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiş ölçütler 2000-2006 yılları arasında AB bölgesel politikaları altında problemler alanların sınıflandırılmasında kullanılmıştır. Ayrı ayrı saptanmış problemler alanların tanımlanması için ölçütler ve bunların mekansal yoğunluğu ile 2000-2006 yılları arasında bölgesel politika hedefleri tarafından AB üye ülkelerinde tanımlanmış bölgesel birimlerin mekansal dağılımı analiz edilmiştir.

Hedef 1 Alanları

AB bölgesel politikalarının ana önceliği Hedef 1 alanlarının desteklenmesidir. 195 milyar Euro bütçeli Yapısal Fonlar, 2000-2006 yılları arasında bu alanlara uygulama projeleri için bu bütçenin 2/3 ü yani 135 milyar Euro dan daha fazlası ayrılmıştır. Bu projelerin ana hedefi aşağıdakilerin finanse edilmesi aracılığı ile bölgenin rekabetçi yararı ekonomik büyüme yapısının desteklenmesidir.

- Altyapı yatırımları(tüm hedef 1 in %28 ini oluşturuyor, ulaşım altyapısı için bunun yaklaşık yarısı bloke edilmiştir)
- İşgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak için işsizlere yardım edilerek çalışma fırsatları ve eğitim düzenlemeleriyle İnsani kaynakların gelişimi (toplamın %30 unu oluşturuyor.)

- İmalat sektörü için yardım(toplamın %42 sini oluşturuyor.)

Çevredeki bölgeler için ulaşım erişilebilirliğinin düzenlenmesi ve çevresel koruma yatırımları için özel dikkat çekilmiştir. Temel bilgilendirme ekonomisinin yapılanması için yardımcı projeler de dağıtılmıştır.

Problemli alanlar “sosyo-ekonomik gelişmişlikte etkili olan faktörler”, ülke ortalamaları

- 1.GSMH %75 den daha az olan ülkeler,
2. Yetersiz ana altyapı,
- 3.Bireysel servislerin eksikliği ve
- 4.Ticari servislerin eksikliği,
- 5.Yüksek işsizlik oranı,
- 6.Çok düşük düzeyde yatırımların bulunduğu alanlar

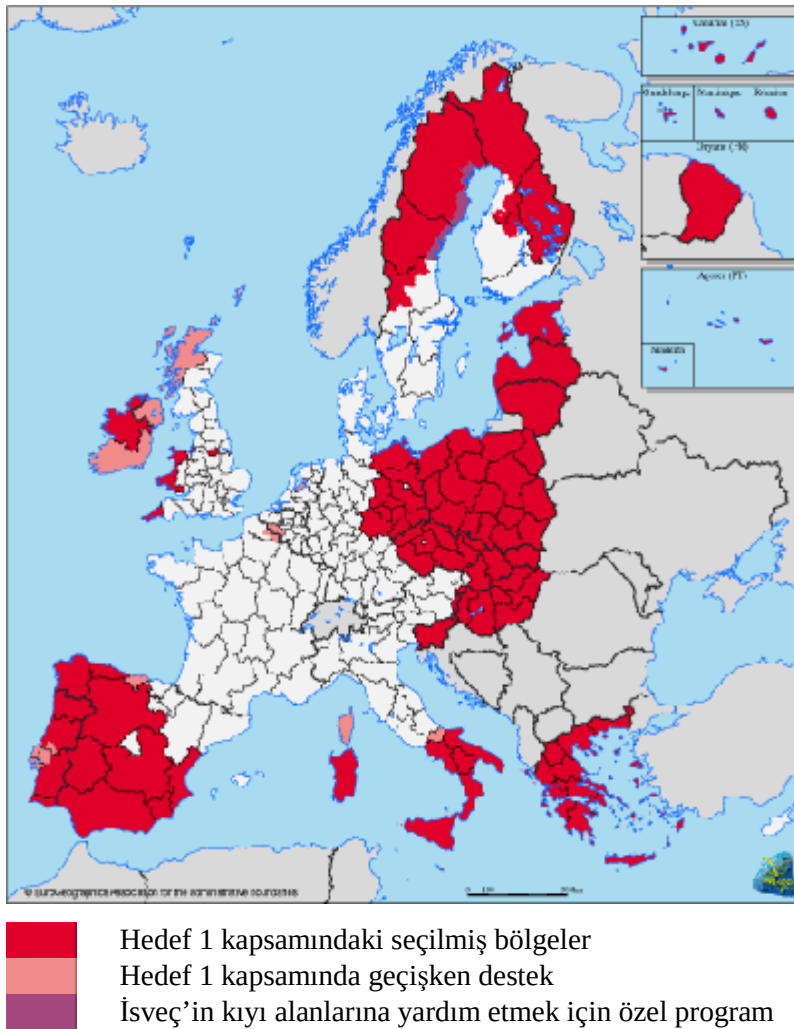
Avrupa komisyonu tarafından bu bölgelerin karakteristikleri olarak belirlenmiştir (Bkz. Şekil 3.1).

AB’de NUTS2 düzeyinde bu sınıflandırmada 52 birim bulunmaktadır. Belçika, Danimarka, Lüksemburg, ve Hollanda istisna olmak üzere üye ülkelerin tamamında bu bölgelere rastlamak mümkündür. Bu alanlar şu şekildedir;

- Yunanistan’ın tamamı
- İspanya ve Portekiz’in büyük çoğunluğu
- Güney İtalya
- Kuzeybatı İrlanda
- Berlin dışında olmak üzere Doğu Almanya
- Avusturya ve Büyük Britanya’da bölgeler
- Kuzey İsviçre ve Finlandiya’da az nüfuslu alanlar
- Çevre bölgeler: Fransa deniz aşırı bölgeleri, Kanarya Adaları, Azores ve Maderia.

Bu alanların nüfusu Topluluğun toplam nüfusunun yaklaşık %22 sini oluşturmaktadır. Yunanistan (%16,5), İtalya (%17) ve İspanya (%30) nın bölgeleri için Hedef 1 altındaki Yapısal fonların tahsis edilen en büyük kısmı ayrılmıştır. Diğer taraftan, daha az gelişmiş Güney Avrupa için destek verilmektedir.

Bunların tamamında ulusal ve kurumsal olarak üretilen 113 proje Avrupa Komisyonu tarafından Hedef 1 altında uygulanmak için uygun bulunmuştur [<http://europa.eu.int>]. Hedef 1 bölgeleri Şekil 3.1’de görülmektedir.

Şekil 3.1. Hedef 1 kapsamındaki bölgeler
 [<http://europa.eu.int>]

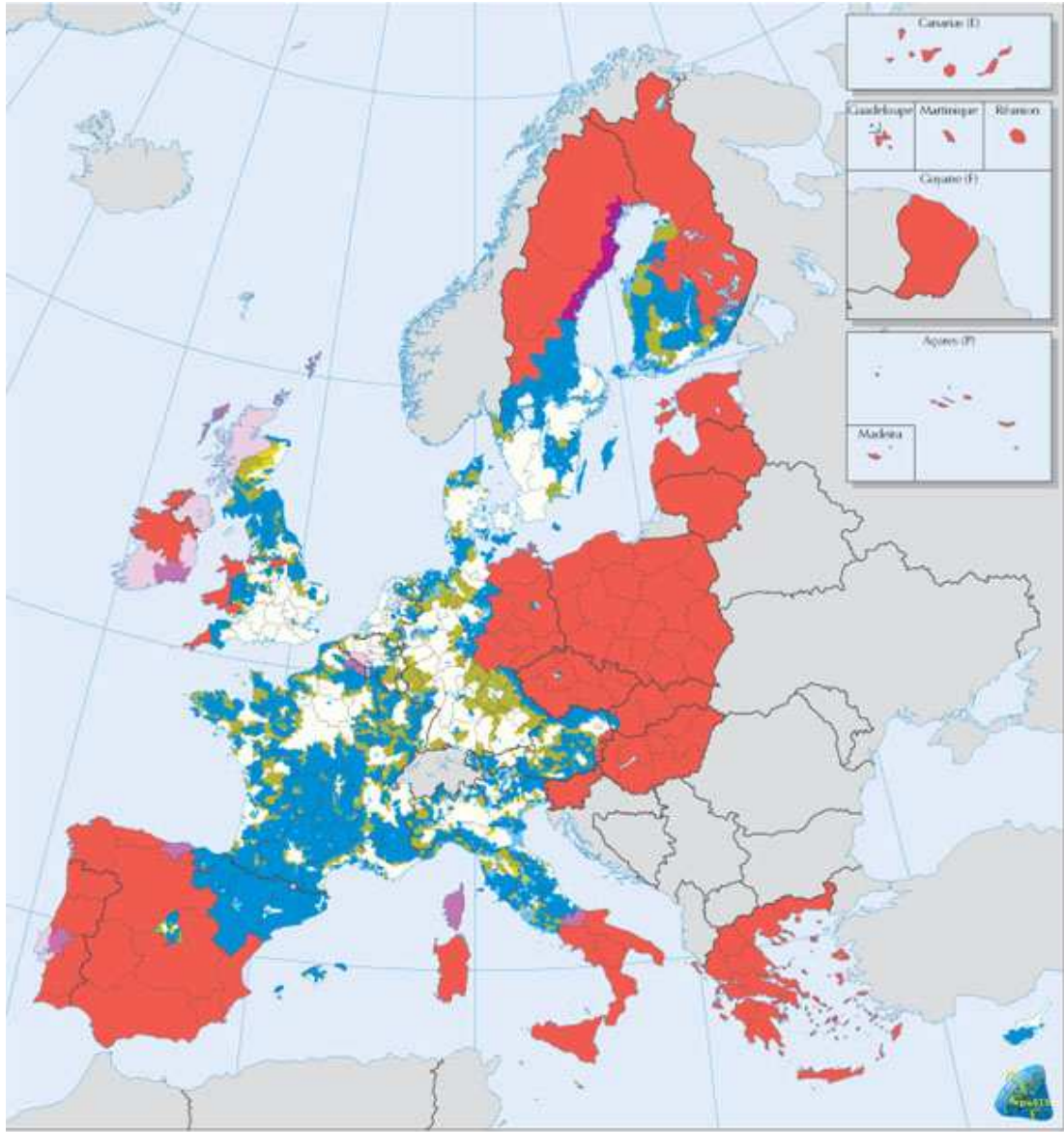
Hedef 2 Alanları

Yapısal zorluklarla karşı karşıya olan bu alanlarda sosyo ekonomik değişim için desteklenen Hedef 2 bölgesel politikaları altındaki bu alanlara, AB kırsal alana, kentsel alana, endüstriyel alana, balıkçılıktan etkilenenlere ve diğer alanlara yeniden canlanmaları için yardım etmektedir. Bu alanlar Hedef 1 alanlarını içeren NUTS2 bölgeleri değildir ve Avrupa Komisyonu tarafından istatistiki ölçütleri belirlenmiş NUT3 bölgelerini içeren Hedef 2 altında desteklenmek için seçilebilir alanlardır. AB nin ana önceliği olan Hedef 1 altındaki bölgelerde Hedef 2 problemlili alanları bütünler niteliktedir. Bunun nedeni Hedef 2 alanları, ekonomik düzeyleri gerçekten çok yüksek olan üye ülkelerde en çok bulunmaktadır (Bkz. Şekil 3.2).

2000-2006 yılları arasındaki periyotta Hedef 2 alanları tarafından 22,5 milyar Euro ayrılmış ve bunun yaklaşık %11,5 kadarı yapısal fonlara ayrılmıştır, Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF). Hedef 1 altındaki yardımların bir bölümünü ya da tamamını alan Portekiz, İrlanda ve Yunanistan dışındaki üye olan tüm ülkeler bu desteği benimsediler. Hedef 2 alanları Birliğin toplam nüfusunun %18 i için hesaplandı. En büyük yardım Fransa (%27), Büyük Britanya (%21) ve Almanya (%15,5) nın bölgeleri arasında paylaştırıldı.

Hedef 2 alanlarının Hedef 1 alanlarına benzemediğini vurgulamak gerekir. Hedef 2 alanlarının yüksek düzeydeki gelişmelerinden dolayı Uyum Fonları sınırlandırılmıştır. Bu nedenle Hedef 2 alanlarında bölgelerin seçimi söz konusudur. Örneğin, bu kaynaktan yararlanmak için çok az İspanyol Hedef 2 bölgesi gösterilebilmiştir. Hedef 1 ve Hedef 2 bölgeleri Şekil 3.2’de görülmektedir.

Hedef 2 bölgelerinin mekansal dağılımı NUTS3 sınırlarıyla birlikte bulunan Hedef 2 için İstatistiki ölçütlerle karşılaşan bu bölgesel birimler ve Avrupa Komisyonu tarafından seçilmiş NUTS 3 birimleri tarafından analiz edilmiştir [Official Journal of the European Union, 1999].

2004-2006 Yapısal Fonlar: Hedef 1 ve 2 Bölgeleri

Hedef 1	Hedef 2
■ Hedef 1	■ Hedef 2
■ 31/12/2005'e kadar ki etap	■ Hedef 2 (Kısmi)
■ 31/12/2006'ya kadar ki etap	■ 31/12/2005'e kadar ki etap
■ Özel Program	■ 31/12/2005'e kadar ki etap(Kısmi)

0 100 200 km

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Şekil 3.2. Hedef 1 ve 2 kapsamındaki bölgeler
[<http://europa.eu.int>]

Endüstri Bölgeleri

Endüstriyel problemlili alanların ölçütlerinin tatmin ediciliği azalmış bölgesel düzey birimlerinin sınırlarıyla birlikte 65 NUTS 3 birimi ve 10 tüm NUTS3 birimini kapsamaktadır. (Bu ölçütler şunları kapsamaktadır: 1985 ten bu yana sanayi istihdamı içinde düşme, ve 1985 ten bu yana tüm yıllar içinde AB ortalamasından daha yüksek yada eşit sanayi istihdamı oranı, AB ortalamasına göre, geçen 3 yılda daha yüksek işsizlik oranını kastetmektedir) Bu alanlar Birliğin toplam nüfusunun %8,5 ini oluşturmaktadır. Kuzeybatı İspanya, batı Almanya, Kuzey Fransa ve Benelüks ülkelerinin bulunduğu, Hedef 1 alanları altında destek elde edemeyen Avrupa'nın geleneksel sanayi bölgeleriyle birlikte Hedef 2 sanayi alanları çakışmaktadır.

Kırsal Alanlar

Tarımsal problemlili alanların ölçütlerinin tatmin ediciliği azalmış bölgesel düzey birimlerinin sınırlarıyla birlikte 69 NUTS 3 birimi ve 7 tüm NUTS3 birimini kapsamaktadır. (4 ölçütün 2 si: 1985 ten beri her yılda AB ortalamasının iki katından daha yüksek ya da eşit tarımsal istihdam oranı ya da km²'ye 100 kişiden daha az yoğunluktaki nüfusa sahip ve 1985 ten bu yana nüfusunda azalma ya da son 3 yılda AB ortalamasından daha yüksek oranda işsizlik oranı bulunan alanlardır) Bunlar Birliğin toplam nüfusunun %5,2 inin yaşadığı alanlardır. Bunlar esas olarak Fransa'nın, kuzey doğu İspanya'nın, merkezi Finlandiya'nın tarımsal bölgeleri ve yapısal fonların Hedef 1 altında destek elde edemeyen, geri kalan üye ülkelerin yalnız bölgesel birimleridir (Finlandiya'nın düşük yoğunluklu alanları istisnadır).

Kentsel alanlar

İlk olarak 2000-2006 periyodu programında, 83 kentsel problemlili alan belirlenmiştir, izleyen ölçütlerin en azından biri tarafından ek olarak nitelendirilmiş ve nispeten yüksek nüfus yoğunluğunun olduğu kentsel alanlardır: 1.Uzun dönemde yüksek işsizlik oranı, 2.Düşük yaşam standardı, 3.Çevresel kirlilik, 4:Yüksek suç

oranı ve 5.Nüfusun düşük eğitim düzeyi. Bunlar Avrupa başkentleri olan Londra, Brüksel, Roma, Viyana gibi ve daha küçük şehirler, başta Fransa, Büyük Britanya ve İtalya'yı kapsar. Kentsel problemleri olmayan alanlar ise İsviçre, Danimarka, Hollanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda'da tanımlanmıştır. Şunu vurgulamak gerekir ki problemlili alan kategorileri olarak bölgesel sınıflandırma Birliğinin nüfusunun yalnızca %1,9 unu oluşturmaktadır.

Balık Endüstrisinde Bağımlı Alanlar

Yapısal problemlilerle yüz yüze olan ve istihdam yapısında balıkçılığın büyük oranıyla birlikte kıyı bölgelerinin sınırlarıyla birlikte 27 NUTS 3 birimi bulunmaktadır. İtalya, Danimarka, Büyük Britanya, Fransa'da bu problemlili alan tipleri tanımlanmıştır. Bu alanların sakinlerinin payı Birliğin nüfusuna göre çok azdır, yalnızca %0,3 tür.

Diğer Alanlar

Diğer problemlili alanların ölçütlerinin tatmin ediciliği azalmış bölgesel düzeyin birimlerinin sınırlarıyla birlikte 274 NUTS 3 birimi ve 17 tüm NUTS3 birimini kapsamaktadır. (Örneğin, bunlar Hedef 1, Hedef 2 sanayi ya da tarımsal alanlarına bitişik alanlardır.) Bunlar Birliğin toplam nüfusunun %2,1 sini oluşturmaktadırlar. Yunanistan, Portekiz, ve İrlanda haricindeki üye ülkelerin tümünde tanımlanmışlardır. 4 ülkede: Fransa, İsviçre, Büyük Britanya ve İtalya da, yapısal fonlardan yardım almak için seçilen alanların artması, AB bölgesel politikaları kapsamındaki diğer problemlili alanlar belirlenebilmesi için bir ölçüt setindeki ölçütlerden daha fazlasını içeren bazı alanlarla karşılaşılmıştır. 12 üye ülkede bölgesel ve ulusal kuruluşlar tarafından üretilen 96 projenin toplamı Hedef 2 altında Avrupa Komisyonu tarafından uygulamaya layık görülmüştür [Churskı, 2005].

Hedef 1 Alanlarında ve Hedef 2 Alanlarının Belirlenmesinde Kullanılabilecek Ölçütler

Hedef 1 Alanları

Hedef 1 Alanları biçimlendirilirken bazı sosyo-ekonomik faktörlerden söz edilir.

Bunlar, 1.GSMH Birlik ortalamasının %75 den daha az olan ülkeler,

2. Yetersiz ana altyapı,

3.Bireysel servislerin eksikliği

4.Ticari servislerin eksikliği,

5.Yüksek işsizlik oranı,

6.Çok düşük düzeyde yatırımların bulunduğu alanlar olarak tanımlanmıştır.

Hedef 2 Alanları

Hedef 2 alanlarının alt bölgeleri olan endüstri bölgeleri ve kırsal alanlar için kullanılacak veri seti aşağıdaki gibidir;

Endüstri Bölgeleri

- 1985'ten bugüne sanayi istihdamında düşüş olması durumu
- 1985'ten bugüne AB ortalamalarına eşit ya da yüksek sanayi istihdam oranı
- Geçen 3 yılda AB ortalamasından daha yüksek işsizlik oranı
- Yüksek işsizlik

Kırsal Alanlar

- 1985'ten bu yana AB ortalamalarına eşit yada daha yüksek tarımsal istihdam oranı
- Km²'ye 100 kişiden daha az nüfusa sahip alanlar
- 1985'ten bugüne nüfusunda oluşan azalma
- son 3 yılda AB ortalamasından daha yüksek işsizlik oranı

4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI

Türkiye bölgesel planlama açısından ilginç bir gelişme göstermiştir. Bir dönem, Türkiye planlama ve bölgesel planlama hazırlama konusunda kayda değer bir çalışma içerisine girmiştir. Bu önemli çabanın uygulamaya yansımaları ise çok zayıf kalmıştır. Planlama ile gerçekleştirme arasındaki bu mesafe önemli boyutlardadır. Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye’de, 1958’lerde başlayan bölgesel planlama geleneği 1970’lerde sekteye uğramış, 1990’larda yeniden ama farklı bir tarzla canlanmaya başlamıştır.

Bölgesel yönetim ise, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren azımsanmayacak bir tartışma geleneğine sahiptir, her yeni anayasa döneminde bu tartışmaların canlandığı görülür, ancak 1980’lerin ortalarında bu tartışmalar önemini yitirmiştir [Bayramoğlu, 2005].

Türkiye’nin bölgesel kalkınma yaklaşımı, üç ayrı dönemde birbirinden farklı olmuştur. Birinci dönem, Cumhuriyetin kuruluşundan (1923) başlayıp planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılına kadar devam etmiştir. İkinci dönem, planlı kalkınma dönemine girmekle başlayıp, Türkiye’ye adaylık statüsünün verildiği 1999 Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesine kadar devam eder. Son dönem ise, Helsinki kararından günümüze kadar devam eden süreçtir [Altan, 2006].

Türkiye’de bölgesel kalkınma, 1963’teki birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ile girilen planlı döneme kadar ihmal edilmiştir. Planlı dönemden önce, önem verilmeyen bölgesel planlama, bir kalkınma aracı olarak değil, bir inşaa aracı olarak değerlendirilmiştir. Planlama ve onun temel amacı, bir fiziksel yerleşim planının kurulması olarak tanımlanmıştır [ÖÜKP, 2003].

1963’te planlı dönemin başlamasıyla birlikte, bölgesel planlama anlayışı değişmeye başlamış ve bölgesel planlama bir öncelik haline gelmiştir. Fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların birlikte ele alındığı entegre planlama yaklaşımı uygulanmaya başlamıştır [ÖÜKP, 2003].

4.1. Türkiye'nin Bölgesel Politika Geliştirme İhtiyacı

Türkiye’de son yıllarda sağlanan yüksek ekonomik büyümeye rağmen, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını tehdit eden ciddi bir problem olarak, bölgeler arasındaki büyük gelişmişlik farklılıkları halen devam etmektedir. Planlı dönemin başladığı 1960’lara kadar, tutarlı bir bölgesel politika olmamıştır. Planlı dönemde, bölgesel kalkınmayı ilerletmek ve bölgesel dengesizlikleri azaltmak için devamlı olarak çabalarda bulunulmuştur. Bütün kalkınma planları, bölgesel kalkınma seviyeleri arasındaki farkları azaltmaya öncelik vermiştir. Bununla birlikte, daha çok sektörel planlama, yatırım maliyetlerini düşürücü teşvikler ve proje bazlı kamu yatırımlarına dayanan Türkiye’nin geleneksel merkezîyetçi bölgesel kalkınma politikası, bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını azaltmakta başarısız olmuştur. AB bölgesel politikası 1980’lerden itibaren ‘içsel kalkınma modeli’ne doğru kayarken, Türkiye’nin bölgesel politikası geleneksel ‘dışsal büyüme modeli’ni takip etmeye devam etmiştir [Altan, 2006].

Türkiye’de, bölgeler arasında; kişi başına GSMH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından oldukça ciddi ölçüde gelişmişlik farklılıkları söz konusudur. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları, kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanımının eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yatırım eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç, özellikle metropollerde olmak üzere, gelişmiş bölgelerde işsizlik, yeni alt yapı yatırımlarına ihtiyaç, kaçak yapılaşma ve çevre gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir [DPT, 2001].

Bölgesel dengesizliklerin başlıca nedenleri olarak aşağıdaki genel tespitlerde bulunulabilir:

- Coğrafi yapı, iklim özellikleri,
- İç ve dış pazarlara uzaklık,
- Kırsal yerleşim birimlerinin çokluğu ve dağınıklığı,
- Nüfus artış hızının yüksek oluşu,
- Eğitim seviyesinin düşüklüğü,

- Bölgelerarası göç,
- Yatırım ve hizmet eksikliği,
- Özel sektörün kamu yatırımlarının yarattığı ortamdan yararlanamaması,
- İşsizlik,
- Altyapı yetersizliği ve kaçak yapılaşma,
- Sanayi kuruluşlarının coğrafi dağılımı

[Şen, 2004].

Endüstriyel yoğunlaşma probleminin, planlı dönemde de devam etmesi, hatta, tarımdaki modernizasyon süreci ve ulaşım ve iletişim altyapılarının gelişmesiyle birlikte sermayenin ve işgücünün az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç etmesi sonucunda, sanayinin belli şehirlerde yoğunlaşma problemi daha da kötüleşmiştir. Sermaye ve işgücü akışı, bölgesel kalkınma seviyeleri arasındaki uçurumu daha da derinleştirmiş, bu da, endüstrinin yoğunlaştığı özellikle ülkenin batı kesimlerinde altyapısal, sosyal ve çevresel sorunlara yol açarken, geri kalmış bölgelerde, özellikle ülkenin doğusunda, yoksulluk problemini derinleştirmiştir. Bunun ötesinde, gelişmiş bölgelerdeki yoğunlaşmanın getirdiği verimsizlik ve az gelişmiş bölgelerdeki yoksulluk, büyüme ve kalkınmayı hedefleyen ulusal politikaların yeteneğini sınırlandırmıştır [Atlan, 2006].

Hem AB sürecinde hem de ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmesinde çok önemli ve öncelikli bir yere sahip olan bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi için öncelikle yerel ve sektörel bazda sosyo-ekonomik gelişmişliğin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak DPT, Hazine Müsteşarlığı, DİE, bazı meslek kuruluşları ve üniversiteler tarafından çok çeşitli ve kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. DPT tarafından yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda ülke genelinde illerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal sektörler açısından gelişme yönleri ve geldikleri son durum ortaya konmuştur. İl ve bölgeler bazında karşılaştırmalı olarak gelişmişlik göstergelerinin belirlendiği bu temel araştırma çalışmalarında iller, bölgeler ve sektörler çok çeşitli alanlardan seçilen birçok değişken ile kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Ülkemizde il ve ilçeler itibarıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi çalışmaları 1996 yılından bu yana DPT tarafından çeşitli dönemlerde yapılmaktadır. DPT tarafından yapılan son “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” 2000 yılına ait 53 adet sosyo-ekonomik değişken kullanılarak 2003 yılında tamamlanmıştır. 20. Yüzyıl’ın son çeyreğine kadar büyük ölçüde ulusal gelirdeki artışlarla değerlendirilen kalkınma ve gelişme olguları son 30 yıl içinde farklılaşmıştır. Bu çerçevede ulusal kalkınma sürecinde iktisadi büyüme olgusunun tek başına yeterli olmadığı, bunun yaşamın diğer alanlarındaki sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarla dengelenmesi gerektiği kabul görmeye başlanmıştır [Kaya, 2007].

4.2. Türkiye’nin Bölgesel Gelişme Politikaları

“*Büyüme*”, “*kalkınma*” ve “*gelişme*” kavramları, denk oluşumları içerdiği düşüncesiyle, eşanlamlarda kullanıla gelmiştir. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler, ulusal kalkınma sürecinde iktisadi büyüme olgusunun tek başına yeterli olmadığını, bunun yaşamın diğer alanlarındaki sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarla dengelenmesi gerektiğini öne çıkarmıştır. Bir yönüyle “*sürdürülebilir gelişme*” anlayışının yolunu açan bu gelişmeler kalkınma anlayışını “*iktisadi büyüme*”den “*toplumsal gelişme*”ye doğru yönlendirmiştir [DPT, 2003].

1960 sonrasındaki Planlı Dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlamak amacıyla 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planlarının uygulanmasına başlanmıştır [Kaya, 2007].

Hazırlanan tüm kalkınma planlarında bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi öncelikli hedef olmuştur. Kalkınma Planlarında bölgeler ekonomik ve sosyal özellikleriyle ön plana çıkarılmış, gelişmişlik farklarından kaynaklanacak dengesizliğin bölgelerde yaratacağı sorunlara işaret edilmiş fakat kaynakların (sosyal, doğal, parasal, fiziksel) dengeli dağıtımı ve kullanımına hiç değinilmemiştir [Kaya, 2007].

Bölgeler arasındaki dengesizliklerin artması, 1999'da Türkiye'ye AB üyelik perspektifini veren Helsinki kararı sonrasındaki AB etkisiyle birlikte, mevcut bölgesel politikanın başarısızlığının kabul edilmesine ve bu politikanın, AB bölgesel politikasına uydurulması amacıyla, temelden değiştirilmesi ihtiyacının ve iradesinin doğmasına neden oldu. Bu bağlamda, her ne kadar önceki bölgesel politikanın politika araçları önemli ölçüde korunduysa da, 'içsel kalkınma modeli' bölgesel politikaya uyarlanarak, az gelişmiş bölgelerin iç potansiyel ve dinamiklerini ve işbirliği ağlarını harekete geçirmek suretiyle, bu bölgelerin bölgesel rekabet güçlerinin iyileştirilmesi ve dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Bu eğilim, Türkiye'nin bölgesel politikasını, AB'ninkinin çizgisine yaklaştırmıştır [Altan, 2006].

4.3. Türkiye'nin Bölgesel Politika Aracı Olarak Beş Yıllık Kalkınma Planları

1960'lardan bu yana, endüstriyel desentralizasyon ve dengeli bölgesel kalkınma politikası uygulanmaktadır. Bu politikanın başlıca araçları, beş yıllık kalkınma planları, entegre bölgesel kalkınma planları (EBKP), Kırsal Kalkınma Projeleri, yatırım teşvikleri ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), orta ölçekli endüstriler için Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve küçük ölçekli endüstriler için Küçük Sanayi Siteleri (KSS) olmuştur [Altan, 2006].

BYKP'lar, bölgesel politikanın dolayısıyla bölgesel gelişme araçlarının içerik ve ana yaklaşımlarını belirleyen temel dokümanlardır. Ancak uzun yıllar boyunca dengeli büyüme, kentleşme, göç, altyapı ve kırsal kalkınma hedefleri etrafında şekillenen kalkınma planları bölgesel politikaları tasarlama, uygulama, izleme, değerlendirme konularında yetersiz kalmış; yatırım programları ile bütçeler bu anlamda bölgesel politikaların belirleyicisi haline dönüşmüştür. Kalkınma planlarındaki araçları özetleyen Çizelge 4.1 incelendiğinde 7. BYKP dönemine kadar bölgesel planlama yaklaşımının etkin olmadığı görülmektedir [DPT, 2006].

Çizelge 4.1. Beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel yaklaşımların bütünsel değerlendirilmesi [DPT, 2006]

Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
1. Plan (1962-1967)	-Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi -Bölgesel Ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme kutupları (örneğin Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli kentleşme -Bölgeler arasında denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında) - Yatırım etkinliği	-Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli önlem alternatifleri
2. Plan (1967-1972)	-Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	-Bölge ve il planlaması -Dolaylı bölgesel planlama	-Dengeli bölgelerarası gelişme -Sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım - Yatırım etkinliği	-Vergi indirimleri -Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler -Pilot projeler -Keban
3. Plan (1972-1977)	-Bölgesel farklılıkların giderilmesi -Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	-Sektör ve il planlaması	-İkinci planın aynısı	- Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları -Envanter çalışmaları -İl planlaması -Sektörel planlama -Paket projeler -Kalkınmada öncelikli iller
4. Plan (1977-1982)	-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	-Sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi	-Az gelişmiş illerin kalkınması -Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık -Mekansal organizasyon	-Yatırımlar için faiz indirimleri -Çeşitli finansal yardımlar -Paket projeler -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi -GAP (DPT-JICA)
5. Plan (1985-1989)	-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	-Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)	-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması -Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi -Kalkınmada Öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar

Çizelge 4.1 (Devam). Beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel yaklaşımların bütünleşik değerlendirmesi [DPT, 2006]

Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
6. Plan (1990-1994)	-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması -Uluslararası standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması (özellikle AB bağlamında)	-Bölge ve bölge altı düzeyde planlama	-Bölgelerde dengeli kalkınma -İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi	- Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması -Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması -Sanayi bölgeleri
7. Plan (1996-2000)	-Sektörel ve mekansal çalışmaların bütünleştirilmesi -İllerin sektörel uzmanlaşması -Şehir planlaması -Bölgesel Farklılıkların giderilmesi -Rekabet gücünün artırılması	-Bölge ve bölge altı projeler -Bölgesel yeteneklerin mobilizasyonu -Sürdürülebilir kalkınma	-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu -Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması -Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları -Bölgesel farklılıklar	- Kalkınmada öncelikli yöreler politikasına devam edilmesi -Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı -GAP -Yasal düzenlemeler -Konut projeleri - Kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi -ZBK, Yeşilirmak Havzası, DOKAP, DAP
8. Plan (2001-2005)	-Katılımcı planlama -Sürdürülebilirlik -Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum	-Stratejik bölgesel planlama -Kümelenme -İl Gelişme planları	-Rekabet edebilirliğin genişletilmesi -Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu -Bölgesel farklılıklar	-KOBİ destekleri -AB fonları -İlk kapsamlı bölgesel planlar -Beşeri sermaye

1.Beş Yıllık Kalkınma Planı

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1.BYKP) iktisadi ve sosyal yönden yüksek hayat seviyesine ulaşılması amaçlanmıştır. Plan, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararına gereken öncelik verilerek yönetmek ve iktisadi, sosyal, kültürel kalkınmayı demokratik yollarla sağlamak için hazırlanmıştır. Bu plan kalkınman, bölgelerarası dengesizlikleri önleyici bir yönde olmasını, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici bir şekilde dağıtılmasını, potansiyel kaynakları olan bölgelerin düzenli bir şekilde gelişmesini sağlamayı hedeflemiştir [Çelik, 2005].

Birinci beş yıllık kalkınma planı ile potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve metropoliten bölgeler ayrımları yapılmıştır. [İKTİSAD, 2007] Planda bölgeler, potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyük şehir bölgeleri (metropoliten bölge) olarak üç gruba ayrılmıştır. Potansiyel gelişme bölgeleri, çeşitli bölgelerin karşılaştırılmaları sonucu üstünlük gösterenler arasından belirlenmiştir. Plan gereğince geliştirilmesi gereken ve belirli bir üstünlüğe sahip olan bölgelerin kalkınma hareket noktaları olacak ve yapılacak bölgesel planlar bu kesime yönelik olarak hazırlanacaktır. Geri kalmış bölgeler, potansiyel bölgelere uygulanacak esaslar ile belirlenecektir. Kamu hizmetlerinin dağılımında geri kalmış bölgelere öncelik verilecektir. Metropoliten bölgeler ise nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin aşırı derecede toplandığı yerlerdir. Nüfusun bu yerlere yönelmesi sonucunda, sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıktığı görülmektedir [Çelik, 2005].

Bu planda; kalkınmada öncelikli yöreler belirlenmiş ve yatırım ve hizmet dağıtımında öncelik bu yörelere verilmiştir. Ayrıca bu yörelere özel kesimin yatırımını çekmek için vergi kolaylıkları uygulanması kararlaştırılmıştır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri geri kalmış bölgeler arasında öncelikli olarak ele alınmıştır [İKTİSAD, 2007]. 1967 yılında çıkartılan 933 sayılı yasaya dayalı geleneksel teşvik sistemi ile az gelişmiş bölgeler teşvik edilmeye çalışılsa da yasa, özendirici unsurlar içermediğinden ve farklı bölgelere göre farklı politikalar uygulanmadığından süregelen yoğunlaşmanın önüne geçilememiştir [Kaya, 2007].

II.Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel planlama üzerinde durulmuştur. Gelişme gücü düşük olan bölgelerde şehir merkezlerinin belirlenmesi ve bölgenin iktisadi ve sosyal atılım yapabilmesi için bölge yerleşme planlarının hazırlanması kararlaştırılmış ve DPT'nin desteği ile yürütülecek bu kalkınma projelerinin milli plan seviyesinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür [İKTİSAD, 2007]. Bu planda, kırsal kesimde köy gurup merkezleri teşvik edilerek, kamu yatırımlarının bu merkezlere yönlendirilmesi, alt yapının tamamlanmasıyla, özel sektör yatırımlarının da bu yörelere çekilmesi planlanmıştır [Kaya, 2007].

1.BYKP dönemindeki yatırım indirimi uygulaması, bu plan döneminde de sürdürülmüştür. Bu planda, “Bölgesel Gelişme” bölümünün yerine Yurt Düzeyinde Dengeli Gelişme, Bölge Planlaması yerine de Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) başlıklı konular yer almıştır. Bu dönemde Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi’nin kurulmasıyla teşvik tedbirlerinden yararlanacak olan illerin KÖY kapsamına alınmasıyla uygulamaya geçilmiştir [Çelik, 2005]. KÖY kapsamında bulunan iller Çizelge 4.2’de görülmektedir.

Çizelge 4.2. İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde geri kalmış olarak saptanan iller (kalkınmada öncelikli yöreler) [Erol, 1997]

Yıllar	İller
1968 Programı	Adıyaman, Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Elazığ, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Maraş, Mardin, Muş, Sivas, Siirt, Tunceli, Şanlıurfa, Van
1969 Programı	Edirne
1972 Programı	Afyon, Burdur, Çankırı, Çorum, Giresun, Kastamonu, Niğde, Ordu, Sinop ve Yozgat
1973 Programı	Bilecik, Bolu, Çanakkale, Denizli Kırşehir, Tokat ve Uşak

Hemen hepsi, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde bulunan bu illerin sayılarının arttırılması ve azaltılması politik nedenlerle olmuştur. Bu nedenle bilimsellikten uzak olduğu söylenebilir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, yurtda nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin daha dengeli dağılmasını sağlamak üzere, bilinçli bir gelişme merkezleri politikasının benimsendiği görülmektedir. Bu politikanın uygulanması amacıyla İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Bölge Planlama Dairesi, bölge planları için uygun olacak bölgelerin tespiti için ülke genelinde araştırmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, “Bölgeler, Alt Bölgeler ve Gelişme Merkezleri” tespit edilmiştir. Ülkemizde “ilk bölgesel” ayırıma göre Türkiye 8 ana bölgeye, bu ana bölgelerin dördü de ayrıca kendi içinde 15 alt bölgeye ayrılmıştır. Böylelikle bölge planlama amacına uygun bölge sayısı 19 olmuştur [Erol, 1997]. Bu bölgeler Çizelge 4.3 ile Çizelge 4.4’te görülmektedir.

Çizelge 4.3. İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi tarafından belirlenen bölge merkezleri [Erol, 1997]

Grubu	İller
Gelişmiş büyük şehirler	İstanbul, Ankara, İzmir, Adana
Gelişmekte olan şehirler	Eskişehir, Konya, Gaziantep
Geliştirilecek Şehirler	Antalya, Zonguldak, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Trabzon, Van
Büyük şehirler haline getirilecek iller	Elazığ, Samsun

Çizelge 4.4. İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi tarafından yapılan bölge ayırmaları [Erol, 1997]

Bölgeler	Alt Bölgeler	Etki Alanındaki İller
1.MARMARA	1.Doğu Marmara	İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Bilecik
	2.Trakya	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
	3. Güneybatı Marmara	Çanakkale, Balıkesir
2.BATI KARADENİZ	-----	Zonguldak, Bolu, Kastamonu
3.DOĞU KARADENİZ	1. Samsun	Samsun, Sinop, Ordu, Amasya, Tokat
	2. Trabzon	Trabzon, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
4. EGE	-----	Manisa, Uşak, Denizli, Aydın, Muğla
5. ANTALYA	-----	Antalya, Isparta, Burdur
6. ÇUKUROVA	-----	Adana, Mersin, Hatay
7. ORTA ANADOLU	1. Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kırşehir, Yozgat
	2. Eskişehir	Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar
	3. Kayseri	Kayseri, Nevşehir, Niğde
	4. Konya	Konya
	5. Sivas	Sivas
8. DOĞU ANADOLU	1. Erzurum	Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı
	2. Elazığ	Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş
	3. Gaziantep	Gaziantep, K.Maraş, Adıyaman, Ş.Urfa
	4. Diyarbakır	Diyarbakır, Mardin, Siirt
	5. Van	Van, Bitlis, Hakkari

III.Beş Yıllık Kalkınma Planı

Üçüncü Planın bölgesel gelişme anlayışı ilk iki plandan açık bir biçimde farklıdır. 2. Planda son uygulama programında yer alan görüşler, 3. Planda geliştirilmiş durumdadır [Erol, 1997]. Özellikle Ankara Antlaşması çerçevesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile oluşturulacak Gümrük Birliği geçiş dönemini

düzenleyen Katma Protokol, kalkınma politikasının yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır [Çelik, 2005].

Üçüncü BYKP’nda bölgesel kalkınma ve planlama konularına yüzeysel olarak yer verilmiştir. Bunun nedeni de bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını kısa sürede ortadan kaldırmaya çalışmak ve ekonomik yönden etkin olmayan kaynak dağılımıdır. Bu durum kalkınmanın hızını olumsuz yönde etkileyecektir [Çelik, 2005].

Bu plan döneminde, bölgesel gelişme politikalarının ulusal kalkınmayı yavaşlattığı düşüncesi ile bölgesel gelişme politikaları kısmen ihmal edilmiştir [Kaya, 2007] Plan dâhilinde kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesinde yöreler doğal ve beşeri kaynakları doğrultusunda öncelik sıralamasına tabi tutulmuştur. Kalkınmada öncelik sanayi olarak belirlenmiştir [İKTİSAD, 2007] 3. BYKP, bölge planlarına karşıdır ama, Kalkınma Planına mekan boyutunun getirecek araştırmaların önemini ve gereğini de inkar edememektedir. Nitekim, bu amaçla 3. BYKP Türk Planlama sistemine iki önemli araç ve yeni iki uygulama politikası getirmiştir:

Araçlar; Ana sektör planları (Master Planları) ve İl (mahalli İdareler) planlaması Politikalar; Toplu küçük mahalli tasarrufların değerlendirmesi ve kalkınmada öncelikli yöreler politikası.

3. Plan dönemi, bölge planlamasının gerilediği bir dönemdir. Uygulamada, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın ilgili birimi daha çok turistik yörelerin ve kıyıların çevre düzeni planlarıyla, anakent alanları üzerindeki çalışmalara ağırlık vermiştir. DPT ise, Kalkınmada Öncelikli Yöre’lerin özendirici önlemlerle yatırımlardan pay almasına yardımcı olmakla yetinmiştir [Erol, 1997].

IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı

4. BYKP’nın dördüncü bölümünde “Bölgesel Gelişme ve Yerleşme” konusu yer almaktadır. Bir önceki kalkınma planı bölgelerarası dengesizliği arttırdığı için eleştirilmektedir [Çelik, 2005]. Planda mekân örgütlenmesi kavramı üzerinde

durulmuştur. Bu kavrama bağlı olarak bölgelerarası bağların güçlendirilmesine önem verilmiştir. Bunun için de bazı bölgelerde ulaşım ağlarının yenilenmesine karar verilmiştir. Ayrıca planda teşvik sisteminin bölgeler için farklılaştırılmasının sanayinin gelişimi açısından önemine değinilmiştir [İKTİSAD, 2007].

Bu plan, yerleşme merkezleri arasında ekonomik gelişmeye paralel bir iş bölümünün sağlanmasını, planlama kararlarına mekan boyutunun sokulmasını, hizmetlerin, sanayinin ve altyapının ülke düzeyinde dağılmasını, özendirme önlemlerinin geri kalmış yörelerin yerel kaynaklarının bölgelerin kalkındırılmasında değerlendirilmesi öngörülmüştür.

İkinci BYKP’ndaki görüş ve yaklaşımlara yardımcı olacak nitelikteki kapsamlı ve ihtiyacı karşılayacak bir araştırma olan “Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması” ancak 3.BYKP döneminde başlayabilmiş, 4. Plan Döneminde ise tamamlanmıştır [Erol, 1997]. Buna göre fonksiyonel bölgeler Çizelge 4.5’te görüldüğü gibidir.

Çizelge 4.5. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması” sonuçlarına göre fonksiyonel bölgeler [DPT, 1982]

Bölge Merkezleri	Bölge İçinde Yer Alan İller
1.ADANA	Adana, Mersin, Hatay
2.ANKARA	Ankara, Çankırı, Çorum, Kırşehir
3.BURSA	Bursa
4.DİYARBAKIR	Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari
5.ELAZIĞ	Elazığ, Tunceli, Bingöl
6.ERZURUM	Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Muş
7.ESKİŞEHİR	Eskişehir, Bilecik, Kütahya
8.GAZİANTEP	Gaziantep, K.Maraş, Adıyaman, Şanlıurfa
9.İSTANBUL	İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Bursa
10.İZMİR	İzmir, Balıkesir, Manisa, Aydın, Muğla, Antalya, Isparta, Burdur, Afyonkarahisar, Denizli, Uşak
11.KAYSERİ	Kayseri, Nevşehir, Yozgat
12.KONYA	Konya, Niğde
13.MALATYA	Malatya
14.SAMSUN	Samsun, Amasya, Tokat, Sinop, Ordu, Giresun
15.SİVAS	Sivas
16.TRABZON	Trabzon, Gümüşhane, Rize, Artvin

V.Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planda on yıl öncesindeki planla benimsenmiş olan bölge planlama ilkesi yeniden gündeme getirilmiş, bölgesel gelişmeye ilişkin hedefler yerini bölge planlamasına bırakmıştır. Bunun yanı sıra KÖY'lere ilişkin politika devam ettirilmiştir. Bu planda ayrıca, bölgelerin saptanmasında idari sınırlardan bağımsız bölge kavramı esas alınmıştır. Yerleşim birimlerinden çeşitli konularda karşılıklı ilişkileri en fazla olan bölümler oluşturulması öngörülmüştür [Kaya, 2007].

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (BYKP) bölgesel plan için iktisadi açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörler açısından gelişme potansiyeline sahip olan bölgelerde, bölge planlamasına gidileceği belirtilmektedir [Bayramoğlu, 2005].

Plan kapsamında gelişmişlik düzeyi farklılık gösteren bölgelerde sınaî gelişim potansiyeli yüksek olan bölgeler için farklı teşvik sisteminin uygulanmasına, gelişme gücü az olan bu bölgelere kurulacak sanayi tesislerine ucuz işletme kredisi sağlanmasına ve bu kredilere vergi-resim harç istisnası getirilmesine karar verilmiştir. Başta Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinin yer aldığı bu bölgelerde, kamu yatırım projelerinde istihdam edilecek personel için lojman temini ve ücret farklılaştırılması yoluyla eleman temininin kolaylaştırılması amaçlanmıştır [İKTİSAD, 2007].

VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı

6. Plan'da bölge potansiyelinin dikkate alınarak, az gelişmiş bölgelerde bölge ve alt bölge planı yapılması kararlaştırılmıştır [Bayramoğlu, 2005].

Bu planla birlikte “bölgesel gelişme” kavramı yeniden önem kazanmıştır. Bölge planlamasının daha önce belirlenmiş olan 16 bölgede değil KÖY'de yapılması öngörülmüştür. Ayrıca bu plandan itibaren, bölgesel gelişmede çevrenin dikkate alınması ve AB bölgesel politikalarının dikkate alınması ilkesi benimsenmiştir [Kaya, 2007].

Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölge merkezlerinin ekonomik ve sosyal cazibe merkezleri haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bölgedeki turizm tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için bir plan yapılması kararlaştırılmıştır. Bölgede bulunan üniversitelerin desteklenmesine karar verilmiştir [İKTİSAD, 2007].

VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bölgesel gelişmeye ilişkin politika ve tedbirler en geniş şekliyle 7. plana yansımıştır. “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” ana başlığı altında bölgesel gelişme, il planlama, ve metropollerle ilgili düzenlemeler konu edilmiş, her yönüyle ulusal birliği ve bütünlüğü artırmak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu Planda KÖY politikalarının bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması konusunda olumlu gelişmeler sağlamasına rağmen, bölgelerarası dengesizlik sorununun devam ettiği saptaması yapılarak, bölgelerin kalkınmasına yönelik yenilikçi yaklaşımların gerekliliği vurgulanmıştır [Kaya, 2007].

Kalkınma planlarına destek olarak bölgesel gelişme projelerinin yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu projelerin ulusal bütünlük içerisinde yapılmasının önemi vurgulanmıştır. Nüfusun hızla arttığı bölgelerde emek-yoğun projelerin uygulanmasına endüstriyel gelişime uygun olmayan bölgelerde, bölgenin karakteristik yapısına göre tarım, hayvancılık vb. faaliyetlere yönelinmesine karar verilmiştir [İKTİSAD, 2007].

VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı

Plan daha önceki planlar gibi, gelir dağılımının düzeltilmesine ve yoksullukla mücadele ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik yapılandırılmıştır. [İKTİSAD, 2007] 2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Planda, ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu planda bölge planlaması önemli bir araç olarak görülmektedir. Bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik

bölge planlama çalışmalarının yapılacağı belirtilmiştir. Sürdürülebilir gelişmenin önemli öğelerinden biri olan katılıma ilişkin ilkelerde bu plan dönemine rastlamaktadır [Kaya, 2007].

Planda Türkiye’de bölgesel dengesizlikleri gidermek açısından önemli bir yol kat edildiği, ancak sorunun halen canlılığını koruduğu saptaması yapılmaktadır [Çelik, 2005]. Bunda temel neden; özel girişimcilerin; komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıkların bölgelerin ekonomik gelişimini olumsuz yönde etkilemesi, işgücündeki artışa rağmen nitelikli işgücünün az olması, sermaye kısıdı ve pazarlamadaki engeller gibi nedenlerle bölgelere yatırım yapmakta çekimser davranmaları olmuştur [İKTİSAD, 2007].

DPT’nin bölgeselleşme konusunda yapmış olduğu çalışmalardan bir tanesi “1996-2000 Bölgesel Gelişme Raporu” adını taşır. Bu raporda, 1970-1990 arasında zayıflayan bölgesel planlama yaklaşımının günümüzde yeni ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmeler sonucunda yeniden ülkelerin gündemine girdiği belirtilmektedir. Bu rapora göre 8. kalkınma planındaki bölgesel planlama ilkeleri şunlardır:

Sektörel etkinliklerin karşılıklı bağımlılığı, bölge için stratejik vizyonlar geliştiren, ulusal öncelikleri ve yerel talepleri yansıtan, değişen koşullara uyum sağlayabilen, bölge planı yapım ve yeniden gözden geçirmeye olanak tanıyan bir yapıdır. Rapora göre;

Bölgesel politikalar ise şu amaçları gerçekleştirmeyi amaçlamalıdır:

Bilgi ve üretimine yönelik kaynaklar (nitelikli iş gücü, Araştırma-Geliştirme (AR-GE), teknik ve sosyal altyapı, vb.) yaratılmasını, öncelikle yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesini, kalitenin öncelikle ele alınmasını, yerel önceliklerin ön planda tutulmasını, sektörler arası bağlar kurulmasını, çok sayıda küçük-orta ölçekli firma ve projeler yaratılmasını kapsamaktadır.

Sekizinci BYKP’de, bölgesel gelişme açısından, ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal yararı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi temel amaç olarak ortaya konulmuştur. Bu politikaların uygulanmasında sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkelerinin esas alınacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’nin bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu için çalışmalar hızlandırılacak ve işbirliğine yönelik çabalar yoğunlaştırılacaktır.

Planda Türkiye’de, bölgesel dengesizlikleri gidermek açısından önemli bir yol kat edildiği, ancak sorunun halen canlılığını koruduğu saptaması yapılmıştır. Bölge planlama çalışmaları, katılımcı bir anlayışla dünyadaki son gelişmeler ışığında, bölgelerin farklı sorunları olduğu kabul edilerek gerçekleştirilecektir [Bayramoğlu, 2005].

2003 yılında 1. derecede Kalkınma Öncelikli yöreler ise şu şekilde yer almaktadır; Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çanakkale(Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri), Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak.

Sekizinci Planda farklı bir yaklaşım olarak havza temeline dayalı plan bölgelerin saptanması benimsenmiştir [Çelik, 2005].

IX.Beş Yıllık Kalkınma Planı

AB ile yürütülen üyelik müzakerelerine uyumlu hale getirmek maksadı ile 2006 yılında çıkarılan kanun ile 9. kalkınma planının çıkarılması bir yıl ertelenmiş ve 2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu planda Bölgesel Gelişme Politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi, Yerel dinamiklere ve içsel

potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, Yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması başlıkları ile bölgesel gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır. Bölgesel gelişme politikalarının, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma temel amacına hizmet edeceği vurgulanmıştır [Kaya, 2007].

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 9.Kalkınma Planında bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi için temel amaçlar belirtilmiştir.

Bölgesel gelişme politikaları, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma temel amacına hizmet edecektir.

Bu kapsamda; merkezi düzeydeki politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir [DPT, 2006].

4.3.1. Beş yıllık kalkınma planlarında kullanılan araçlar

Türkiye’de bölgesel politikaya ilişkin uzun vadeli stratejiyi çizen Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) çerçevesinde iki temel araçtan yararlanılmaktadır:

- Bölgesel gelişme/ kırsal kalkınma projeleri,
- Kamu sektörüne ve özel sektöre yönelik teşvikler/istisnalar

Bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma projeleri

Ülke genelini kapsayan bölgesel gelişme politikalarının çerçevesinin belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun

karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması 2002 yılında üç düzey halinde yapılmıştır.

Diğer taraftan, yatırımların ve istihdamın artışı hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 Sayılı Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında yapılan değişiklikle 49 ile yaygınlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kapsamındaki iller, 2001 yılı kişi başına milli geliri 1.500 dolardan az olan iller ile 2003 yılı SEGE (Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) değeri eksi olan illerde yer alan işletmeler için, istihdam artışı şartına bağlı olarak çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve SSK primi ödemelerinde indirim sağlanmış ayrıca, bu işletmeler için enerji ve bedelsiz arazi desteği getirilmiştir. KÖY'lerdeki, İl Özel İdareleri ve belediyelerin muhtelif projelerinin mahalli idareler ödeneğinden desteklenmesine devam edilmektedir.

Geçmiş dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak - Bartın- Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planının (DAP) uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) çalışmaları devam etmektedir [DPT, 2006].

A) Bölgesel Gelişme Projeleri

Türkiye'de kayda değer bölgesel gelişme çalışmalarına planlı dönemde geçilmiştir. Uygulanan veya hazırlıkları devam eden projelerin listesi aşağıda verilmiştir:

- Doğu Marmara Planlama Projesi,
- Çukurova Bölgesi Projesi,
- Antalya Bölgesi Projesi,
- Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi,
- Doğu Anadolu Projesi (DAP),
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP),

- Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi,
- Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP).

Şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en kapsamlı proje GAP Projesidir [DPT, 2000].

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP): Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağı kesimleri ile iki nehir arasında uzanan eski Mezopotamya ovalarının üst kısmını kapsayan GAP projesi, Mardin ve Şanlıurfa ilinin tamamı ile Adıyaman, Diyarbakır, Siirt ve Gaziantep illerinin bir kısmının topraklarını kapsamaktadır. GAP, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santralleri ile sulama tesislerinin yanı sıra, kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları içeren çok yönlü bir projedir. Proje kapsamında tüm sektörlerin bir bütün olarak ve birbirleriyle ilişkili şekilde geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Projenin uygulanmasını yürütmek üzere, Türkiye’de ilk defa bölge yönetimi olarak nitelendirilebilecek bir yönetsel birim olarak, 1989’da GAP Bölge Kalkınma İdaresi oluşturulmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesi Projesi (DAP): DAP Projesi, Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan 14 il (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ile bölgeye homojen özellik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Plan katılımcı planlama yaklaşımı ile hazırlanmakta bölge toplantıları ile il valileri, kaymakamlar, bölge müdürleri, il müdürleri, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin görüşleri alınmakta, onlara bilgi aktarılmaktadır. Ama plan çalışmasının genel kapsamı ve aşamaları, “Doğu Anadolu Bölgesi’nde mevcut durumun sektörel bazda incelenmesi, bölgesel kaynakların değerlendirilmesi, bölgenin Türkiye içindeki konumunun diğer bölgeler ile karşılaştırmalı olarak belirlenmesi, bölgesel gelişme stratejisi ve senaryoların oluşturulması, orta ve uzun dönem bölgesel gelişme planlarının hazırlanması, DAP’ın diğer bölgeler ve komşu ülkeler ile etkileşiminin incelenmesidir.”

Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Projesi (DOKAP): Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon'dan oluşan alanda hedef yılı 2020 olmak üzere bir entegre Bölge Gelişme Ana Planı hazırlanacak ve plan doğrultusunda öncelikli sektörler ve uygun yatırım projeleri belirlenecektir. Planlama Bölgesi daha önce DPT tarafından saptanan 16 plan bölgeden biri değildir. Ağırlıklı olarak Trabzon bölge merkezi içinde yer alan iller alınmıştır. Ayrıca Samsun bölge merkezi içinden de Giresun ve Ordu illeri plana dahil edilmiştir.

Bölgenin gelişme planına olan ihtiyacı, “uluslar arası siyasi coğrafyada meydana gelen değişim ile ortaya çıkan yeni işbirliği olanakları üzerinden temellendirilmektedir.” Projede, “Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni siyasi coğrafyaya yakınlığı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin gündeme gelmesi,uluslar arası ticarete deniz ve kara taşımacılığı açısından elverişli bir konumda bulunması,... Doğu Karadeniz Bölgesi'ni, Karadeniz'de ve Karadeniz Bölgesi'nde önemli bir konuma getirdiği” belirtilmiştir. Projenin amacının, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, Türkiye'nin komşu ülkelerle daha gelişmiş ilişkiler oluşturmada bir anahtar olarak değerlendirilebileceği vurgulanmakta ve bölgenin bu avantajı iyi değerlendirebilmek için potansiyelin ortaya koyacak bir gelişme planının hazırlanması gerektiği gerçeğinden hareket edildiği beyan edilmektedir. DOKAP, ülke sınırlarını aşan yeni bölgesel planlama yaklaşımına bir örnektir.

Plan, “Japon Uluslar arası İşbirliği Ajansı” (JICA) ve DPT işbirliği anlaşması çerçevesinde hazırlanmaktadır. Plan çalışmalarına 1999 yılında başlanmıştır.

Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi: Yeşilırmak ve kollarının yer aldığı havzada, akış rejiminin düzensizliğinden kaynaklanan taşkınlar, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunlarının önemli boyutlara ulaşmış olması nedeniyle, havzada ekolojik dengeyi bozmayacak en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılması,doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Proje çalışmalarına 1997 yılında başlanmıştır. Projenin coğrafi alanı Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illerini kapsayan Yeşilırmak ve kollarının oluşturduğu havzadır. Bu alanda yer alanda yer alan illerin valilikler, projede işbirliği yapmak

üzere, 23 eylül 1997 tarih ve 97/9991 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yeşilırmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliğini kurmuştur. Orta ve uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan proje için ortak bir veri tabanı oluşturulması amacıyla, coğrafi bilgi sisteminin kurulacağı bir çalışma başlatılmıştır. Bölgenin önem teşkil eden sorunlarını çözmede temel stratejileri belirleyecek ve tüm sektörel hedefleri kapsayacak bir Bölgesel Gelişme Ana Planı Çalışması için iş tanımı yapılmış olup, çalışmalar sürmektedir.

Zonguldak-Karabük- Bartın Bölgesel Gelişme Projesi: Türkiye Taş Kömürü Kurumu'nun küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi gereği ortaya çıkmış ve bu amaçla çok sektörlü, kamu-özel kesim işbirliğine dayanan Bölgesel Gelişme Projesi hazırlanması uluslar arası ihale ile gerçekleşmiştir [Bayramoğlu, 2005].

B) Kırsal Kalkınma Projeleri

Kırsal kalkınma projelerin amacı geri kalmış yörelerde tarımsal faaliyetlerin ve gelirin artırılması yoluyla refahın yükseltilmesidir. Halihazırda tamamlanan ve yürütülen

kırsal kalkınma projelerine örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:

- Çankırı-Çorum Kırsal Kalkınma Projesi,
- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi,
- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi,
- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi,
- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

[DPT, 2001].

Bölgesel kalkınma kapsamında sağlanan teşvikler ve tanınan istisnalar

A) Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde 4325 Sayılı Kanun Çerçevesinde Uygulanan Devlet Yardımları

VIII. BYKP’de Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile ilgili 4325 Sayılı Kanun çerçevesinde, Olağanüstü Hal Bölgesindeki illerin de dahil olduğu 22 ilde uygulanmak üzere ilave teşvik araçları uygulamasının devam edeceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda yer alan araçlar şunlardır [Şen, 2004]:

- Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası,
- Çalışanlardan Kesilen Vergilerin Ertelenmesi,
- İşlemlerde Vergi, Resim, Harç İstisnası,
- Sigorta Primi İşveren Paylarının devlet tarafından karşılanması,
- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

[DPT, 2000].

B) Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Ülkemizde teşvik belgeli olarak yapılacak yatırımlar, 09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2002/4367 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar" ile bu Karara istinaden 30.07.2002 tarih ve 24831 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2002/1 sayılı Tebliğde belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde desteklenmektedir.

Bu kapsamda yer alan başlıca destek unsurları şunlardır:

- Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası,
- Yatırım İndirimi,
- Katma Değer Vergisi İstisnası,
- Vergi, Resim ve Harç İstisnası,
- Fon kaynaklı krediler,
- Arsa ve arazilerin bedelsiz tahsisi,

- KOBİ'lerin desteklenmesi.

Teşvik belgesiz olan yatırımlar ise yatırım indirimi, vergi resim, harç istisnası ve bina

inşaat harcı istisnası yoluyla desteklenmektedirler [DPT, 2003].

C) Gelişmiş Yörelerde Destek Unsurlarından Yararlanabilecek Yatırımlar

Bu grup altında teşvikten faydalanan bazı sektör yatırımları (elektrik enerjisi üretimi yatırımları, elektronik sanayi yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yapılan yatırımlar v.b.) yer almaktadır.

Söz konusu istisnalar ve tedbirler yatırımcıları özendirmekle birlikte, gerek bölgelerarası farklılıkların azaltılmasında gerekse de ekonomik gelişmenin hızlı ve sürdürülebilir olarak sağlanmasında yetersiz kalmaktadır. Bunun temel nedeni, duyulan kaynak ihtiyacının büyüklüğü, tasarrufların yetersizliği, varolan kaynakların etkili kullanılamaması ve yönetsel sorunlardır [Şen, 2004].

4.4. Türkiye’de Bölge Sınıflandırmaları

Türkiye’nin günümüze kadar yapılan plan bölge sınıflamasına baktığımızda genel olarak üç ayrı döneme ayırabiliriz. Bunlar, homojen bölge sınıflandırması (1963-1970), polarize bölge sınıflandırması (1982) ve istatistiki bölge birimleri sınıflaması (2002) olarak ele alabiliriz [DPT, 2000].

- Homojen Bölge Sınıflandırması (1963-70)

Ülkemizde sektörel yapıdaki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın uygulanmasının ardından, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltıcı politikalara öncelik verilmesi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının saptanması ihtiyacını doğurmuş ve 1960’ların sonlarında homojen bölge sınıflandırması çalışması yapılmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık niteliğinde olmak üzere, 1963-70 yıllarına ait verilere dayanarak, 53 adet

sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergesi bazında yerleşme merkezlerinin gelişmişlik düzeyleri saptanmış ve ülkemizdeki tüm iller gelişmişlik düzeyine göre sekiz ana bölgeye ayrılmıştır [DPT, 2000]. Bu ana bölgelerin dördü, kendi içlerinde 15 alt bölgeye ayrılmış olup, alt bölgeler göz önüne alındığında 19 bölge elde edilmiştir.

- Polarize Bölge Sınıflandırması (1982)

Polarize bölgelerin ve bölge merkezlerinin saptanması amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Merkezi Yerler Teorisine göre, Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması yapılmıştır [DPT, 2000]. Söz konusu çalışmada, polarize bölgelerin saptanması için anket yöntemine başvurulmuş ve alınan sonuçlar bilgisayar aracılığıyla değerlendirilmiştir.

- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (2002)

Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinde oluşturulan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda, kısa vadede yapılacak işler arasında “AB ölçütlerine göre hedef/ölçüt bölgeler ve NUTS'lar istatistiki olarak tanımlanacaktır” ifadesi yer almıştır [Koyuncu, 2006].

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen Zirvede, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit şartlarda AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, AB Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 8 Mart 2001 tarihinde yapılan Çevre Konseyi toplantısında kabul edilerek 24 Mart 2001 tarihli Topluluk Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

Buna paralel olarak, Türkiye tarafından hazırlanması gereken “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”, Bakanlar Kurulu tarafından 13 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazetede

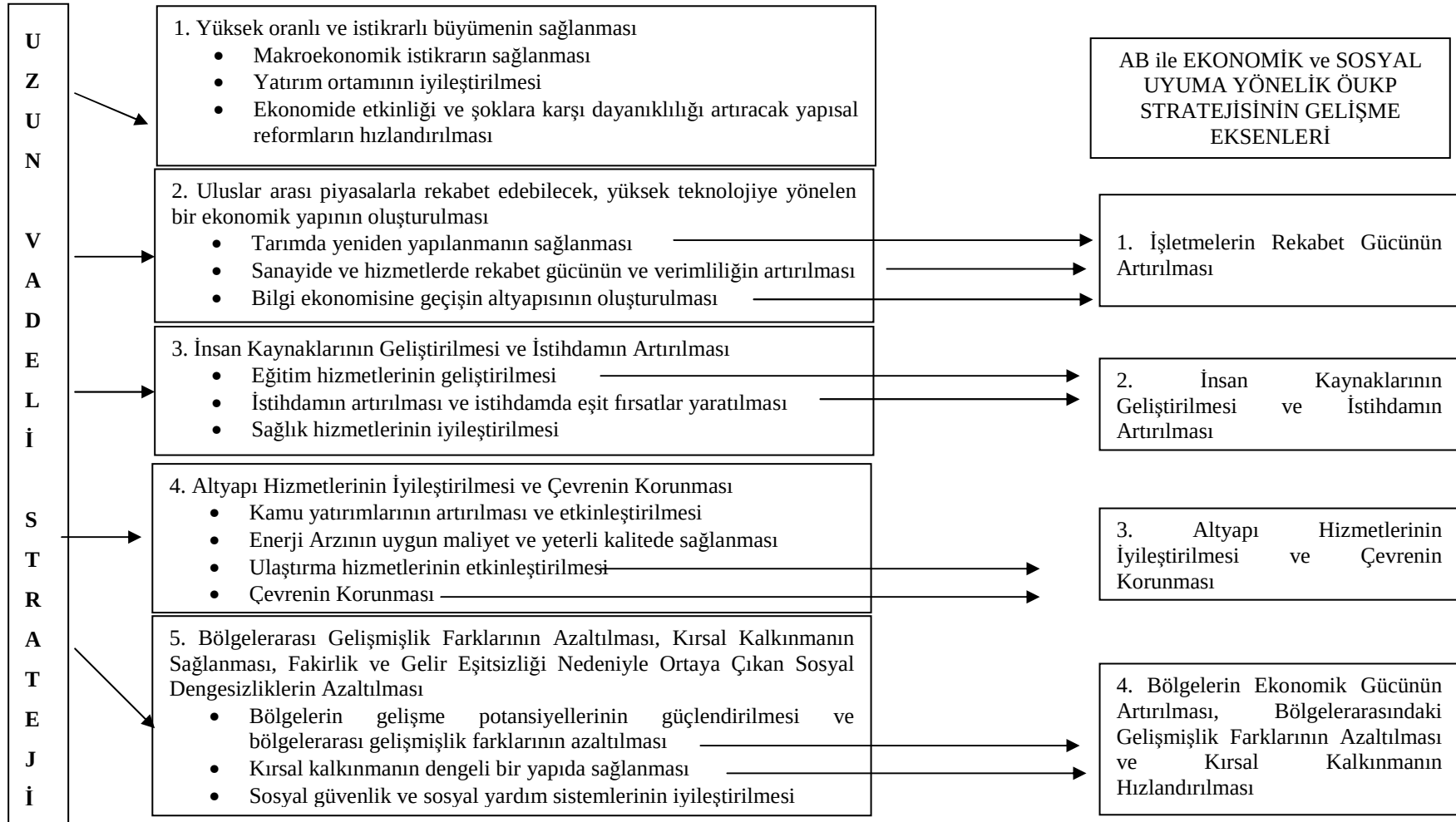
yayımlanmıştır.

AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistiki Bölge Birimleri (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics - NUTS) sınıflandırması, AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programda kısa vadeli öncelikler arasında yer almıştır [Çamur ve Gümüş, 2005].

4.5. Türkiye'nin Kalkınma Stratejisi

Kalkınma yaklaşımları ve yerel kurumsal yapıdaki değişikliklere paralel olarak mekansal planlama dahil olmak üzere, planlama yaklaşımları ve mekanizmalarının, bu alandaki mevcut yetki uyumsuzluğunu da ortadan kaldıracak şekilde yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Planlama kademelerine ilişkin olarak, planların birbirleri ile bağlantılarının kurulması, plan hazırlama ve uygulama yöntemleri, denetim usulleri gibi konularda merkezde ve yerelde kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumlulukların açıklığa kavuşturulması ve koordinasyonun sağlanması zorunluluk arz etmektedir.

AB'ye üyelik sürecinde 2004-2006 dönemini kapsayan ve ekonomik ve sosyal uyum alanında mali yardımla desteklenecek orta vadeli temel öncelik alanlarını belirlemek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) hazırlanmıştır [DPT, 2006]. Bu ÖÜKP'na göre Türkiye'nin Kalkınma Stratejisi Şekil 4.1'de, genel finansman çizelgesi ise Çizelge 4.6'da belirtildiği gibidir.

Şekil 4.1.Türkiye'nin Kalkınma Stratejisi [DPT, 2003]

Çizelge 4.6. Ön Ulusal Kalkınma Planının genel finansman çizelgesi (2004-2006)
[ÖÜKP, 2003]

Gelişme Eksenleri	(Milyon Euro)				
	Toplam Tahmini Maliyet	Toplam Kamu Katkısı	Toplam AB Katkısı	Toplam Ulusal Kamu Katkısı	Özel Sektör Katkısı
Gelişme Eksen 1: İşletme rekabet gücünün artırılması	135	100	85	15	35
Gelişme Eksen 2: İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması	70	70	48,5	21,5	
Gelişme Eksen 3: Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması	116	116	86	30	
Gelişme Eksen 4: Bölgelerin Ekonomik Gücünün Artırılması, Bölgelerarasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması ve Kırsal Kalkınmanın Hızlandırılması	207	205	152	53	2
Toplam	528	491	371,5	119,5	37

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 9. Kalkınma Planında ise Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi'ne yönelik olarak temel hedefler aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- Planlama hiyerarşisinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki planlama araçları ve standartları belirlenecek, planların birbiriyle uyumu sağlanacaktır. Fiziksel planlar da dahil olmak üzere, yerindenlik ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulacaktır.
- Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde eşgüdümü sağlamak ve hazırlanacak alt ölçekli plan ve stratejilere genel bir çerçeve oluşturmak üzere ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacaktır.
- Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında bölgesel gelişme ve yerel kalkınmayla ilgili görev, yetki ve sorumluluklar tanımlanacak, etkin bir eşgüdüm ve denetim mekanizması oluşturulacaktır.
- Oluşturulan politikalara uygun kaynak tahsisi ve uygulama aşamalarında merkezi kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliği güçlendirilecek, kurumların ve aktörlerin programlama, proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme kapasiteleri

artırılacaktır.

- Bölgesel gelişme planları; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacaktır. Kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planları tamamlanacak ve yeterli finansmanla desteklenecektir.
- Bölgelerde iş fırsatlarının ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirlik ile bölge içi ve bölgelerarası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekansal önceliklendirme ve odaklanma sağlanacaktır.
- Başta az gelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliği iyileştirilecek, fiziki ve sosyal altyapısı güçlendirilecektir.
- Yoğun göç baskısı altında olan kentlerin göçten kaynaklanan temel sorunları tespit edilerek en çok etkilenen alanlarda sosyal uyuma yönelik çalışmalarla birlikte fiziki ve sosyal altyapı iyileştirilecektir.
- Bütüncül bir gelişme stratejisi çerçevesinde, ülkemizdeki metropoller küresel rekabette öne çıkaracak iş ve yaşam ortamının sağlanması desteklenecektir.
- Kamunun yerel ve bölgesel kalkınmaya ilişkin destek politikaları, bölgesel gelişme düzey ve potansiyelleri dikkate alınarak gözden geçirilecektir.
- Bölgelerde yatırım ortamı iyileştirilecek, girişimciler için finansman olanakları artırılacak ve çeşitlendirilecektir. Girişim sermayesi, mikro-kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirmesi gibi, yatırım, üretim ve istihdamı özendirici yeni araçlar geliştirilecektir.
- Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörler seçilecek ve desteklenecektir. Bölgesel ve sektörel önceliklere dayalı, daha seçici ve mekansal odaklı devlet yardımları sistemi ile uygulamanın izlenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi için gerekli mekanizmalar oluşturulacaktır [DPT, 2006].

Küreselleşme süreci, yerel dinamikleri doğrudan etkileyerek, yerel ve bölgesel kalkınma açısından yeni şartlar ve fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Küresel rekabet koşulları altında kendileri birer rekabet birimine dönüşen şehirler ve bölgeler, dinamiklerini ve potansiyellerini değerlendiren uygun stratejiler çerçevesinde ve bütün kesimleri kalkınma sürecine katan iyi yönetim modellerini hayata geçirerek daha hızlı bir gelişme eğilimi yakalama şansına sahip olmuştur.

Ülkemizin AB'ye üyelik süreci de bölgesel gelişme politikaları ve uygulamalarında köklü bir değişim yapılabilmesine imkan tanımaktadır. Bu kapsamda, bir taraftan üyelik sonrası kullanılabilecek olan yapısal fonlara hazırlık için merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapı oluşturulurken, diğer taraftan da daha aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal yapı ile desteklenen aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının uygulanması için gerekli ortam hazırlanmaktadır.

Ülkemizde, gerek kırsal ve kentsel yerleşim birimleri, gerekse bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyi dengesizlikleri önemini korumaktadır. Mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile kentlerin sunduğu istihdam imkanları yoğun göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yapı, bölgelerin, sorunlarına ve potansiyellerine göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren bütüncül bir bölgesel gelişme politikasını gerekli kılmaktadır [DPT, 2006].

5. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME VE POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS) VE KALKINMA AJANSLARI

Jeostratejik önemi gün geçtikçe artan bir coğrafyaya yayılmış olan ülkemizin sosyo-ekonomik yapısının güçlendirilmesi, bölgelerarası dengelerin sağlanması, gelir dağılımı dengesizliklerinin giderilmesi için planlı, ulusal kalkınma ve gelişme stratejisinin oluşturulmasına duyulan ihtiyaç artan bir biçimde gündeme gelmektedir.

Ulusal kalkınma planlarımızda(Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak - Bartın- Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) vb.) hedef olarak sürekli yer alan bölgelerarası dengesizliklerin azaltılması, AB-Türkiye müzakere süreci için de büyük önem taşımaktadır. AB, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların AB entegrasyonunun genel dinamiğini zayıflatacağı kabulü ile bölgesel dengelerin sağlanmasına özel önem vermektedir [USİAD, 2005].

Türkiye’de, bölgeler arasında; kişi başına GSMH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından oldukça ciddi ölçüde gelişmişlik farklılıkları söz konusudur. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları, kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanımının eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yatırım eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç, özellikle metropollerde olmak üzere, gelişmiş bölgelerde işsizlik, yeni alt yapı yatırımlarına ihtiyaç, kaçak yapılaşma ve çevre gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir [DPT, 2001].

2003’te yayımlanan T.C. Ön Ulusal Kalkınma Planında bu durum üzerinde durulmuştur. Sosyo-ekonomik açıdan azgelişmiş bölgelerin kendi içsel dinamikleri ile bu kısır döngüyü kırmalarının zor olacağı görülmektedir .Bu nedenle bu bölgelerin bu kısır döngüden çıkması ve bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının azaltılmasında etkin kamu politikalarına ve bölge dinamiklerini harekete geçirmek için dışarıdan verilecek desteklere ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye'nin önündeki önemli hedeflerden birisi; az gelişmiş bölgelerin içsel potansiyelini harekete geçirerek rekabet güçlerini artıracak ve ülke genelinde dengeli bir bölgesel yapıyı oluşturacak politikaların acilen uygulamaya konulması olmalıdır.

Bu politikaların ana eksenini, kamu düzenleyiciliği temelinde bölgelerin iç dinamiklerinin ve potansiyellerinin harekete geçirilmesi ile rekabet güçlerinin artırılarak sürdürülebilir bir bölgesel gelişme yapısına kavuşturulmaları olarak belirlenmiştir [ÖUKP, 2003].

Türkiye'de bugüne değin uygulanan politikalar ile iller ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması ve istenilen hedeflere ulaşılması mümkün olmamıştır.

Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarının, Türkiye'nin bölgesel politikaları üzerindeki etkisini İstatistiki Bölge Birimlerinin belirlenmesi, Bölge Kalkınma Ajanslarının oluşturulması ve yerel yönetimler reformu olarak verebiliriz[Erzi, 2005].

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütlesini Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır [Berber ve Çelepci, 2005].

Merkezi AB ülkeleri tarafından uzun yıllardır pratikte kullanılan fakat hukuki temeli 2003 yılından itibaren geçerli olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) olarak tabir edilen bölge tanımlanması çalışması 2002 yılında Türkiye'de kabul edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'deki idari yapılanma farklı (il bazında) olduğundan Bölge Kalkınma Ajansları olarak tabir edilen ve ulus devlet yapısını

zededelediği tartışmalarına konu olan “Bölge Kalkınma Ajansları” kurulmaya başlanmıştır [Ergen ve ark., 2007].

5.1. AB’de NUTS Sistematiği

NUTS sınıflandırması ilk olarak 1970’lerin başında Eurostat tarafından herhangi bir hukuki dayanağı olmadan Eurostat ve üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakata göre oluşturulmuştur. Ancak, konunun son yıllarda öneminin artmasından dolayı, 26.05.2003 tarih ve 1059/2003 sayılı Tüzükle hukuki nitelik kazanmıştır [Şen, 2004].

NUTS bölgeleri normatif bölgelerdir ve siyasi iradeyi yansıtmaktadır. Normatif ölge sınırları, yerel idarelere ve yerel topluluklara verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir. Bu bölgeler genellikle ilgili ülkenin idari sistemi içerisindeki durağan yapıdan oluşmaktadır. Özellikle bölgesel politika ile ilgili olarak, hükümetin belirli düzeylerinin yetkilerini ifa ettiği yerlerdir. Bu yüzden, normatif ya da idari bölgeler, ulusal istatistik kurumları tarafından, istatistiki bilgi derlenmesi konusunda temel olarak dikkate alınmışlardır [Çamur ve Gümüş, 2005].

5.1.1. NUTS sisteminin temel prensipleri

NUTS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Bu düzeylerin üçü bölgesel, ikisi yereldir. Hiyerarşik NUTS sınıflandırması içerisinde üye ülkeler önce çeşitli sayılarda NUTS 1 bölgelerine ayrılmış, sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS 2 bölgelerine, daha sonra NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür. Bu üç kademe, alan yönetimini kapsadığı için “bölgesel”, öbür ikisi (NUTS4 ve NUTS 5) yerleşme yönetimlerini kapsadığı için “yerel” kademeler olarak kabul edilmiştir [Çamur ve Gümüş, 2005].

NUTS sınıflandırmasının amaçları EUROSTAT tarafından özetle şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlulaştırılması:* NUTS, 1970'lerden itibaren aşamalı olarak tarım, sanayi, ulaştırma gibi çeşitli istatistiki alanların yerine geçmiştir. Bölgesel ekonomik hesaplar NUTS bazında geliştirilmiş, Topluluk tarafından yapılan araştırmalar da bölgesel bazda tanımlanmıştır.
- *Bölgelerin sosyo-ekonomik analizleri:* Komisyon tarafından 1961 yılında Bölgesel Ekonomiler konusunda düzenlenen Brüksel Konferansında NUTS 2 bölgeleri, bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden ulusal boyuttaki bölgesel problemlerin analizi için NUTS 2 uygun düzey olarak dikkate alınmaktadır. NUTS 1'ler ise, temel sosyo-ekonomik bölgeler olarak değerlendirilmekte, Topluluk boyutundaki bölgesel problemlerin analizinde kullanılmaktadır. Gümrük Birliğinin bölgeler üzerindeki etkisi bu tür problemlere örnek olarak verilmektedir. NUTS 3'ler ise, karmaşık ekonomik analizler açısından küçük olduklarından, ihtiyaç duyulan yerlerde belirli sorunların tespit edilmesi veya alınacak bölgesel tedbirlerin belirlenmesi amacıyla yönelik olarak kullanılabilir. NUTS 3'ler ise, karmaşık ekonomik analizler açısından küçük olduklarından, ihtiyaç duyulan yerlerde belirli sorunların tespit edilmesi veya alınacak bölgesel tedbirlerin belirlenmesi amacıyla yönelik olarak kullanılabilir.
- *Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi:* Yapısal Fonlardan yapılacak yardımlara uygunluğun değerlendirilmesi amacıyla, kalkınmada geri kalmış bölgeler NUTS 2 düzeyinde belirlenmektedir. Diğer öncelikli bölgeler ise NUTS 3 düzeyinde ele alınmaktadır. Rekabet Politikası açısından ulusal teşviklerin uygulanması da NUTS 3 düzeyinde yapılmaktadır.

AB'deki NUTS sınıflandırması, yakın zamana kadar yasal dayanağı olmayan bir uygulamadır; yasal zemin çıkarılan bir tüzükle henüz 2003 yılında sağlanmıştır. NUTS tüzüğünde, üye ülkelerin NUTS bölgelerindeki mevcut nüfus değerleri dikkate alınarak, her NUTS düzeyi için belirlenen ortalama en az-en çok nüfus eşikleri Çizelge 5.1'de belirtilmiştir [Çamur ve Gümüş, 2005]:

Çizelge 5.1. AB'deki NUTS düzeyleri nüfus eşikleri[Official Journal of the European Union, 2003]

Düzey	MİN	MAX
NUTS1	3.000.000	7.000.000
NUTS2	800.000	3.000.000
NUTS3	150.000	800.000

NUTS sistemi aşağıdaki ilkelere göre yaratılmış ve geliştirilmiştir.

A) NUTS Sistemi Kurumsal Bölünmeleri destekler

Ülkeleri, bölgelere ayırmak için farklı ölçütler kullanılabilir. Bunlar genelde analitik ve normatif ölçütler arasında değişir.

Normatif bölgeler, politik bir isteğin sonucu oluşmuş, o bölgeye özgü işlerin belirlendiği ve belirlenen bu işleri verimli gerçekleştirebilecek olan nüfusa sahip, tarihi, kültürel vb. faktörlerin oluşturduğu bölgeler olarak tanımlanır.

Analitik yada fonksiyonel bölgeler ise analitik gereksinimlere göre tanımlanır. Bunlar coğrafi ölçütler (ör: yükseklik, toprağın cinsi gibi) ya da sosyoekonomik ölçütler (halkın homojenliği, bölgesel ekonomik faaliyetler) göz önünde bulundurularak gruplanır.

Verilerin toplanmasındaki kolaylık sebebiyle, NUTS sistemi ülkelerin belirlediği (ya da zaten idari olarak varolan ve daha önceden tanımlanmış) bölgesel ayrımlara göre yapılmıştır (normatif ölçüt).

B) NUTS Sistemi Genel Karakterlerin Bölgesel Ünitelerini tercih eder

Bazı üye ülkelerde bölgesel tanımlama, o bölgede gerçekleştirilen ekonomik ya da ekonomik olmayan faaliyetlere (maden bölgesi, tarımsal bölge vs.) göre belirlenmiştir.

NUTS sisteminde daha genel özellikler taşıyan tanımlamaları, yukarıdaki gibi özel tanımlara tercih edilmiştir.

C) NUTS sistemi 3 seviyeli hiyerarşik bir sınıflandırmadır

NUTS hiyerarşik bir sınıflandırma olduğu için, NUTS sistemi her aday ülkeyi önce NUTS 1 bölgelerine, daha sonra da her NUTS 1 bölgesini kendi içinde NUTS 2 bölgelerine, NUTS 2 bölgelerini de yine kendi içinde NUTS 3 bölgelerine ayırır [<http://ec.europa.eu>].

Avrupa Birliği bölgeler kavramını İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (NUTS) içinde oluşturarak bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında önemli adımlar atmıştır. NUTS içinde bölgeler normatif ve analitik bölgelere ayrılmıştır. Normatif bölgelerde bölge toplumunun yoğunluğuna bağlı olarak tarihi, kültürel ve diğer faktörler göz önüne alınmıştır. Analitik bölgelerde ise coğrafik ölçütler ve sosyo-ekonomik ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Bu anlamda her üye devlet NUTS içindeki ölçütlere bağlı kalarak bölgelere ayrılmıştır. Küresel olgular bu bölgeler arasındaki eşitsizliklerin ön plana çıkmasında önemli rol oynamıştır. Buna bağlı olarak bölgeler Avrupa Birliği içinde mekânsal gelişim dengesinin sağlanmasına yönelik olarak geliştirilmiştir [Ergen ve ark., 2007].

NUTS bölgeleri normatif bölgelerdir ve siyasi idareyi yansıtmaktadır. Normatif bölge sınırları, yerel idarelere ve yerel topluluklara verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir. Bu bölgeler genellikle ilgili ülkenin idari sistemi içerisindeki durağan yapıdan oluşmaktadır. Özellikle bölgesel politika ile ilgili olarak, hükümetin belirli düzeylerinin yetkilerini ifa ettiği yerlerdir. Bu yüzden, normatif ya da idari bölgeler, ulusal istatistik kurumları tarafından, istatistiki bilgi derlenmesi konusunda temel olarak dikkate alınmışlardır.

Netice itibarıyla, mevcut istatistiki veriler ve bölgesel politikaların uygulanmasına ilişkin pratik nedenlerden dolayı, üye ülkelerdeki NUTS sınıflandırmasında büyük ölçüde kurumsal bölünmeler, bir başka ifadeyle normatif ölçütler esas alınmıştır.

NUTS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Bu düzeylerin üçü bölgesel, ikisi yereldir. Söz konusu hiyerarşik NUTS sınıflandırması içerisinde üye ülkeler önce çeşitli sayılarda NUTS 1 bölgelerine ayrılmış, sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS 2 bölgelerine, daha sonra NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür [<http://eur-lex.europa.eu>].

Avrupa'daki gelişim bölgesel kentleri yada kentlerin bölgeselleşme gerçeğini ön plana çıkarmıştır. Yerellik (subsidiarity) bu bölgeselleşme olgusunu destekleyen en önemli ilke haline gelmiştir. Avrupa Birliği (AB) içinde tüm üye devletler ve aday devletler kendi üniter yapısına bağlı olarak bölgeselleşme süreci içerisine gitmiştir. AB bu bölgesel oluşum içinde geri kalmış bölgeleri geliştirmek için çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar içine girmiştir.

Avrupa'da görülen ekonomik dağılım metropoller etrafında şekillenen bölgelerin diğer bölgelere göre ekonomik anlamda küreselleşme içindeki yarışmacılık misyonu içinde ön plana çıktığını göstermektedir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi açısından bu güçlü metropol bölgelerin zayıf bölgelerle entegrasyonunda eş güdümün sağlanması AB içinde önemli bir mekansal gelişim ve sürdürülebilir mekansal gelişimin önemli ayağı olarak görülmektedir. Bu anlamda Avrupa bölgeleri arasında ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan dengeye ulaşılması ve bu bölgelerin yarışmacılık içinde küresel ekonomi içindeki yerini alması zorunluluk göstermektedir [Ergen ve ark., 2007].

AB'deki NUTS sınıflandırmasının yakın zamana kadar yasal bir dayanağı bulunmamaktaydı. NUTS sınıflandırmasına yasal zemin oluşturulması amacıyla 2003 yılında bir Tüzük çıkarıldı.

Yayınlanan bu tüzüğe göre bu istatistiki normatif bölgeler;

- Avrupa Birliği'nde karşılaştırılabilir verilere sahip olabilmek için ihtiyaç duyulan acil istatistiki verileri toplamak üzere kurulmuştur.
- AB ve Ulusal düzeyde farklı düzeyler bu bölgesel istatistiklere ihtiyaç duymuşlardır. AB'ye üye ülkeler AB bölgesel NUTS sınıflandırmasında sayılan

en az 3 hiyerarşik düzeye sahip olmalıdır.

- Bölgesel istatistik kullanıcıları sağlam bir terminolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu NUTS sınıflandırmaları sıklıkla değiştirilmemiş olmalıdır.
- Bölgesel verilerin kıyaslanabilirliği, bölgelerin nüfus bakımından da kıyaslanabilir boyutunun da olduğunu gösterir. Bunu başarabilmek için, NUTS sınıflandırmasının düzenlemeleri, nüfus boyutu bakımından bölgesel yapıyı da homojen sağlamalıdır.
- Bu sınıflandırmada siyasal, idari ve kurumsal durum gözetilmelidir. İdari olmayan üniteler;ekonomik, sosyal, tarihsel, kültürel, coğrafi ve ya çevresel koşulları yansıtmalıdır.
- Sınıflandırmada temel alınan “nüfus” un tanımlanması gereklidir.
- NUTS sınıflandırmasının yapılabilmesi için üye ülkelerle birlikte yakın görüşmelerin yapılması gerekir.NUTS sınıflandırması özel bölge birliklerinde üye ülkelerin ekonomik bölgelerini alt bölümlere ayırır.
- NUTS sınıflandırması hiyerarşıktır. Bu her bir üye ülkeyi NUTS 1 özel bölge birliklerine, bunların hepsi NUTS 2 özel bölge birliklerine ve bunların da her biri NUTS 3 özel bölge birliğine ayrılmaktadır.
- Her bir üye ülkede farklı ayrıntıda hiyerarşik bir düzen olabilir. NUTS 3 düzeyinin alt bölümlere ayrılacağı durum üye ülke tarafından kararlaştırılır.

Şeklinde tanımlanmıştır [Official Journal of the European Union, 2003].

5.1.2. NUTS sınıflandırmasının ülkelere uygulanması

NUTS sınıflandırmasının bir üye ülkeye uygulanması birkaç aşamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle ülkenin idari yapısının analizi yapılmakta, sonra mevcut idari düzeylerde veri toplanıp toplanmadığı tespit edilmektedir. Daha sonra mevcut idari düzeyler genellikle nüfus büyüklükleri açısından incelenmekte ve NUTS hiyerarşisinde nereye karşılık geldiğine bakılmaktadır. Bu aşamada iki muhtemel durum söz konusu olmaktadır:

Birinci durumda, dikkate alınan düzeyin ortalama nüfus büyüklüğü yaklaşık olarak ilgili NUTS düzeyinin ortalama nüfus değerine karşılık gelebilmektedir. Bu durumda ilgili idari yapı, karşılık gelen NUTS düzeyine hiç bir değişiklik yapılmadan tamamıyla uyarlanmaktadır. Bir ülkedeki birim bölge büyüklükleri, karşılık gelen NUTS seviyesindeki Topluluk ortalamasından önemli ölçüde farklı olabilmektedir. Örneğin Topluluk NUTS 2 ortalaması 1.8 milyon iken, İtalya’da ortalama nüfus büyüklükleri 2.9 milyon olan 20 “regioni”nin NUTS 2 olmasına karar verilmiştir. Ancak, bu düzeydeki bazı bölge birimlerinde nüfus çok düşük (120 000) iken, bazılarında oldukça yüksektir (9 milyon).

İkinci durumda ise, ilgili idari düzeyin nüfus büyüklüğünün Topluluk ortalamasına yakın bir değere sahip olmaması söz konusudur. Bu durumda, daha küçük idari birimler, coğrafi, sosyo-ekonomik, tarihi, kültürel ve diğer özellikleri dikkate alınarak gruplandırılmakta ve böylelikle “idari olmayan birimler” oluşturularak, karşılık gelen NUTS düzeyi tanımlanmaktadır. Örneğin, Portekiz’de idari yapı NUTS 3 düzeyi ile uyumlu olmadığından, NUTS 4 düzeyindeki 305 adet “concelhos” adlı birim birleştirilerek, NUTS 3 düzeyinde 30 adet “grupos de concelhos” olarak adlandırılan bölge birimleri oluşturulmuştur.

Her iki durumda da kararlar; bölgesel istatistiklerin kullanıcısı durumundaki Komisyon birimleri ile istişare edildikten sonra, EUROSTAT ve ilgili üye ülkenin istatistik kurumu tarafından alınmaktadır.

Çizelge 5.2’de görüleceği üzere, üye ülkelerde idari yapı genellikle NUTS düzeyleri ile örtüşmektedir. Bu durum, özellikle AB bölgesel politikasının uygulanması açısından daha çok önem taşıyan NUTS 2 düzeyi için geçerlidir. Sadece İngiltere ve Almanya’da NUTS 2 düzeyi idari olmayan birimlerden oluşmaktadır. On beş üye ülkeden 14’ünde mevcut idari bölünme 3 NUTS düzeyinden ikisi ile tutarlılık sağlamaktadır. On beş ülke itibarıyla NUTS 1 düzeyinde bölgesel ayırım yapılmasına imkan bulunmayan ve dolayısıyla ülke olarak NUTS 1’e denk düşen Danimarka, İrlanda, Lüksemburg ve İsveç hariç tutulduğunda, 11 üye ülkeden 5’inde NUTS 1 idari nitelik taşımayan bölgelerden oluşturulmuştur. Üye ülkelerden Avusturya’da

ise NUTS 1 ve NUTS 3 düzeylerine karşılık gelen idari bölünme mevcut olmadığından, bu düzeyler NUTS 2'den yola çıkılarak oluşturulmuştur [DPT, 2001].

Çizelge 5.2. AB üyesi ve AB'ye aday ülkelerde NUTS düzeyleri (İdari olmayan ilave birimler, italik ve altı çizili olarak belirtilmiştir-AB15)
[EUROSTAT, 2001]

	NUTS 1		NUTS 2		NUTS 3	
Belçika	Bölgeler	3	İller	11	<u>İlçeler</u>	43
Danimarka	-	1	-	1	İller	15
Almanya	Eyalet	16	<u>İl yönetim bölgeleri</u>	40	İlçeler ve bağımsız şehirler	441
Yunanistan	<u>Gelişme Bölgeleri Grupları</u>	4	Gelişme Bölgeleri	13	İller	51
İspanya	<u>Özerk topluluk grupları</u>	7	Özerk topluluklar +Ceuta ve Melilla	17+1	İller+ Ceuta ve Melilla	50+2
Fransa	Araştırma ve Ulusal Kalkınma Bölgeleri+ deniz aşırı bölgeler	8+1	Bölgeler+Deniz aşırı bölgeler	22+4	İller +Deniz aşırı bölgeler	96+4
İrlanda	-	1	Bölgeler	2	Bölgesel Resmi Bölgeler	8
İtalya	<u>Bölge Grupları</u>	11	Bölgeler	20	Eyaletler	103
Lüksemburg	-	1	-	1	-	1
Hollanda	Landsdelen	4	İller	12	COROP regio's	40
Avusturya	<u>Eyalet Grupları</u>	3	Eyaletler	9	<u>Bezirk Grupları</u>	35
Portekiz	Özerk bölgeler ve Portekiz merkezi	2+1	Özerk bölgeler ve bölge koordinasyon komisyonları	2+5	<u>Belediye grupları</u>	30
Finlandiya	Eyaletler (Manner-Suomi ve Aland)	2	Geniş Bölgeler	6	Bölgeler	20
İsveç	-	1	Ulusal Alanlar	8	İlçeler	21
İngiltere	Bölge Ofisleri Yönetimi	12	<u>Yerel Yönetim Bölgeleri</u>	37	Lokal Yerel Yönetim Bölgeleri	133
AB 15		78		211		1093
Güney Kıbrıs	-	1	-	1	-	1
Çek Cumhuriyeti	-	1	Bölge Grupları	8	Bölgeler	14
Estonya	-	1	-	1	İlçe Grupları	5
Macaristan	Bölge Grupları	3	Bölgeler	7	İlçeler+Budapeşte	20
Letonya	-	1	-	1	Bölgeler	6
Litvanya	-	1	-	1	İlçeler	10
Malta	-	1	-	1	Adalar	2
Polonya	İl Grupları	6	İller	16	Powiat Grupları	45
Slovakya	-	1	Bölge Grupları	4	Bölgeler	8

Çizelge 5.2 (Devam). AB Üyesi ve AB'ye Aday Ülkelerde NUTS Düzeyleri
(İdari olmayan ilave birimler, italik ve altı çizili olarak
belirtilmiştir-AB15) [EUROSTAT, 2001]

	NUTS 1		NUTS 2		NUTS 3	
AB 25		89		254		1214
Bulgaristan	Bölgeler	2	Planlama Bölgeleri	6	Eyalet	28
Romanya	-	1	Bölge Grupları	4	Bölgeler	8
AB 27		95		268		1291
Aday Ülkeler						
Hırvatistan	-	1	İstatistiki Bölgeler	3	İlçeler	21
Makedonya	-	1	-	1	-	8
Türkiye	İl Grupları	12	İl Grupları	26	İller	81

(* AB 15 ten sonraki ülkeler için güncelleme yapıldığından idari birimler hakkında bilgi verilememiştir.)

Her NUTS sınıflandırmasında yer alan bölgelerin birbirleriyle karşılaştırılabilir büyüklüklerde olması amaçlanmış olsa da, her seviye birbirinden alansal, nüfus yoğunluğu, ekonomik yada idari üstünlük olarak ayrılan bölgeler bulunmaktadır. Alansal büyüklük olarak bakıldığında en geniş bölgeler İsveç ve Finlandiya'da bulunmaktadır. Finlandiya'nın ana kıtasında bulunana Manner-Suomi bölgesi NUTS 1 seviyesinde 303 000 km² dir. NUTS 2 seviyesinde İsveç'in Övre Norrland bölgesi 154310 km², Finlandiya'nın Pohjois –Suomi bölgesi 133 580 km² dir. Norrbottens län bölgesi 98910 km², Västerbottens län bölgesi 55 400 km², Finlandiya'nın Lappi bölgesi 93 000 km² dir.

Nüfusa göre bakıldığında da aynı NUTS seviyesinde bulunan bölgeler arasında çarpıcı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. (2002 verilerine göre) NUTS 1 seviyesinde bulunan Almanya'nın Nordrhein-Westfalen ve İtalya'nın Nord-Ovest bölgeleri (nüfusları sırasıyla 18 ve 15 milyon) nüfusun en yoğun olduğu bölgeler iken, yine NUTS 1 seviyesinde bulunan Finlandiya'nın Åland bölgesi (25000 nüfuslu özerk bir bölge) NUTS 1 bölgeleri arasında en az nüfus yoğunluğu olan bölgedir. NUTS 2 seviyesinde bulunan Île de France and Lombardia bölgelerinde sırasıyla 11 ve 9 milyon kişi yaşarken, yine aynı seviyede bulunan Åland, Burgenland, Guyane, Ceuta, Melilla, Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste, Belgian Luxembourg, La Rioja, Corse, Açores, Madeira, and iki Yunan bölgesi olan Ionia Nisia and Voreio Aigaio bölgelerinde (ki bunların çoğunluğunu adalar ve ikincil bölgeler oluşturmaktadır)

300.000'den az kişi yaşamaktadır.

NUTS 3 seviyesinde bulunan İspanya'nın Madrid ve Barselona bölgeleri, İtalya'nın Milano, Roma, Napoli bölgeleri, Berlin'de 3 milyondan fazla insan yaşarken, Almanya, Belçika, Avusturya, İngiltere, Yunanistan'da NUTS 3 seviyesinde bulunan bir çok bölgede 50.000'den az insan yaşamaktadır [DPT, 2001].

5.2. Türkiye'de İBBS Sistematiği

AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programda kısa vadeli öncelikler arasında yer almıştır. Böylece, NUTS düzeylerine karşılık gelecek İstatistiki Bölge Birimlerinin tanımlanması, adaylık sürecinde ele alınacak önemli konulardan biri haline gelmiştir. Bu çerçevede, Nisan 2001 tarihinde DPT ve TÜİK tarafından İstatistiki Bölge Birimlerinin tanımlanması çalışması başlatılmıştır.

Bu çalışmada DPT uzmanları, TÜİK uzmanları ile coğrafyacılar işbirliği içerisinde bulunmuş, tüm çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları sırasında imzalanan antlaşmalar ile yapılan planlar çerçevesinde bir üye ülkede istatistiki bölgeleme yapılırken,

- i) İlk adım, ülkenin idari bölümlenmesi ile bu bölümlenme itibarıyla istatistiki verilerin derlenip derlenmediğinin tespit edilmesidir.
- ii) İkinci aşama, ülkedeki mevcut idari birimlerin ortalama nüfus büyüklüğü açısından incelenerek, bu idari birimlerin NUTS hiyerarşisinde belirli bir düzeye karşılık gelip gelmediğinin belirlenmesidir. Bu aşamada iki ihtimal söz konusu olmaktadır:

Mevcut idari birim belirli bir NUTS hiyerarşisine karşılık gelmekte ise, bu birim hiç bir değişiklik yapılmadan söz konusu NUTS Düzeyi olarak kabul edilmektedir.

Mevcut idari birimlerin NUTS hiyerarşisine karşılık gelmediği durumlarda ise

ilgili NUTS Düzeyi daha küçük idari birimlerin birleştirilmesi yoluyla elde edilmektedir.

NUTS Tüzük'ünde ise, istatistiki bölgelemede sadece nüfus bazına dayalı bir hiyerarşik yapı kurulmasını öngörmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin tarihi, coğrafi, idari, sosyal ve demografik yapılarındaki büyük farklılıklar nedeniyle, nüfus ölçütüne dayalı söz konusu bölgeleme yaklaşımı tek ölçütlü bir nitelik taşımaktadır [DPT, 2001].

Buna göre DPT tarafından araştırmaları yapılarak düzenlenen Türkiye İBB sınıflandırmasının özellikleri aşağıdaki gibidir;

5.2.1. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması düzey-3

Yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), düzeyler itibarıyla aşağıdaki yaklaşım dahilinde gerçekleştirilmiştir:

- i) Türkiye'de merkezi idari bölünüş hiyerarşisi il, ilçe ve bucak düzeyinde olup, temel idari birim il'dir. Daha üst ölçekte bir bölgesel idari yapı bulunmamaktadır. İstatistiki verilerin büyük bölümü il bazında derlenmektedir.
- ii) Türkiye'de illerin 1997 yıl ortası ortalama nüfusu 781.000'dir. AB'de ise, ortalama nüfus NUTS 3 düzeyinde 344.000 iken NUTS 2 düzeyinde 1.781.000'dir. Bu durumda Türkiye'deki illerin ortalama nüfusu, AB'deki NUTS 3 düzeyi ortalamasına daha yakın olmaktadır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle, mevcut idari yapı nüfus büyüklüğü açısından incelendiğinde, iller NUTS 3 düzeyi ile örtüşmektedir. *Bu nedenle, ülkemizde iller İBBS Düzey-3 olarak kabul edilmiştir* [DPT, 2001].

5.2.2. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması düzey-2 ve düzey-1

Üye ülkelerin idari yapıları genellikle iki temel bölgesel düzeyden oluşmaktadır. Ekonomik açıdan mümkün olduğunca benzer bölgelerin oluşturulması suretiyle bölge sınıflamasının yapılması, üye ülkelerdeki idari düzeylere ilaveten en az bir bölgesel düzeyin daha tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu düzey idari nitelik taşımamakta, sadece istatistiki bir işlevi bulunmaktadır. Söz konusu ilave birim, bir ülkede var olan bölgesel düzey/düzeyle bağlı olarak, herhangi bir NUTS düzeyinde tanımlanabilmektedir. Örneğin Fransa’da NUTS 2 ve NUTS 3 itibariyle idari bölünme mevcut olduğundan, NUTS 1 düzeyi için idari olmayan bir düzey oluşturulmuştur. İtalya, Yunanistan ve İspanya için de aynı durum söz konusudur. Fakat Almanya ve İngiltere’de idari olmayan ilave düzey NUTS 2, Belçika’da ise NUTS 3 düzeyine karşılık gelmiştir.

NUTS 2’lerin tanımlanmasında sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi yapı açısından benzer olan birimlerin bir araya getirilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de İBBS-2 ve İBBS 1 düzeylerine karşılık gelecek bir idari bölünme bulunmadığından, Düzey-3’de yer alan illerin gruplandırılarak daha üst düzeylerin elde edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu durumda gruplamanın hangi yöntemle yapılacağı sorusu gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, sınıflandırmaya esas teşkil edebilecek aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır.

- a) Kuramsal Bölgeleme Yaklaşımları: Bölgesel sınıflandırmalar, bölge planlama ve bölge bilimince ortaya konulan sınıflandırma ve tanımlamalardır. Bölgesel sınıflandırmalar (homojen, fonksiyonel ve plan bölge) kuramsal olarak İBBS sınıflandırması ile elde edilmek istenilen amaçlarla daha tutarlı bir yaklaşım sağlamaktadır.
- b) Bölgesel Kalkınma Planları: Bölgesel Kalkınma Planları Türkiye’de belli bir geleneği olan bir yaklaşımdır. Bilindiği üzere İBBS sınıflandırmasının kullanım alanlarından birisi, Topluluk Yapısal Fonlarının kullanımına temel teşkil

etmesidir. Bölgesel planlama çalışmalarını yönlendiren etkenler de bunlarla benzeşmektedir. Bununla beraber, Türkiye’de yapılan bölge planlama çalışmalarının yürütüldüğü bölgeler farklı ölçütlerle oluşturulmuştur.

- c) İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, illerin ekonomik ve sosyal açılardan yapısal niteliklerini belirleyen; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali ve diğer refah göstergeleri olarak sınıflandırılan değişkenlerin bileşik endeksi oluşturularak elde edilen bir çalışma olarak önem taşımaktadır. Söz konusu araştırma ile; farklı gelişmişlik seviyesi gösteren iller ve il gruplarını saptamak suretiyle bölge ve alt bölgeleri analiz etmek, homojen bölgeleri saptamak mümkün olmaktadır.
- d) Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi : 1982 yılında gerçekleştirilen Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması, ülke coğrafi mekanının sosyal ve ekonomik ilişkiler sistemi temelinde tanımlanması yoluyla, yerleşme merkezleri sistemini kademeli bir şekilde ortaya koyan bir çalışmadır. Bir başka deyişle, çalışma sonucunda yerleşmelerin karşılıklı mal, hizmet, insan ve haber akımlarından kaynaklanan fonksiyonel bölgeler tespit edilmiştir. Çalışma 1982 yılında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, daha sonra yapılan çalışmalar, geçen yıllar zarfında illerin sosyo-ekonomik yapılarında köklü değişiklikler meydana gelmediğini göstermektedir.
- e) Temel İstatistiki Göstergeler: AB’de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının değerlendirilmesi ve Bölgesel Politikanın uygulanması açısından önem taşıyan göstergelerin, satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına GSMH, demografik yapı, işsizlik oranı, GSMH’nın sektörel dağılımı, istihdamın sektörel dağılımı gibi istatistiki veriler olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu temel değişkenleri de kapsayacak şekilde iller bazında güncel bir çalışma yapılmıştır [DPT, 2001].

5.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

Gerek az gelişmiş yörelerimizin, gerekse bütün yörelerimizin, Potansiyellerini (Beşeri ve sosyal sermaye dahil)harekete geçirerek, ülkemizin topyekün kalkınmasına yeni bir ivme kazandırabilmek ve rekabet gücünü artırabilmek için; Kalkınma Ajansları şeklindeki yerel kurumsal yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır [DPT, 2007].

Türkiye’de bölgesel politikalar ilk olarak 1960’lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamış ve sekiz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkının kapatılmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş aksine daha da arttırmıştır. Türkiye’de bağımsız yerel kurumların olmaması, merkezi kurumların yerel düzeydeki birimlerinin işlevlerinin sınırlı olması uygulanan politikaların etkinliğini azaltmaktadır [Berber ve Çelepçi, 2005].

Birinci BYKP’ında Bölge Kalkınma Ajanslarına olan ihtiyaç şu şekilde belirtilmektedir, “Gerek bölge araştırmaları gerek yukarıdaki tanımlamaya göre bölge planlaması, yetişmiş eleman azlığı ve ayrıntılı bilgi toplama zorluğu yüzünden ancak uzun sürede etkili bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir iştir. Bölge araştırmaları için eleman yetiştirme ve buna paralel olarak takımlar kurma işi bir programa bağlı olarak yürütülmektedir.”

“Bölge kalkınma ve planlamasıyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesi hem merkezde hem de bölgelerde ihtiyaca elverişli teşkilat ve yeterli personelin bulunmasını gerektirmektedir.

Varılacak en son amaç her bölgede araştırma takımları kurmak yoluyla ilerde genel plan çerçevesinde uygun bölge programları hazırlamak ve bunların uygulanması bakımından gerekli idari teşkilatlanmayı sağlamaktır [DPT, 2007].”

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansı kavramına yönelik ilk ele alışı 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye’de başlatılmasındaki amaç, yurtdışında beklenen

yerelliklerin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanı sıra Avrupa Birliğine katılma sürecini hızlandırmaktır. Ancak bu örneklerin çoğu proje aşamasında kalmış ya da uygulamanın başında çıkan sorunlar sebebiyle sona ermiştir [Berber ve Çelepçi, 2005].

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Kalkınma Ajanslarına olan ihtiyaç ise şu şekilde belirtilmiştir,

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005);

- 546. Planların, Programların ve Bölgesel Planların hazırlık, uygulama, koordinasyon ve izleme aşamalarının etkinliğini artırmak üzere, Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarlığınca ihtiyaç duyulan “merkezlerde birimlerin” oluşturulması için düzenlemeler yapılacaktır.”
- şeklinde vurgulandığı gibi, görece az gelişmiş yörelerimiz için bugüne kadar yaptırdığımız birçok bölge planında da (ZBK; DAP; DOKAP) önerilmiştir [DPT, 2007].

Bölgesel Kalkınma Ajansları konusu ise ilk defa 2003 yılında AB’ne tam üyelik müzakereleri süreci içinde Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, orta vadede yapılması gerekenler arasında, bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapının güçlendirilmesi yer almasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi şeklinde gündeme gelmiştir. Buna paralel olarak İBBS sistemine göre 2 düzeyde bulunan bölgelerde kurulmak üzere BKA’larına ilişkin yasal düzenlemelere hız verilmiştir [Sinan, 2006]. Bu çerçevede yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeye yeni bir ivme kazandırmak üzere, Düzey-2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koorinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 2006 yılında yürürlüğe girmiştir [DPT, 2006].

5.3.1. Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının yapısı

2006 yılında yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununa göre, kanunun amacı; “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir” (25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun) şeklindedir.

Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Devlet Planlama Teşkilatı;

- a) Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri alır; plânlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapar, plân ve programların uygulanmasını izler ve değerlendirir.
- b) Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair usûl ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapar veya yaptırır.
- c) Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usûl ve esasları belirler.
- d) Ajanslar arası işbirliğini sağlar ve ortak proje üretimini destekler.
- e) Ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezî düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlar.
- f) Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylar.
- g) Yönetim kurulu tarafından, nitelikleri uygun kişiler arasında seçilen ve teklif edilen ajans genel sekreterini onaylar.
- h) Plân ve programlara, yapılacak yardım ve transferlere, personelin nitelik ve

istihdamına, bütçe ve muhasebe standartlarının kullanımına, faaliyet raporlarına, izleme, değerlendirme ve denetime ilişkin esas ve usûller ile yatırım destek ofislerinin çalışma esas ve usûllerini ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşünü alarak belirler (25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, madde.4).

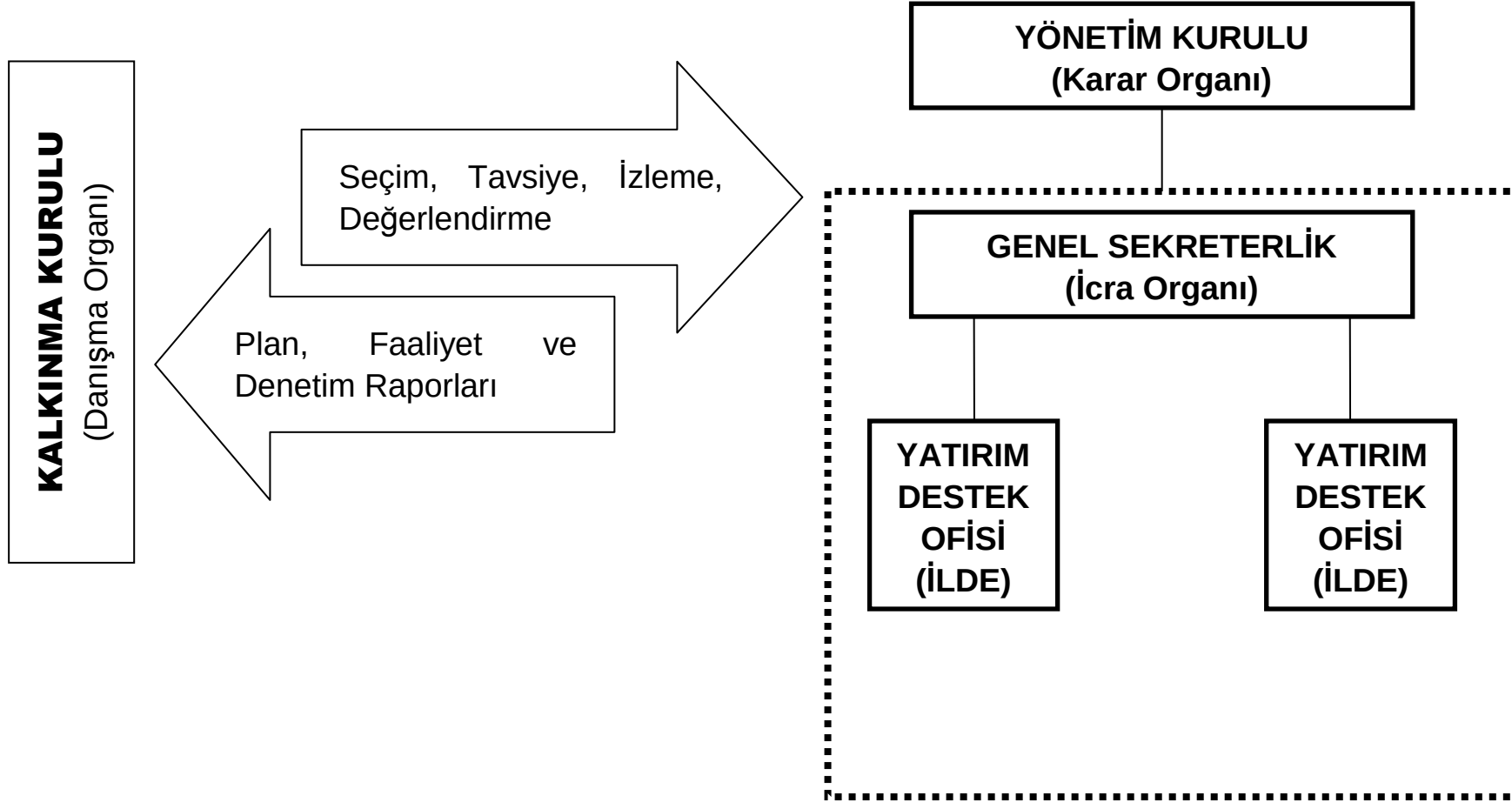
Ajansın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin

faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak (25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, madde.5).

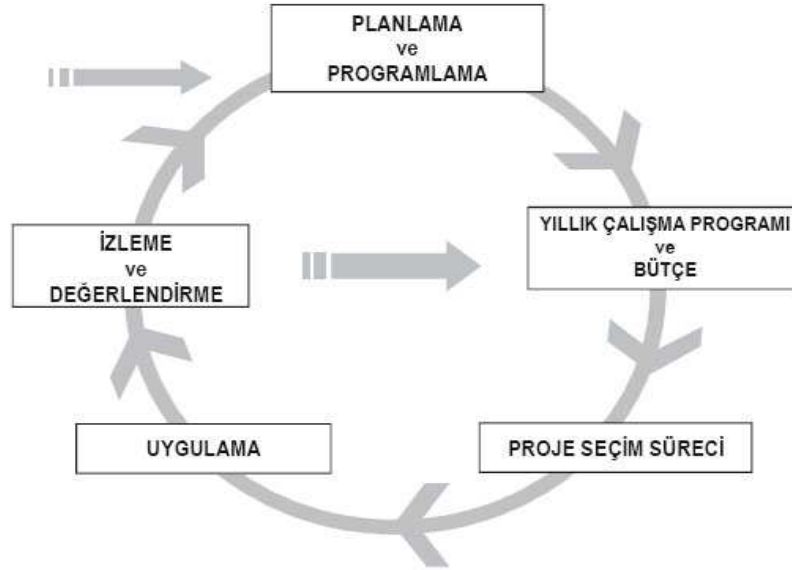
Genel olarak Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Yasa'sı hakkında söylenecek son söz, özellikle Kalkınma Kurullarının yapısının geniş tutularak, sivil toplum örgütü temsilcilerinin ajansların yönetiminde söz sahibi olmasının hedeflendiğidir. Bu yapıya getirilen eleştiri, genellikle iş dünyası temsilcilerinin katılımından dolayı sermayenin devlet yönetimine etkide bulunmasının kolaylaştırıldığıdır [Hasanoğlu ve Aliyev, 2006]. Ajansların teşkilat yapısı Şekil 5.1'de, ajansların işleyişi ise Şekil 5.2'de görüldüğü gibidir.

Şekil 5.1. Ajansın Teşkilat Yapısı [DPT, 2007]

AJANSIN İŞLEYİŞİ

PLANLAMA PROGRAMLAMA VE PROJE DESTEKLEME SÜRECİ

Şekil 5.2.Ajansın İşleyişi [DPT, 2007]

5.3.2. Türkiye’de mevcut kalkınma ajansları yapıları

6 Temmuz 2006 gün ve 26620 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2006/10550 sayılı karar göre “Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar”ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 24/5/2006 tarihli ve 1227 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2 nci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 31/5/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Bu karar göre Adana İli merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 ve İzmir İli merkez olmak üzere TR31 Düzey-2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur

A) Çukurova Kalkınma Ajansı

‘Doğu Akdeniz’in kalbi, tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji alanında rekabetçi, limanı ve serbest bölgeleriyle ülkemizin dışa açılan kapısı, kentleri ve kırsalı ile topyekün kalkınmış bir Çukurova Bölgesi olma’ vizyonu ile yola çıkan Ajans, ülkemizde oluşturulan Kalkınma Ajansı modelinin ilk iki uygulamasından biridir.

Çukurova Kalkınma Ajansı’nın nitelikli ve dinamik uzmanlarıyla yerel potansiyeli harekete geçirerek yerel kalkınmayı sağlama misyonunu benimsediği belirtilmektedir. Planlama ve programlama kapasitesi ile birlikte Kaynak Tahsis Mekanizmasına sahip olan Ajans, Çukurova’daki girişimcilere ve yatırımcılara destek verecek, bölgenin iş ve yatırım imkanlarının tanıtımını yapmayı amaçlamaktadır.

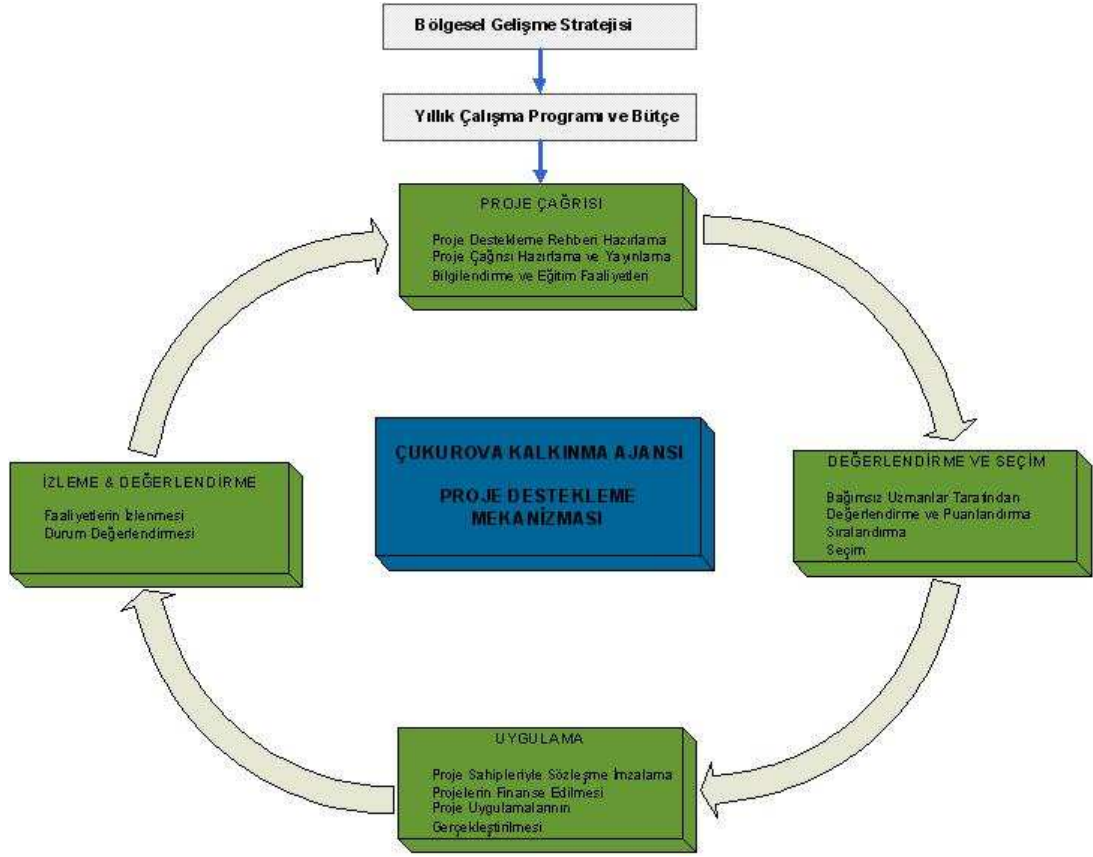
Ajans, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini bir araya getirerek, aralarındaki iş birliğini geliştirme yönünde çalışmalar yapmayı ve sürdürülebilir bir yerel kalkınma yolunda ciddi adımlar atmayı hedeflemektedir.

Yerel potansiyeli harekete geçirme ve yerel kalkınmayı gerçekleştirme rolünü üstlenen Çukurova Kalkınma Ajansı, küreselleşmeden kaynaklanan tehditlerin bertaraf edilerek, sunduğu fırsatlardan azami yararın sağlanmasına yönelik yerel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında çok önemli roller üstlenmeyi hedeflemektedir. Bölgesel Kalkınma Stratejisine uygun olarak, yerel aktörlerce hazırlanacak proje ve faaliyetler; gerek ulusal kaynaklardan gerekse AB'den sağlanacak fonlarla kredi şeklinde değil, hibe şeklinde desteklenerek; yörenin potansiyeli harekete geçirmek istemektedir.

ukurova Kalkınma Ajansı, ülkemizde başlatılacak olan yeni kalkınma hamlesi üslerinden biri olduğu, Ajansın temel amaçlarının ise, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konularak bölge cazibesinin artırılması ve bölgenin gerek ulusal gerekse uluslar arası arenada tanıtımının yapılması; bölgede üretim ve istihdamı artırabilecek özellikteki faaliyetlerin desteklenmesi; göçün etkin olarak yönetilmesi ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi olarak sıralanmaktadır.

Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek verme amacıyla olan Ajans, girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi; kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi; kamu, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi rollerini üstlenmeyi hedeflemektedir. Bunların yanı sıra bölgenin iş ve yatırım imkanlarının tanıtımını da gerçekleştirmek, yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri tek elden takip ederek sonuçlandırmayı kendine hedef belirlemiştir.. AB fonları ve uluslararası fonların kullanılmasında da aracılık ve koordinasyon görevini yürütecek olan Ajans, hem araştırma ve veri tabanı oluşturma, hem de izleme ve veri değerlendirme alanlarında da faaliyet göstermek istemektedir.

ukurova Kalkınma ajansı yapısı ise şekil 5.3'te görüldüğü gibidir.

Şekil 5.3. Çukurova kalkınma ajansı yapısı

Çukurova Kalkınma Ajansı'nın sorumluluk alanı olarak tespit edilen Adana ve Mersin illerinin bölgesel gelişmesini temin etmek üzere, bu bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve Ajans'ı yönlendirmek üzere Kalkınma Kurulu oluşturulmuştur.

Adana ve Mersin illerinin dengeli bir şekilde temsilini sağlamak üzere Kalkınma Kurulu 100 üyeli olarak teşkil edilmiş olup 51 üye Adana ilinden, 49 üye Mersin ilinden belirlenerek görevlendirilmiştir.

Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır:

1-Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak Yönetim Kurulu'na tavsiyelerde bulunmak,

2-Ajans'ın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunmak,

3-Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayınlamak.

Ajans'ın karar organı olan Yönetim Kurulu, Adana ve Mersin illerinin valileri, büyükşehir belediye başkanları, il genel meclisi başkanları, sanayi ve ticaret odaları başkanlarından müteşekkildir. Ajans'ı, yönetim kurulu başkanı temsil etmekte olup yönetim kurulu başkanı validir. Ajans'ın görev alanında iki il bulunduğundan yönetim kurulu başkanlığı dönüşümlü olarak yapılacaktır.

Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

1. Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
2. Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
3. Yıllık malî raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
4. Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
5. Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
6. Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
7. Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
8. Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
9. Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
10. Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.
11. Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.

12. Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek [www.cka.org.tr].

B) İzmir Kalkınma Ajansı

İzmir Kalkınma Ajansı'nın resmi açılışı 13 Ocak 2007 günü gerçekleştirilmiştir. İzmir Kalkınma Ajansı, “Zengin doğal, tarihi, kültürel ve insan kaynaklarını koruyan ve sürdürülebilir kılan, yenilik ve teknoloji ile bütünleştiren, rekabet gücüne sahip, bölge içi ve bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmış, yaşam kalitesi yüksek bir dünya kenti olmak” vizyonunu benimsemiştir.

İzmir İli merkez olmak üzere TR31 Düzey-2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Resmi gazetede yayımlanan Kuruluş Kararnamesini benimsemiş olan İzmir Kalkınma Ajansı'nın Kalkınma kurulunda kamu kurum ve kuruluşlarından 30, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından 70 olmak üzere toplam 100 kişi bulunmaktadır.

5.3.3. Türkiye’de kalkınma ajansları ile ilgili son durum

Yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeye yeni bir ivme kazandırmak üzere, Düzey-2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu kanun 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun şeklinde anılmaktadır. Daha sonra konuyla ilgili olarak 2006/ 10550 sayılı Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 25.07.2006 gün ve 26239 sayılı resmi gazetede yayımlanan Kalkınma Ajanslarının Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği ile 28.09.2006 gün ve 26303 sayılı resmi gazetede yayımlanan Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği oluşturulmuştur.

TMMOB tarafından 2006 yılında önce Bakanlar Kurulu'nun "Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Kararı"nın iptaline ve yürütmenin durdurulmasına, bu işlemin dayanağı 5449 sayılı Yasa'nın Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne götürülmesine karar verilmesi istemiyle Danıştay'a başvurmuştur. Danıştay 10.Dairesi da bu iddiaları ciddi bularak 14.03.2007 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı verip ajansların faaliyetlerini durdurmuş ve söz konusu kanunun çeşitli maddelerinin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek itiraz yoluyla dosyayı Anayasa Mahkemesine göndermiştir. Daha sonra bu yasaya dayandırılan uygulama yönetmeliğinin iptali için Danıştay'da dava açmış, Danıştay, söz konusu yönetmeliğinin yürütmesinin durdurulmasına ve Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasına karar vermiştir.

Bunun üzerine Çukurova Kalkınma Ajansı dışarıya yönelik faaliyetleri durdurma kararı almış, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğünün bu kararların uygulanması konusundaki genel düzenleyici işleme yönelik yürütmeyi durdurma kararının hukukun kişisel sonuçların dokunulmazlığı ilkesi ile korunan bireysel sözleşmeleri etkilemeyeceği, ajansın kurulmasından sonra özel hukuk hükümlerine göre tesis edilen sözleşmeli personel, zorunlu giderler ve hizmet alım sözleşmeleri gibi bireysel işlemlerin doğrudan yürütmeyi durdurma kararını etkilemeyeceği, 5449 sayılı kanundan kaynaklanan sözleşmeli personel, zorunlu gider ve hizmet alım sözleşmelerinden doğan ödemelerin devam ettirilmesi gerektiği şeklindeki görüşü doğrultusunda sözleşmeye bağlı zorunlu işlemler yürütülmüş, yönetim kurulu, kalkınma kurulu toplantıları, proje destekleme, yatırım destek hizmetleri gibi dışa dönük çalışmalar durdurulmuştur. Çukurova Kalkınma Ajansı dışa yönelik faaliyetlerde bulunamamakla birlikte kendi içinde personelin eğitimi, sektörel analizler yapılması, ana hizmet birimlerinin iç çalışmaları gibi konularda faaliyetlerini sürdürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, kalkınma ajansları hakkındaki davaları tek bir dosyada birleştirerek görüşmüş ve 30.11.2007 tarihinde kararını verip gerekçeli kararını 23.02.2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlamıştır. Anayasa Mahkemesi, 5449 sayılı

kanunun, 18. maddenin üçüncü fıkrasının altıncı cümlesi ile 26. maddesini iptal etmiştir. Kanunun diğer maddelerinin ise Anayasa'ya uygun olduğuna karar vermiştir.

Danıştay, Anayasa Mahkemesi'nin nihai kararı üzerine, 05.02.2008 tarihli kararı ile daha önce yürürlüğünü durdurduğu Bakanlar Kurulu Kararının kalkınma kurulu'nun yapısı, oluşumu ve teşkiline ilişkin 2. ve 3. maddesinin yürütülmesinin durdurulmasına, dava konusu Yönetmelik hakkında ise yürütmenin durdurulması isteminin reddine karar vermiştir. Danıştay'ın Bakanlar Kurulu kararına ilişkin verdiği karar üzerine kalkınma kurulu'nun toplanması, karar alması ve başka faaliyetler yürütmesi mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple, bu konuda başka bir karar alınıncaya kadar, kalkınma kurulu toplanıp karar alamayacaktır. Kalkınma kurulu ile ilgili olarak yeni bir yasal/idari işlem tesis edilmesi gerekmektedir. Danıştay'ın bu kararı üzerine DPT Müsteşarlığı da Ajansların faaliyetlerini kısıtlayan yasal engeller ortadan kalktığı ve faaliyette bulunmalarında bir sakınca bulunmadığını belirterek Ajans faaliyetlerinin tam olarak devamını sağlamıştır [www.cka.org.tr].

5.4. Kalkınma Ajansları Üzerine Değerlendirme

Dünyada kalkınma ajanslarının kuruluşunun arka planında, küresel ölçekte gerçekleşen bir takım gelişmelerin varlığından söz etmek mümkündür. Bölgesel düzeyde, çok taraflı örgütler ve anlaşmalarda olağanüstü bir artış görülmüştür. Bölgesel birlikler ve ajanslar tüm dünyada hızla ortaya çıkmıştır ve durum bazı gözlemcileri, bunların temel yönetim birimi olarak ulus-devletlerin yerini alacağı şeklinde tahminlere yöneltmiştir.

Günümüzde bölge tanımlarının yapılmasından bölgesel politikalar oluşturulmasına kadar uzanan alandaki temel aktör ise Avrupa Birliği olup, süreç onun yönlendiriciliğinde gelişmektedir [Bal, 2007].

Türkiye'de de Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasında en önemli etken

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecidir. Birlik, küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili araç ve değişimler çerçevesinde, üye olacak ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınarak Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasını istemiştir [Maç, 2006].

Bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan değişimler, küreselleşme, rekabet, yerel düzeyde plan yapma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve ulusal kalkınma planlarının istenen başarıyı yakalayamamış olması gibi etkenlere bağlı olarak Türkiye'de de kalkınma ajansı kurma çalışmaları başlatılmıştır [Can ve ark., 2007].

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakereleri sürecinde; birlik tarafından ülkenin ulusal ölçekte değil, bölgesel düzeyde ele alınması, bölgelerin sosyal ve ekonomik analizlerinin yapılması ve bunlara uygun olarak kalkınma politikalarının belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılması öngörülmektedir. 2001 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB fonlarının kontrolü için bölge sınırlarının belirlenmesi ve bölge idarelerinin kurulması istenmiştir. 2002 yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla, İstatistiki Bölge Birimi (İBB) adı altında bölge merkezleri belirlenmiştir. 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ise, belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri için Kalkınma planlarının hazırlanması öngörülmüştür [Bal, 2007].

Ülkemizde kalkınma ajanslarının bölgesel potansiyel ve dinamiklerin harekete geçirilmesi, büyümenin etkilerinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzelmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça olumlu bir rol oynayacağını söyleyenlerin yanında, mevcut yasanın çok önemli eksiklikler içermesi nedeniyle Bölgesel Kalkınma Ajanslarının beklenen yararı sağlamayacağını iddia edenler de bulunmaktadır [Maç, 2006].

Bilindiği üzere, bölge kalkınma ajansları modeli, Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde gündeme gelen bir yönetim modeli ve genel olarak bölgesel politikaların yürütülmesine ilişkin olarak tasarlanmıştır. Türkiye'ye uygulanmasında ise, AB'nin katılım öncesi mali yardımlarından yararlanabilme koşulunun bölge kalkınma ajansları modelini uygulamaya geçirmesinin gerekli olduğu

vurgulanmaktadır [Ataay, 2005].

25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı, 25. maddesini “Bölge Kalkınma Ajansları Kurulması” başlığına ayırmıştır:

“Ulusal kalkınma planı ile uyumlu olarak İstatistiki Bölge Birimleri-2 (İBB-2) düzeyinde yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejilerini oluşturmak, iller arası koordinasyonu sağlamak, kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini artırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimciliği desteklemek amacıyla bölge kalkınma ajansları kurulur. Bölge Kalkınma Ajansları’nın kuruluşu, görev ve faaliyetleri, merkezi yönetim ile ilişkileri kanunla düzenlenir.”

Bu madde, anılan yasa taslağının sonraki nüshalarında ortadan kaybolmuş ve söz konusu taslakta bir daha hiç gündeme gelmemiştir [Güler, 2005].

Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna ilişkin kanun başlangıçta Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarı Taslağı ile gündeme getirilmiştir. 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarı Taslağı’nın 25. maddesi Bölge Kalkınma Ajansları kurulması başlığına ayrılmış, ancak söz konusu yasanın diğer nüshalarında bu madde yer almamıştır [Güler, 2006]. Birimlerin adından bölge sözcüğü çıkarılmış, İngilizce orijinal adlandırmada (regional development agency) kullanılan “agency” karşılığı ajans sözcüğü ise başından buyana korunmuştur. Kurulmak istenen yeni birime “Bölge Kalkınma İdaresi” yerine “Kalkınma Ajansı” denmesi bu durumun “eyalet sistemi mi?” sorusunu içinde saklamıştır [Güler, 2005].

Bu birliğin, “ajans” sözcüğünün kullanımını ortaya çıkaracak özellikleri de bulunmaktadır. Bu yargıya varmaya olanak veren başlıca göstergeler şunlardır:

- Kurulan birimler tüzel kişilik sahibidir; ama ne özel ne de kamu tüzel kişisi olarak adlandırılmıştır. Kanunda ayrıca belirtilmedikçe, kuruluşun çalışmaları özel hukuk hükümlerine bağlanmıştır.
- Kurulan birimlerin görevi, bölgeye yabancı yatırım çekmektir; bunun için tanıtım organizasyonu olarak çalışacaklardır.
- Kurulan her ajans, bölgede yatırım yapacak olan kişi ve şirketlerin başvuru

işlemlerini takip edecek, işlemlerin hızla sonuçlanmasını sağlayacaktır.

- Çalıştırılacak personel İş Kanunu’na göre çalışacak, suç söz konusu olursa adli hükümlere göre yargılanacaklardır.

Bu özelliklere karşın kanun, kurduğu ajanslara öyle yetkiler vermektedir ki, bu kamu kudreti kaynaklı yetkiler ancak memurlar eliyle görülebilecek türdendir:

- Yatırımcı, ajansın illerde kuracağı “tek durak ofisleri”ne başvuruda bulunduğunda, bu başvuru “devlet makamı” na yapılmış sayılacaktır.
- Ajans gelirlerinin bir bölümü, yerel idarelerin başlıca gelir kalemini oluşturan “ulusal vergi gelirleri toplamı”ndan ayrılacak paydan sağlanacaktır.
- Ajanslarda, halihazırda kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan memurlar görev alabileceklerdir. Bunlar görevlerine dönerlerse, ajansta geçmiş süre, memurlukta geçmiş gibi sayılacaktır.
- Her ne kadar yasanın maddelerinde açıkça yazılmamışsa da, genel gerekçede birkaç kez dile getirildiği üzere, ajanslar bölgenin kalkınma planını “hazırlayacak” kuruluşlardır. Bölge kalkınma planı, hem hazırlanışı hem de uygulanması bakımından tartışmasız kamu görevidir. Kamu görevinin “kamu tüzelkişiliği” sahibi olmayan bir “ağırlama- tanıtma ajansı” tarafından görülmesi, hem anayasal olarak olanak dışıdır hem de kamunun varoluş nedenlerine aykırıdır.

Sayılan son dört özelliğe bakılınca, kurulması amaçlanan “kalkınma ajansı” yapısının gerçekte “bölge idaresi” adını daha çok hak ettiği söylenebilir [Güler, 2005].

Kalkınma ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanuna yönelik temel eleştiri Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonunun DPT’ye verilerek merkeziyetçi bir anlayışla ele alınmasıdır. Bu çerçevede getirilen eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

- Anayasal tanımlara uygun olmayan ve ne yerel ne merkezi ne özel ne kamu idaresi niteliği taşıyan, kimliği belirsiz bir yapı oluşturulması;

- Anayasa'ya göre yürütme organının ancak kanun ile asli olarak düzenlenmiş olan bir alanda düzenleme yetkisi kullanabileceği, bu nedenle bölge kalkınma ajanslarının kurulmasında veya kaldırılmasında Bakanlar Kuruluna yetki verilmesinin Anayasaya aykırılık teşkil edebileceği;
- Kamu kaynağı kullanan ve yönetiminde önemli kamu ajanlarını barındıran bir tüzel kişiliğin kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmamasında ısrar edilmesi;
- Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Yönetim Kurulu Başkanı olan valilerin, toplanan fonları, "tarafsız kamu görevlisi" sıfatı dışına çıkarak dar bir kesime kullandıracak olması;
- Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın "is takipçisi devlet" modeli yaratması ve diğer kamu kurumlarının yetki alanlarına müdahale edebilmesi;
- Bölgesel Kalkınma Ajansları'nda toplanacak fonların (esas olarak kamu kaynakları ve AB yardımlarının) hangi temel ilkelere, önceliklere ve sektörel teşvik politikalarına göre kullanılacağını yasada belli olmaması;
- Merkezi bütçenin vergi gelirlerinin yüzde yarımının Bölgesel Kalkınma Ajansları'na aktarılmasında "gelişmişlik derecesi" gibi ölçütlerin hangi yönde etki edeceğinin belirlenmemiş olması;
- Kamu gücünün ve kamu kaynağının aktarıldığı bu yeni idari kademenin kamu denetimi dışında bırakılması;
- Devlet İhale Kanunu, Kamu İhale Kanunu ve Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine tabi olmaması ve göstermelik bir iç denetim üzerine dış denetim olarak da sadece bağımsız denetim kuruluşlarının yani piyasanın denetiminin öngörülmesi; Sayıştay denetiminin fiilen dışlanması;
- Bürokrasiyi azaltma iddiasıyla yeni bürokrasiler, iller ve bölgeler arasında yeni çekişmeler, yeni idari kademeler ve denetim dışı 26 adet yeni harcama birimi yaratılması;
- Bölgesel Kalkınma Ajansları yönetim kurulları bileşiminin bir ekonomik sosyal konsey oluşumunun çok gerisinde kalması; hatta, çok sayıda bölgede tarımsal etkinliklerin yoğunluğuna rağmen ne Ziraat Odası, ne Ticaret Borsası, ne de Ziraat Mühendisleri Odası (daha doğrusu TMMOB) temsilcisine dahi yer verilmemiş olması;

- Tasarı ile görev süresi 2007 yılına kadar uzatılan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının kapatılmasının öngörülmesi, ancak, Tasarıda GAP çerçevesinde götürülen birçok hizmetin nasıl yürütüleceği konusunda bir düzenlemenin yer almaması;
- Bölge çapında yatırımları harekete geçirecek herhangi bir kaynağın bulunmadığı durumlarda nasıl kaynak aktarılacağına açıklık getirilmemesi;
- Ülkemizde aynı ilin ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkları giderilmemiş iken farklı illeri kapsayan ajansların bu farkı nasıl gidereceğinin belirtilmemesidir [Maç, 2006].

Türkiye’de devlet üniterdir, Türkiye’de yönetsel yerinden yönetim modeli uygulanmaktadır. İki tür yerinden yönetim kuruluşu vardır. Bunlardan biri, hizmet yerinden yönetim kuruluşları, diğeri de yer yönünden yerinden yönetimler (yerel yönetimler) denilen yapıdır.

Hizmet yerinden yönetim kuruluşları kamu kurumlarına eşittir. Kamu kurumları anayasada gösterilmesine gerek yoktur, bir idari işlemle kurulabilirler. Ancak burada sözü edilen konu, özerk bölge idareleridir. Üzerinde durulan konu ise; bölgeselleşmiş devlet yapısına ya da federasyona götüren yapı, özerk bölge idareleridir. Özerklik ve idare olma özelliği önemli tanımlamalardır.

Bölge kalkınma ajansları ilk açıklandığında, bölge kalkınma kurumu diye geçmektedir. Kurum kavramı ise, bir ya da birkaç konuda birbiriyle bağlantılı, uzmanlık gerektiren bir alanda kullanılan bir hukuki terim olarak tanımlanmaktadır. Bölge kalkınma idareleri demek ise hemen baştan her şeyi kabul etmek demek olacağından kurum yada idare demek uygun bulunmadı ve ajans demek konuya daha yumuşak yaklaşılmasını sağlamıştır [Sayın, 2005].

Avrupa Birliği, bölgeselleşme politikasını “bölgelerarası eşitsizlikleri giderme” önceliğini geri çekerek “bölgelerarası rekabet” önceliğine dayandırılmış; tüm üye ülkelerden ve adaylık sürecinde olan ülkelerden bölge kalkınma politikalarını bu yeni

önceliğe göre değiştirmelerini temel politika istemi haline getirmiştir. Bölge kalkınmasının bu yeni önceliği iki sonuç yaratmaktadır: Birincisi, bölgelerde hem planlama hem uygulama öncülüğü özel sektöre verilecektir; ikincisi, bölge ekonomileri yabancı finansman-yatırıma odaklı bir mutlak ‘serbestleşme’ye kavuşturacaktır.

Özel sektör öncelikle ve liberalize bölge yönetiminin çalışma stratejisi, bölgelerin birbirleri ile rekabeti ilkesine dayandırılmıştır. Bölgelerarası rekabetçilik, bir yandan ülkedeki bölgeler arasından ”bölgecilik eğilimleri”ni güçlendirecek, bir yandan da bölge içinde sermaye kesimi ile ücretli çalışanları ve bölge halkını karşı karşıya getirecektir. Bir başka deyişle, en kuvvetli olası sonuç, ülke genelinde sınıfsal-toplumsal, iktisadi ve siyasal yapıların çatışma içinde dağılma sürecine girmesidir.

Yerli-yabancı ayırımı yapılmaksızın özel sektöre verilen öncülük rolü, bu aktörün karar alma sürecinde doğrudan yer almasını sağlayan idari düzenlemelerle sağlamlaştırılmaktadır. Sermaye kesiminin oda, vakıf ve dernekleri, bölge yönetimlerinin kuruluş çalışmalarında yalnızca destek değil öncü ve ortak olarak etkin roller üstlenmektedirler. Türkiye’nin en büyük liman kentlerinden İzmir ve Mersin, bu bakımdan incelenmeye değer örnek- olay konumundadırlar. Kalkınma ajansları, toplumun yalnızca bir kesimine açık ve bu kesimin yönetiminde yapılar biçimindeki doğuşuyla, geleneksel demokratik değerlerin ihlali bakımından da dikkate değer bir örnek-olay durmandadır.

AB üyesi ülkeler, kendi ulusal sınırları içinde doğacak bölgesel farklılaşma ve birbirinden kopmayı, yer aldıkları bir üst birliğin karar mekanizmalarında üstünlüğe çevirebilirler. Ancak Türkiye gibi üyelik sürecinin bile uzun yıllar sürebileceği bir ülke için olası riskleri hafifletecek hiçbir mekanizma söz konusu değildir [Güler, 2005].

Yanlış yorumlanması, taraflı değerlendirilmesi ve saptırılmış hedeflere yönlendirilmesi halinde kolaylıkla arzu edilmeyen sonuçlar doğurabilecek 5449 sayılı Yasa ve Kalkınma Ajanslarının Dünya üzerindeki yapısının getireceklerine

ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır [Yılmaz ve ark., 2007].

Kalkınma ajanslarına getirilen olumlu ve olumsuz görüşler Çizelge 5.3'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 5.3.Kalkınma ajansları üzerine geliştirilen görüşler

OLUMLU GÖRÜŞLER	OLUMSUZ GÖRÜŞLER
Kalkınma ajanslarının amaçları; içsel büyüme yolunda bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesi, yabancı sermayenin çekimi, alt yapı hizmetlerinin güçlendirilmesi, bilginin etkinlikle aktarımı, sürdürülebilir gelişmenin başarılması ve çevrenin korunması şeklinde sunulabilir [Yılmaz ve ark., 2007].	Kalkınma ajanslarının bölgesel gelişimi sağlamak için kullandıkları en önemli araçlardan birisi rekabetçilik olup, bir bölgenin gelişebilmesinin diğer bölgelerle rekabete girmesiyle mümkün olabileceği esas alınmaktadır. Söz konusu rekabet ortamına uyum sağlayabilen bazı bölgelerin öne çıkması, uyum gösteremeyenlerin ise geri planda kalması güçlü bir olasılık olarak durmaktadır. Bu durum küreselleşmenin coğrafyalardaki eşitsizlik temelinde yarattığı yarılmaların daha da artacağına işaret etmekte ve bu anlamda önemli sakıncalar içermektedir. Bir taraftan bölgeler birbirleriyle yarışırken, diğer taraftan aralarındaki gelişmişlik farkları nasıl azaltılacaktır [Bal, 2007].
Rekabet, gelişmemiş bölgeleri olumsuz etkilemenin yanı sıra gelişmiş olarak bilinen bölgeleri de sürekli bir iyileştirme çabası içerisinde tutmaktadır. Öyle ki, bu yarışta geri kalmamak için her bölgenin sahip olduklarını ve dünya pazarlarına sundukları ürün ya da hizmetleri, diğer ülkeler daha iyisini kullanıma sunmadan geliştirmeleri gerekmektedir [Can ve ark., 2007].	Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri üçlüsü biçiminde geliştirilen yönetim modeli ile kamu yararı ilkesi karşı karşıya geldiğinde bu durum; sürecin ağırlıklı olarak sermayenin hedefleri doğrultusunda gelişeceğine işaret etmektedir. Devletin düzenleyici olarak görülmek istendiği bir şemada, sermayeyi elinde tutan kesim olarak, özel sektörün ağırlık kazanması telafisi zor sonuçlar yaratma riski taşımaktadır.
Bölgesel gelişmeye yönelik kaynakların sınırlı olması ve verimli kullanılamaması, bölgeyi konu alan stratejik planlamaların bölgesel aktörlerin yeterli katılımı olmadan merkezden yapılması, bölgesel planlamanın etkin gerçekleşmemesinin altında yatan önemli nedenler olarak sıralanabilir.	Üçlü bir yapılanma üzerinde yükselmesi düşünülen yönetsel yapının aktörlerinin her koşulda eşit temsil olanağına sahip olamayacağı ortadadır. Bu durumda da yine ibrenin özel sektör tarafına, diğer deyişle, sermayenin istekleri ve hedefleri doğrultusunda kayabileceği riskini taşımaktadır.
Bölgenin kalkınma hızını artırmak amacıyla Kalkınma Ajansları'nın kullandıkları başlıca yöntemler; yabancı sermayenin bölgeye çekilmesi, bölgede faaliyet gösteren firmalara mali ve teknik destek sağlanması, yeni işletmeler kurulmasının teşvik edilmesi, işgücü kalitesinin yükseltilmesi ve kurumsal kapasite oluşturmak amacıyla eğitim hizmetleri sağlanması ve belediyeler gibi kamu kurum ve kuruluşlarına teknik destek sağlanması olarak sıralanabilir.	Yerel bir örgütlenme olarak karşımıza çıkan ajanslarla merkezi örgütlenme karşı karşıya geldiğinde, aradaki ilişkinin net olarak tariflenmemesinden dolayı, bu durum; yetki ve denetim konusunda karmaşanın olabileceğine ve ülkemiz pratiği içinde bir takım suiistimallerin doğacağına işaret etmektedir.

Çizelge 5.3 (Devam). Kalkınma ajansları üzerine geliştirilen görüşler

OLUMLU GÖRÜŞLER	OLUMSUZ GÖRÜŞLER
İstihdamın artırılması, yeni işletmeler açılması, var olan sektörlerin rekabet gücünün artırılması ve bölgenin uluslar arası arenada çekiciliğinin artırılması ajansları kilit başarı faktörleri arasında yer almaktadır.	Ajansların yönetim kurulunda yerel yönetim üst düzey temsilcilerinin yer alması, onların iller arası dayanışma ve işbirliğinde bugüne kadar alışla gelen yönetim yaklaşımlarından ne oranda arınmış olarak Ajans bünyesinde görev ifa edeceklerinin ve faaliyet göstereceklerinin merakla beklenmesine neden olmaktadır[Yılmaz ve ark., 2007].
Ajansların ülkemiz için getireceği en önemli açılımlardan birisi, bölgelerin kaynak ihtiyacı tespiti merkezden değil bölgeden yapılacaktır.	Eğer üst ölçekte uyuyulacak bir fiziki boyutlu Ülke Planı olmaksızın Kalkınma Ajansları'nın, "Bölge Kalkınma Planı" veya başka bir isim altında çeşitli gelişme ve yatırım çekme perspektifleri üretmeleri durumunda; ki üretmeleri oldukça olasıdır, ortaya çıkabilecek bölgelerin baştan belli olduğu bir yarış çıkacaktır. Merkezi ve yerel finans kaynaklarından Ajanslar'a aktarılabilecek oransal katılım payların yasada öngörüldüğü üzere il büyüklüklerine ve illerin gelir düzeyine bakılarak belirlenmesi hükmünden çıkartılabilecek sonuç; varlıklı illerin Ajansların büyük bütçelerle yoksul illerin Ajansları'nın ise dar bütçelerle faaliyet göstereceğidir [Yılmaz ve ark., 2007]
Aşağıdan yukarıya doğru örgütlenme modelini benimsediğinden dolayı; ajansların bürokrasiden uzak ilişkiler kurulmasını sağlaması, yarı-özerk konumlarından dolayı siyasi müdahaleleri önleyebilme yönünden birtakım avantajlara sahip olmaları beklenmektedir.	Fiziki ve sosyal avantajlara sahip bölgelerde kurulacak Kalkınma Ajansları'nın gelir, bilgi birikimi, teknik personel ve politik güç gibi bir çok zenginliğe sahip olacakları kuşkusuzdur. Üstelik bu potansiyel gücün organize ve koordine bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşacak yapı, sahip olduğu olanakları sonuna kadar kullanarak kendini daha çekici hale getirecektir. Bunun sonucunda tıpkı "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" ve Teşvik politikaları'nda olduğu gibi; yatırımcı, kendisine birçok kolaylık sağlanmasına rağmen dezavantajlı bölgelere gitmek istemeyecektir. Bu kurumlardan dezavantajlı bölgelerde kurulacak olanların; çeşitli teşvikleri de arkasına almasına rağmen, diğer bölgeler ile rekabet etmekte çok zorlanacağı açıktır.
Bölgede, çeşitli paydaşlar tarafından yürütülen faaliyetlerin koordine edilmesi ve farklı ilgi alanlarının ortak amaçlar etrafında birleştirilmesi sonucu kaynakların verimli kullanımının sağlanması ajansların getireceği en kayda değer faydalardan biri olacaktır.	Eşitsizliklerin yaşandığı bölgelerde eşitliği sağlamak amacıyla bir bölge lehine eşitlikçi olmayan uygulamaların gerçekleştirilmesi sonucu, diğer bölgelerde yeni eşitsizliklerin yaratılması olasıdır.

Yeni sınıflandırmayla oluşturulan yeni bölgelerin çeşitli tartışmaları beraberinde getirdiği bir gerçektir. Söz konusu sınıflandırma özellikle istatistiklerin toplanması, işlevsellik ve yönetsel açılımlardan önemli sıkıntılara yol açma riskine sahiptir.

Bu konuda yapılan en genel eleştiri dezavantajlı bölgelerin bu sistem içerisinde avantajlı bölgelerle rekabet gücünün olmayacağına yöneliktir. Bunun dışında Türkiye için en avantajlı bölgelerden olan İstanbul örneği üzerinden gidilecek olursa; işlevsel sınırları hem Tekirdağ, hem de Kocaeli İlleri'nin sınırları içerisine kadar uzanan bir metropol niteliği taşıyan İstanbul'da sadece kendi il ve bölge sınırları içerisinde sorumlu bir Kalkınma Ajansı kurulacaktır. Ajansların güncel olayları inceleyen ve uygulamaya yönelik araçlar olduğu düşünülürse, bunların geliştireceği projelerde yönetsel sınırlara bağımlı kalınması ve sorumluluk alanlarının aşılması gereği ile karşılaşacağı öngörülebilir. Böylesine bir durumun da çeşitli yönetsel sorunlara yol açacağı son derece açıktır.

İstanbul'un il sınırlarının hemen yanı başında bulunan Çorlu, Çerkezköy ve Gebze gibi yoğun sanayi yerleşimlerinde yer seçen firmaların çoğunun merkezi İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'a komşu olan bu illerle, çalışma ve ikamet etme konusunda karşılıklı olarak günübirlik hareketler söz konusudur.

“İstatistik” ve “Bölge” kavramlarından hareketle İBBS tanımlamasına gidilmesi mantığına dayanarak gerçekleştirilmeye çalışılan oluşumda istatistiki bilgilerin; yukarıda da verilen İstanbul ile komşu iller ilişkisi örneğine bakılarak, rahatlıkla elde edilmesinin ve güvenle kullanılmasının pek mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır [Yılmaz ve ark., 2007].

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması amacıyla uzun yıllardır bölgesel planlar hazırlanmaktadır. Doğu Anadolu’yu kalkındırmak, nüfus ve sanayi açısından aşırı bir biçimde yığılmanın yaşandığı Marmara’daki gelişmeyi denetim altına almak, geri kalmış ancak zengin kaynaklara sahip Güneydoğu Anadolu’yu geliştirmek için hazırlanan planlar buna örnektir. Diğer yandan, ulusal siyasette yaşanan kararsızlıklar, önceliklerin sürekli değişmesine ve böylece bölgesel kalkınma

abalarının başarısız olmasına neden olmuştur. Bu noktada sürdürülebilir bir planlama anlayışının olmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmek için, AB'nin üye devletlere kullandığı teşvik fonlarından yararlanmak ve bölgesel politikalarının AB ile uyumlaştırmak için Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması gibi yeni bir uygulamanın içine girmiştir. AB bölgesel politikası, AB'nin kendi içindeki bölgesel gelişmişlik farklarını gidermeye dönük düzenleme ve araçlardan oluşurken, yakın gelecekte üyeliklerinin gerçekleşmesi beklenen aday ülkelerin de bu yapı içerisinde düşünüldüğü görülmektedir. Tahsis edilen fonlar ve bu fonların yönlendirileceği alanların tespitinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının sorumlu olması planlanmaktadır.

Bununla birlikte çıkarılan yasa ile kurulması öngörülen Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temellerinin çok sağlam olmayacağı düşünülmektedir. Öncelikle Türk idari yapısının dışında oluşturulacak bu kurumların, Türkiye'nin yönetim ve ekonomik yapısı ile uyuşması zaman alacaktır. Türkiye'de idari anlamda bölge kavramı bulunmadığı için Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın işleyişinde sorunlar çıkacağı ve birçok kurumla görev alanının çakışacağı iddia edilmektedir. Ayrıca, iller arasında önemli gelişmişlik farklarının olduğu göz önüne alındığında birden fazla ili kapsayan bölgelerde bunun "il milliyetçiliği" yaratabileceği endişesi sıkça dile getirilmektedir [Maç, 2006].

Avrupa Birliği, bölgeselleşme politikasını "bölgelerarası eşitsizlikleri giderme" önceliğini geri çekerek "bölgeler arası rekabet" önceliğine dayandırmış; tüm üye ülkelerden ve adaylık sürecinde olan ülkelere bölge kalkınma politikalarını bu yeni önceliğe göre değiştirmelerini temel politika istemi haline getirmiştir. Bölge kalkınmasının bu yeni önceliği iki sonuç yaratmaktadır: Birincisi, bölgelerde hem planlama hem uygulama öncülüğü özel sektöre verilecektir; ikincisi, bölge ekonomileri yabancı finansman-yatırıma odaklı bir mutlak "serbestleşme"ye kavuşturacaktır.

Özel sektör öncelikle ve liberalize bölge yönetiminin çalışma stratejisi, bölgelerin birbirleri ile rekabeti ilkesine dayandırılmıştır. Rekabet ilkesi, bölge yönetimlerini emek maliyetlerini düşük tutmak ve doğal-toplumsal varlıkları sınırsız bir seferberliğe zorlamak dışında anlamlı araçlara sahip değildir. Bölgelerarası rekabetçilik, bir yandan ülkedeki bölgeler arasında “bölgecilik eğilimleri”ni güçlendirecek, bir yandan da bölge içinde sermaye kesimi ile ücretli çalışanları ve bölge halkını karşı karşıya getirecektir. Bir başka deyişle, en kuvvetli olası sonuç, ülke genelinde sınıfsal–toplumsal, iktisadi ve siyasal yapıların çatışma içinde dağılma sürecine girmesidir.

Yerli-yabancı ayırımı yapılmaksızın özel sektöre verilen öncülük rolü, bu aktörün karar alma sürecinde doğrudan yer almasını sağlayan idari düzenlemelerle sağlamlaştırılmaktadır. Sermaye kesiminin oda, vakıf ve dernekleri, bölge yönetimlerinin kuruluş çalışmalarında yalnızca destek değil öncü ve ortak olarak etkin roller üstlenmektedir [Güler, 2005].

6. TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARININ KURULMASINA YÖNELİK İBBS’NİN OLUŞTURULMASI SÜRECİNİN ANALİZİ

Çalışmanın bu aşaması Kalkınma Ajanslarının temeli olan İBBS’nin AB’deki NUTS ölçütlerine ve Türkiye’de DPT tarafından hazırlanan, 1982 yılında yayımlanan Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması ile 1996 ile 2003 yıllarında yayımlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmalarıyla karşılaştırılmasını kapsamaktadır.

Bu karşılaştırmayı yapabilmek için AB’nin 26.05.2003 tarih ve 10059/2003 sayılı tüzüklerinde (EK-1) belirtilen NUTS ölçütleri ortaya koyulmuş ve AB’de NUTS oluşturma süreci ile bu ölçütlerin diğer ülkelere nasıl uygulandığı araştırılmıştır.

Türkiye’nin AB’deki NUTS sistemini neden kendi sistemine uygulamak istediği araştırılarak, Türkiye’de oluşturulan İBBS sistemi incelenmiştir. Bu konuda çeşitli DPT raporları, çalışmaları ile İBBS sisteminin yasalaştırıldığı 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı altlık olarak kullanılmıştır (EK-2). Ayrıca “Türkiye’deki İBBS sisteminin nasıl oluşturulduğuna” ilişkin AB’nin DPT’ye yönelttiği soruya yanıt olarak hazırlanmış ancak basılmamış bir yayın olan “Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması” metni çalışmanın oluşturulmasında yardımcı olmuştur. DPT ile TÜİK’in İBBS sistemi oluşturulurken kullandıkları yöntemler, veriler ve çalışmalara yazılı bir kaynaktan ulaşamadığından, bu çalışmada yer almış olan DPT Planlama Uzmanlarından Taner KAVASOĞLU ile “Türkiye’de İBBS sisteminin mantığı, sistematığı ve her bir İBBS-2 düzeyinin oluşturulmasında kullanılan ölçütler” üzerine üç görüşme yapılmıştır.

Çalışma kapsamında İBBS-2 düzey bölgelerinin oluşturulmasında kullanılan ölçütler ortaya koyularak bir tablo üzerinde Türkiye’deki İBBS-2 düzey bölgelerinin AB’deki NUTS oluşturma ölçütleri ve Türkiye’de DPT tarafından hazırlanan Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması ile Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmalarıyla karşılaştırılarak en kuvvetli ve en zayıf İBBS-2 düzey bölgeleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

6.1. İBBS Sisteminin Oluşturulmasında AB'nin Beklenti ve Talepleri

AB Konseyi Helsinki'de (10-11 Aralık 1999), Türkiye'deki olumlu gelişmeleri ve *Kopenhag Ölçütlerinin* yerine getirilmesi yönündeki reformların sürdürülmesi niyetini memnuniyetle karşılamıştır.

AB Konseyi, Helsinki toplantısında, "daha önceki AB Konseyi sonuçları temelinde" bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı almıştır. Belge, siyasi ve ekonomik ölçütler ile üye ülke yükümlülükleri ışığında katılım hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içerecek ve müktesebatın benimsenmesi için Ulusal Programa eşlik edecektir.

AB Konseyi, 1997'de Lüksemburg'daki toplantısında, Katılım Ortaklığının, aday ülkelere yönelik tüm yardımları tek bir çerçeve altında yürüten geliştirilmiş katılım öncesi stratejinin kilit öğelerinden biri olduğunu kararlaştırmıştır. Bu çerçevede, katılım sürecinde karşılaşılan sorunların üstesinden gelinmesine destek olmak amacıyla AB yardımlarını her adayın özel ihtiyaçlarına yöneltir.

Bu anlayışla tam uyumlu olarak, AB Komisyonu, 26 Temmuz 2000 tarihinde, katılım öncesinde ve özellikle Katılım Ortaklığının oluşturulmasına yönelik olarak, Türkiye'ye AB tarafından yapılacak yardımların tüm kaynaklarını koordine etmek için gerekli tek çerçeveyi oluşturmaya yönelik bir Yönetmelik önermiştir [DPT, 2003].

Bu Katılım Ortaklığı Belgesi'ne göre öncelikler, kısa ve orta vadeli hedefler kapsamında bölgesel politikaların adı geçmektedir. Kısa vadeli hedeflerde bölgesel politikadan şu şekilde bahsedilmektedir.

“Bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü

- Topluluk kurallarına uygun bir İBB sınıflandırmasının hazırlanması.
- Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi.
- Türkiye'nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini

kullanıma başlaması” [DPT, 2003].

Orta Vadeli öncelikler kısmında ise;

“Bölgeler politikası ve yapısal araçların koordinasyonu

- Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirmenin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması da dahil olmak üzere, ülke içi farklılıklarının azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi” [DPT, 2003] şeklinde bahsedilmektedir.

3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, ülkemiz ile AB arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir.

Plan dönemi sonunda, AB’ye üyelik hedefi doğrultusunda, Kopenhag siyasi ölçütlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik ölçütlere uyum sağlanması ve 35 fasıl altında toplanan AB müktesebatına ilişkin müzakerelerin sonuçlandırılarak katılım sürecinin tamamlanması amaçlanmaktadır [DPT, 2006].

Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde, “Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan ölçütler esas alınarak, Birliğe katılma amacı taşıyan bir aday ülke olarak değerlendirilmektedir. Mevcut Avrupa stratejisine göre, Türkiye de diğer aday ülkeler gibi, reformlarını hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejiden yararlanacaktır” ifadesi yer almıştır [DPT, 2004].

AB Komisyonu, 1999 yılı Türkiye İlerleme Raporu’nda, Bölgesel Politika konusunda Türkiye için aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

“Tüm aday ülkeler arasında, en ciddi bölgesel sorunları yaşamakta olan ülke Türkiye’dir. Bunun başlıca nedeni, yurt içindeki dengesizliklerin boyutu yanında, Türkiye’de kişi başına düşen GSYH rakamı ile AB ortalaması arasındaki farkın önemidir; ikinci nedense nüfusun büyüklüğüdür”.

Komisyon tarafından 2000 yılında yayımlanan raporda ise, şu ilaveler yapılmıştır:

- Türkiye’de bölgesel politika var olmakla beraber, yapısal politikalar uygulanma hazırlıkları henüz gerçek anlamda başlamamıştır,
- Programlama için hazırlık ile ilgili olarak, kamu yatırımları analiz edildiğinde, az gelişmiş yöreler lehine çok anlamlı bir çaba görülmemektedir,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından bugüne kadar hazırlanmış olan çok sayıda bölgesel ve kırsal kalkınma programları olmasına rağmen, bunların uygulama şansı olmamıştır [www.tarim.gov.tr].

2006 yılı ilerleme raporunda ise bölgesel kalkınma ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir,

Bölgesel örgütlenme konusunda bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bölgesel İstatistik Birimleri (NUTS) düzenlemenin gereklilikleri ve bölgesel politikaların etkin uygulanması ışığında mevcut istatistik bölgelerin geçici sınıflandırmasının (NUTS Düzey 2’ye tekabül etmektedir) daha da geliştirilmesi gerekebilir. NUTS 2 düzenlemesine paralel olarak Türkiye’de kurumların büyük çoğunluğu hala geleneksel coğrafi bölgeleri referans almaya devam etmektedir. Bölgesel istatistikler alanında gelişme sağlanmıştır. Bu alandaki hazırlıklar belirli düzeyde ilerleme kaydetmiştir.

Yasal çerçevenin geliştirilmesinde bir miktar ilerleme sağlanmıştır. Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun onaylanmış ve Şubat 2006 ayında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, kalkınma ajanslarının kurulması, görevleri ve koordinasyonu konularında olduğu gibi, bunların istihdam politikası, bütçe ve denetim mekanizmaları hakkında da esas ve usulleri içermektedir. Her bir ajansın kurulması için uygulamaya yönelik yasal düzenlemelerin de ayrıca yapılması gerekmektedir.

Yasa, ulusal düzeyde Devlet Planlama Teşkilatı’nı, kalkınma ajanslarının koordinasyonundan (DPT) sorumlu kuruluş olarak belirlemektedir. Amaç 26 İBBS II bölgesinde kalkınma ajansı kurmaktır, ancak bunların kanun hükmünde kararnameyle

kurulumaları birkaç yıla yayılabilecektir. Bu ajansların temel amacı bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, özel ve kamu kesimleri arasında işbirliğini geliştirmek ve bölgelerarası kalkınmışlık dengesizliklerinin azaltılmasını sağlamaktır. Kalkınma ajansları kısmen ulusal bütçeden ayrılacak payla, kısmen de İl Özel İdareleri (yerel makamlar) ve belediyeler tarafından finanse edilecektir. Kalkınma ajanslarının ayrıca, daha fakir olan bölgelerde gerçekçi olmamakla birlikte, işletme gelirleri elde etmeleri de beklenmektedir. Kalkınma ajanslarının rolü ve işlevleri bir miktar kaygı uyandırmaktadır.

Mali kontrol ve Topluluk politikaları ile uyum konusundaki yasal çerçeve diğer fasıllarda ele alınmaktadır. Bu alandaki hazırlıklar erken bir aşamadır.

Kurumsal çerçevede önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Ana gelişmeyi, DPT'nin sektörel ve bölgesel birimleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi teşkil etmektedir. İki Kalkınma ajansı Adana ve İzmir'de kurulmuştur. Ancak, bakanlıklar arası eşgüdüm birimi gibi yapılar henüz bulunmamakta, bölgesel kalkınma ile ilgili kurumlar arası ilişki, bazı önemli belgelerin hazırlanma aşamasının başlangıcından itibaren değil, ilerlemiş düzeylerinde danışmalarla sınırlı kalmaktadır. IPA'nın bölgesel kalkınma unsurunu uygulamakla görevli idari makamlar ilgili bakanlıklar bünyesinde henüz kurulmamıştır. Geçiş döneminde söz konusu işlevleri yerine getirmek üzere, katılım öncesi Türkiye'ye yardımların uygulanması konusunda halihazırda tek kurum Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) olarak belirlenmiştir. Bu alandaki hazırlıklar erken bir aşamadır.

İdari kapasitede kısıtlı bir gelişme sağlanmıştır. MFİB yoğun şekilde personel alımına yönelmiştir. Ancak devamlılığı sağlamak için bu personel alımları, ileride bünyelerinde idari makamların kurulacağı ilgili Bakanlık birimlerinden görevlendirmelerle desteklenmelidir. Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde personel bakımından idari kapasite yeterlidir, ancak karar verme yetkisi hala az sayıdaki yetkilinin elinde toplanmaktadır. Teknik bakanlıklara ve bölgesel yapılara kısıtlı düzeyde sorumluluk devredilmiştir. Yeni kalkınma ajansları, AB destekli bölgesel kalkınma programları başlatılan tüm bölgelerde kurulan Hizmet Birlikleri'nden faaliyetleri devralmak üzere, önümüzdeki bir kaç yıl içinde bölgesel düzeyde gerekli idari kapasiteyi sağlamak

durumundadırlar. Bu alandaki hazırlıklar erken bir aşamadır.

Programlama alanında bazı ilerlemelerden bahsetmek mümkündür. DPT tarafından 2006 yılı başlarında yayımlanan dokuzuncu yedi (daha önce beş yıllık) yıllık kalkınma planı, kalkınma konusunda bölgesel bakış açısına atfedilen artan önemi yansıtmaktadır. DPT ve ilgili bakanlıklar kalkınma programlarına ilişkin belgelerin; özellikle Stratejik Uyum Çerçevesi ve İşlevsel Programlar belgesinin hazırlanmasında işbirliği ve temas halindedirler.

IPA programlamaları, Komisyon’la üzerinde mutabık kalındığı üzere, bölgesel unsur çerçevesinde daha odaklı olacak ve çevre, ulaşım ve bölgesel rekabet konularında en fazla üç uygulamaya dönük program sunulacaktır. DPT’nin geniş bir planlama deneyimi olmakla beraber, stratejik planlama ile işlevsel programlar arasındaki ayrılığın giderilmesinde yaşanan zorluklar sürmektedir. Bu alandaki çalışmalar belirli düzeyde ilerleme sağlamıştır.

İzleme ve değerlendirme alanlarında iyi düzeyde ilerleme sağlandığı söylenebilir. 2004 yılında izleme ve değerlendirmeden sorumlu olacak bir birim kuran DPT, 2006 yılında oluşturduğu kurallarla izleme ve değerlendirme sürecindeki makamların sorumluluklarını belirlemiştir. Bu çerçevede, bir izleme kılavuzu oluşturulmuş ve internet üzerinde bir İzleme Bilgi Sistemi hizmete sokulmuştur. Bu konudaki hazırlıklar başlamaktadır.

Bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla hukuki çerçevenin çizilmesi ve bölgesel yapılanmaların tanımlanması hususlarında ilerleme sağlanmıştır. Ancak, bu ajansların rolü ve işleyişi üzerine eğilmek gerekmektedir. Merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki dağılımının değerlendirilmesi dahil olmak üzere, sahiplenme ve sorumluluğun geliştirilmesi gerekmektedir. IPA’nın uygulanmasına dair programlama belgelerinin hazırlanışı hızlandırılmalıdır. Özetle, Türkiye’nin, bu fasılda müktesebatla uyumu belirli düzeydedir [www.gumruk.gov.tr].

Sonuç olarak, Türkiye’de bölgesel sorunlar önemli boyutlarda ve ciddi nitelikte olduğu halde, bunlara yönelik etkin bir politika yoktur. Bölgesel kalkınma mercileri

mevcut değildir. Bölgeler arasındaki büyük farkları kapatmaya yönelik, Topluluk standartlarıyla uyumlu bölgesel politikanın güçlendirilmesi ve modernize edilmesine yüksek öncelik verilmelidir [www.tarim.gov.tr].

6.2. İBBS Sisteminde DPT'nin Rolü ve İşlevi

Avrupa Komisyonu tarafından KOB(Katılım Ortaklığı Belgesi)'un hazırlanmasını müteakip ABGS koordinatörlüğünde kamu kurum ve kuruluşları tarafından başlatılan çalışmalar neticesinde Türkiye'nin kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesini taahhüt ettiği "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nın ilki 24 Mart 2001 tarihinde, ikincisi ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

İlk UP (Ulusal Program)'de katılım öncesi dönemde Türk mevzuatında herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek duyulmadığı; ancak, AB ölçütlerine göre hedef bölgeler ve kısa vadede NUTS sınıflandırmasının yapılacağı belirtilmiştir [Şen, 2004].

Kurumsal değişiklik kapsamında orta vadede, illerde DPT'nin idari bölge birimleri oluşturacağı, bölgesel amaçlı devlet yardımları uygulamalarının AB ölçütlerine uyumlu hale getirileceği, bölgesel ve yöresel potansiyellerin yerel aktörlerin etkin şekilde katılımlarının sağlanması ile belirleneceği ve bu potansiyelin kalkınmaya kanalize edilmesi için gerekli projeler hazırlanacağı taahhüt edilmektedir [DPT, 2001].

DPT'nin her bir bölge birimi için, nitelikli elemana, yeterli teçhizata ve en önemlisi de kamu kurum ve kuruluşlarında bölgesel politika konusunda çalışan personelin, AB bölgesel politikası konusunda eğitime ihtiyaç duyacağı öngörülmüştür.

İkinci UP'de Birlik standartlarına uygun hukuki ve idari çerçevenin ve bölgesel politikaların programlanması, yürütülmesi, izlenmesi ve kontrolü için gerekli mekanizmaların oluşturulması bir öncelik olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda, 2004-2006 dönemini kapsayan ve ekonomik sosyal uyum politikasını çizen ÖUKP ile Bölgesel Kalkınma Stratejisi ve İBBS 2 düzeyinde bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi taahhüt edilmiştir.

Buna göre adaylık sürecinde ele alınması gerekli konulardan biri olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması'na yönelik çalışmalara DPT ve TÜİK tarafından Nisan 2001 tarihinde başlanmıştır. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanının oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdiği ve ülke çapında İBBS II düzeyinde istatistiki verilerin derlenmesine başlandığı ifade edilmiştir (EK-2). Bu çalışma sonucunda, İBBS 1 olarak 12, İBBS 2 olarak 26 ve İBBS 3 olarak da 81 il İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmıştır.

“İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller "Düzy 3" olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak "Düzy 1" ve "Düzy 2" olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır [Şen, 2004].”

Ancak Avrupa Birliği'nde bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilen NUTS 2 bölgeleri, AB'ye üye ülkeler genelinde (Bkz.Çizelge 5.2) idari yapıyla örtüşmektedir. Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışmalarına başlandığında, düzey-2 bölgelerinin siyasi idareyi yansıtan birimlerden oluşturulması gerektiğinden hareketle, İBBS-2 düzeyinin iller düzeyinde tanımlanması gerektiği de bir alternatif olarak düşünülmüştür. Buna göre hiyerarşik bir sistem içerisinde bulunan İBBS düzeylerinden İBBS 3 düzeyinin ilçeler düzeyinde, İBBS-2 düzeyinin iller düzeyinde, İBBS 1 düzeyinin ise benzer özellikleri taşıyan illerin gruplaşmasından oluşan bir üst il grupları düzeyinde

tanımlanması da planlanmıştır. Ancak, o tarihte köy, mezra, ilçe bazında tapu ve kadastro işlemleri tam olarak sonuçlandırılmadığından ve TÜİK'in EURASTAT'a göndermesi gereken ilçe bazındaki veriler için gerekli altyapıyı uzun sürede hazırlayabileceği ihtimali üzerine bölgeleme çalışması mevcut veri altyapısına uygun bir düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Oluşturulacak olan sınıflandırmanın onaylama ve değişiklik yetkisinin Bakanlar Kurulunda olduğu ve bu sınıflandırmanın ihtiyaç halinde yeniden yapılabileceği durumundan hareketle Düzey 3'lerin 81 ilden oluşması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmada 1982 yılında DPT tarafından gerçekleştirilen Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması, İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, GSMH, nüfus, coğrafi ölçütler, İllerin birbirlerine olan uzaklıkları, ticari alışverişleri vb. özellikleri kullanılarak bölgeleme yapılmıştır. Ayrıca bölgeleme çalışmalarında mevcut bölge gelişim programları planlarının, Avrupa Birliği fonlarından yararlanabilmeleri de göz önüne alınmıştır. Buna göre il grupları oluşturulurken coğrafi yakınlık ilk ölçüt olarak kullanılırken, bir ilin lider olduğu iller yukarıdaki yöntemler kullanılarak gruplandırılmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç, AB fonlarından yararlanma olanağını daha da güçlendirmektir.¹

Türkiye'de İBBS-2 düzeyi Bölgeleri

TR10-TR31-TR51/ İstanbul-İzmir-Ankara Düzey-2 Bölgeleri

Yukarda belirtilen ölçütler ışığında Türkiye'de ilk başta nüfus büyüklüklerinden ve Milli Gelir düzeylerinden dolayı metropol olarak tanımlanan İstanbul, Ankara ve İzmir illeri birer İBBS-2 düzeyi olarak belirlenmiştir.¹ Bu iller Şekil 6.1'de görülmektedir.

¹ DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoğlu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

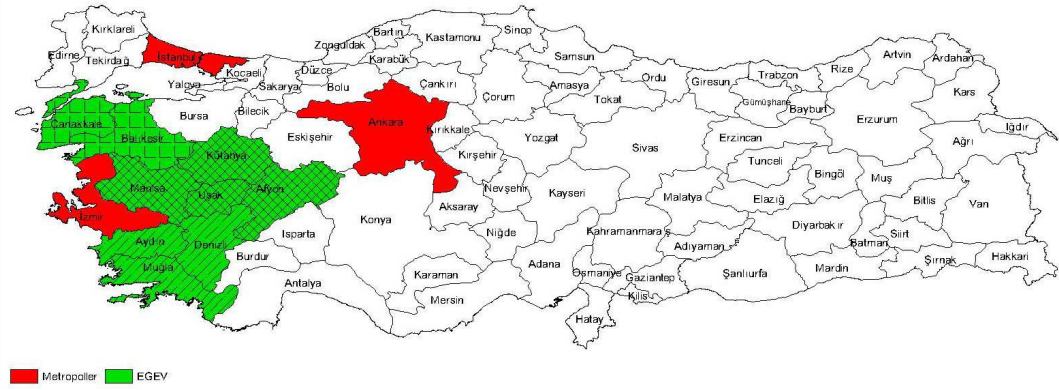
Şekil 6.1. İBBS-2 düzeyi-Metropoller

Daha sonra mevcut bölge gelişim plan ve programlarının bütünlüğünün sağlanması amacıyla, söz konusu plan program bölgelerinde yer alan iller bir arada sınıflandırılmaya çalışılmıştır.²

TR22-TR32-TR33/ Balıkesir-Aydın-Manisa Düzey-2 Bölgeleri

1992’de İzmir ve çevresinin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için yurtiçi ve yurtdışı kurum ve kuruluşların ilgisini arttıracak tanıtım ve teşvik çalışmaları yapmak, bu konuda diğer kurum ve kuruluşlarca yürütülen çalışmalara yardımcı olmak, Ege’yi gelişmiş bir bölge haline getirmek, bölgeye dış ilişkilerin ve sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı bir ortamda ekonomik canlılık kazandırmak amacıyla kurulan Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı’na [www.egev.org] (EGEV) bağlı iller İzmir, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, Kütahya, Uşak, Afyon, Denizli ve Muğla illeridir. İBBS çalışmasında da bu iller diğer ölçütlere de bakılarak bir arada değerlendirilmişlerdir. Buna göre İzmir tek başına bir İBBS-2 düzeyi olması sebebiyle, diğer iller kendi içlerinde İBBS-2 düzeyleri oluşturulmasının uygun olacağı düşünülmüştür.² Bu iller Şekil 6.2’de görüldüğü gibidir.

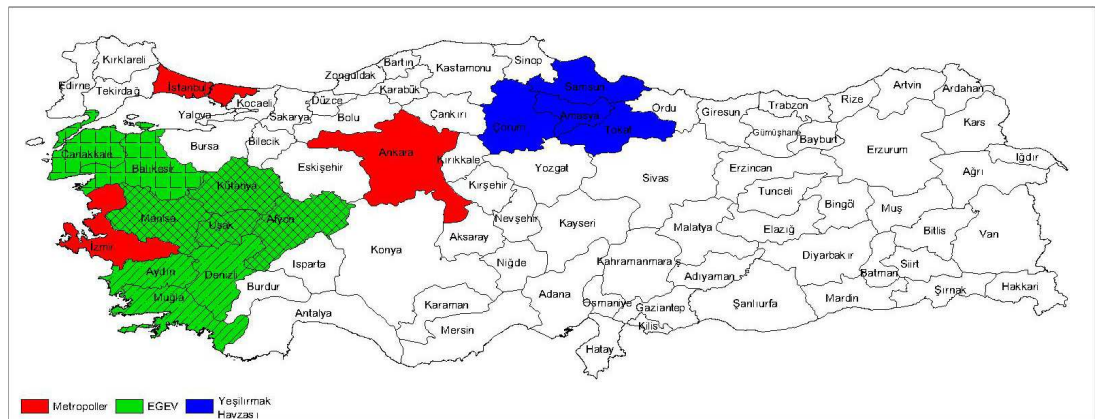
² DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoğlu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

Şekil 6.2. İBBS-2 düzeyi- EGEV İlleri

TR83/ Samsun Düzey-2 Bölgesi

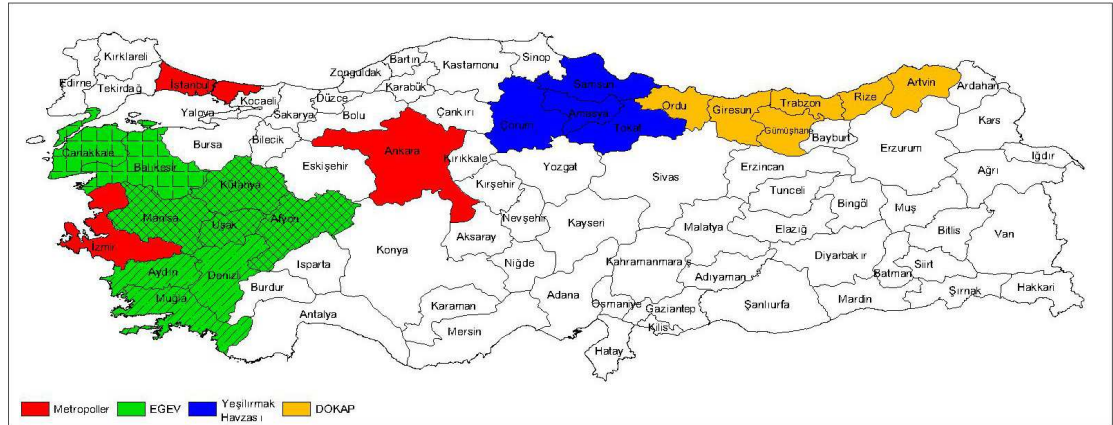
Bölgesel Gelişme Projelerinden biri olan Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi kapsamında bulunan Samsun, Çorum, Tokat ve Amasya illeri bir arada değerlendirilerek bir İBBS-2 düzeyi oluşturulmuştur. Projenin en önemli özelliklerinden biri bölgesel niteliği ve proje yönetiminin bir yerel yönetim birliği olmasıdır. Yeşilirmak Havza Projesi; üye il özel idarelerinin bölgesel kalkınma amacıyla bir araya gelerek oluşturduğu Hizmet Birliği ve yerel-bölgesel kalkınma modeli olması nedeniyle Sivil Toplum Kuruluşlarını bir çatı altında toplayabilmesi açısından AB tarafından son derece cazip bulunmuş ve özellikle yönetim açısından diğer NUTS-II bölgelerine model olarak alınması uygun görülmüştür [www.yesilirmak.org.tr]. Bu iller Şekil 6.3'te görüldüğü gibidir.

Şekil 6.3. İBBS-2 düzeyi- Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi illeri

TR90/ Trabzon Düzey-2 Bölgesi

Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biridir. DOKAP kapsamında değerlendirilen bu iller bir İBBS-2 düzeyi oluşturulması uygun görülmüş, ancak bu proje kapsamında bulunan Bayburt ili diğer illere göre daha iç kesimlerde bulunmasından ve DAP kapsamında olduğundan dolayı ve oluşturulacak diğer İBBS birimlerinde değerlendirilmek üzere ayrıca değerlendirilmiştir.³ Bu iller Şekil 6.4'te görüldüğü gibidir. Ancak, yapılan uygulama çalışmalarında altı ili birden kapsayan bu bölgenin coğrafi ulaşılabilirlik açısından çok uygun olmadığı, bölgenin ikiye bölünerek iki farklı İBBS birimi olarak değerlendirilmesinin bölgelerde yapılacak uygulama çalışmalarının veriminin artırılmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Şekil 6.4. İBBS-2 düzeyi- DOKAP illeri

³ DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoğlu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

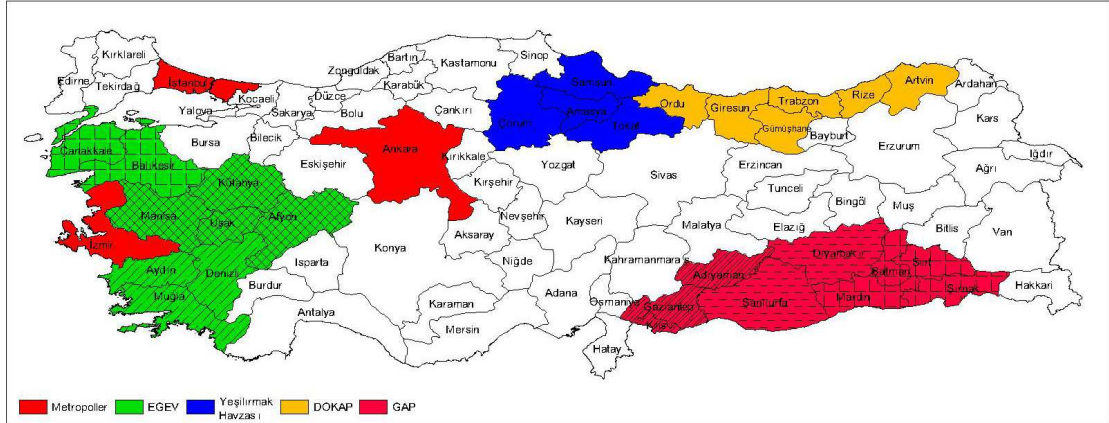
TRC1-TRC2-TRC3/ Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin Düzey-2 Bölgeleri

Aşağı Fırat ve Dicle havzalarındaki geniş ovalardan oluşan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla daha az yağış almaktadır. Bu nedenle öncelikle Bölge'nin çok zengin su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle nehirleri sularının, sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi ve bu arada düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi düşünülmüştür [www.gap.gov.tr]. Buna göre Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illeri bir arada değerlendirilerek, kendi içlerinde İBBS-2 düzeyi birimleri oluşturulması gerektiği kararlaştırılmıştır.⁴ Bu iller Şekil 6.5'te görüldüğü gibidir.

Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin illeri lider il olarak belirlenirken, diğer iller lider iller çevresinde toplanmışlardır. Gaziantep, Adıyaman, Kilis illeri bir birim (Gaziantep merkez olmak üzere, iller aynı fonksiyonel bölgede yer almaktadır, benzer özellikleri taşıyan Osmaniye ilinin de bu bölgede yer alabileceği düşünülmüş ancak diğer oluşturulacak birimlerde coğrafi bütünlüğün bozulmaması için Osmaniye ayrıca değerlendirilmiştir), Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri bir birim (GAP kapsamında bulunan söz konusu iller; kişi başına GSMH ve nüfus yoğunluğu bakımından aynı düzeydedir. Bölgedeki iller sürekli göç vermekte olup, benzer ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıyadır), Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illeri ise (GAP kapsamında yer alan iller aynı fonksiyonel bölgede yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olup homojenlik göstermektedir. Bölgedeki tüm iller göç vermektedir ve nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür) bir birim olarak ayrılmıştır.⁵

⁴ DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoğlu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

⁵ DPT'nin Türkiye'deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

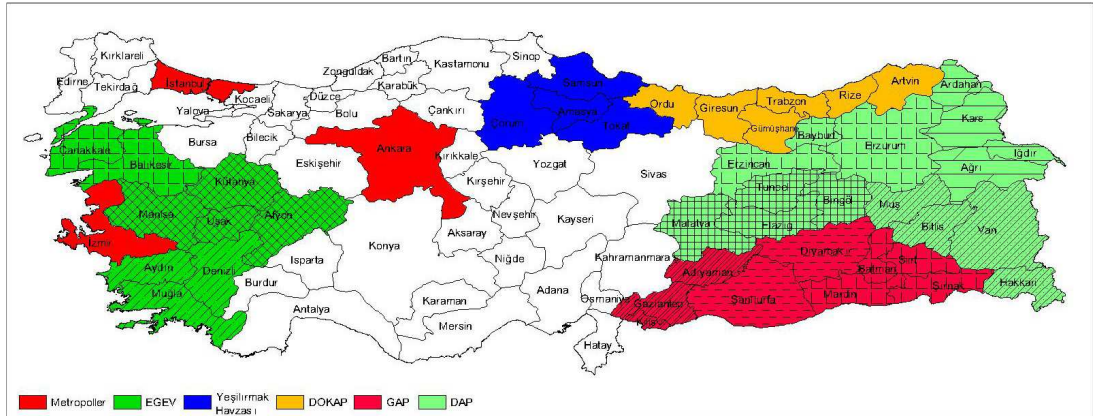

Şekil 6.5. İBBS-2 düzeyi- GAP illeri

TRA1-TRA2-TRB1-TRB2/ Erzurum-Ağrı-Malatya-Van Düzey-2 Bölgeleri

Kısa Adı DAP olan Doğu Anadolu Kalkınma Projesi Doğu Anadolu Bölgesi'nin süratle kalkınmasını hedefleyen bir projedir. 14 ili kapsayan Doğu Anadolu Bölgesi geniş bir yüzölçümüne sahiptir. Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi için, 20 yıllık bir 'Doğu Anadolu Projesi Master Planı' hazırlanmış ve 2001 de uygulamaya konulmuştur [www.dosiad.org.tr]. Buna göre Erzurum, Erzincan, Bayburt bir birim olarak, Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır illeri bir birim olarak, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli illeri bir birim olarak, Van, Muş, Bitlis, Hakkari illeri bir birim olarak DAP kapsamında İBBS-2 düzeyinde birimleri oluşturulmuştur.⁶ Bu iller Şekil 6.6'da görüldüğü gibidir.

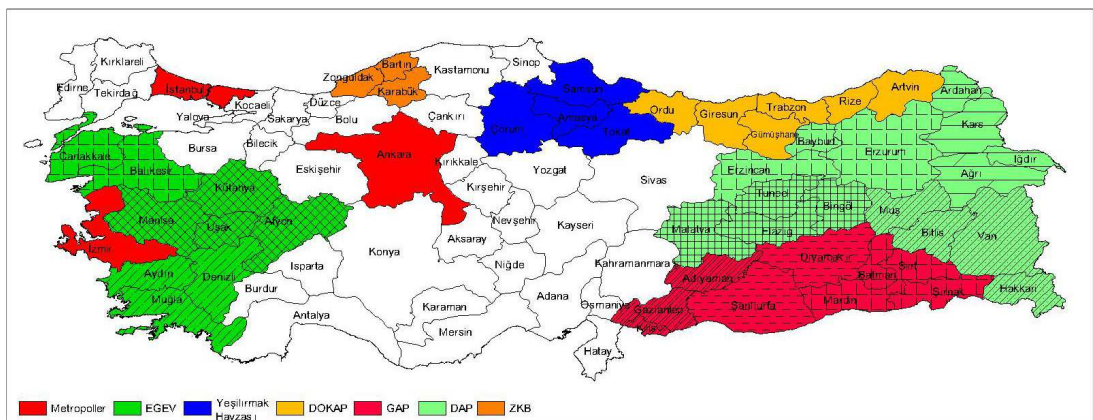
⁶ DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoglu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

Şekil 6.6. İBBS-2 düzeyi- DAP illeri

TR81/ Zonguldak Düzey-2 Bölgesi

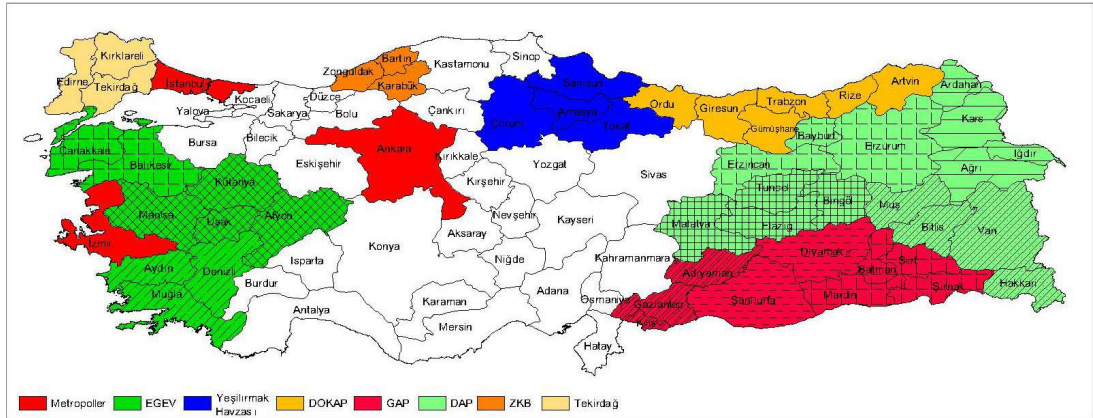
Hızlı Sosyo-ekonomik değişim sürecinde bulunan Zonguldak, Bartın ve Karabük bölgesinin ekonomik ve sosyal yapısı demir-çelik ve kömür sanayinin etkisindedir. 1997 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Planlama Bölgesindeki üç İl'e ilişkin "Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi" hazırlanmıştır. 7. Plan döneminde bölgesel gelişme projeleri ile bölge planlaması çalışmaları hızlandırılmıştır. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi tamamlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda Zonguldak, Karabük ve Bartın illeri bir grup oluşturularak İBBS-2 düzeyinde bir birim olarak tanımlanmıştır. Bu iller Şekil 6.7'de görüldüğü gibidir.

Şekil 6.7. İBBS-2 düzeyi- ZBK illeri

TR21/ Tekirdağ Düzey-2 Bölgesi

Bölgesel Gelişme Projeleri ışığında oluşturulan birimlerden sonra coğrafi bütünlüğü olan illerin gruplandırılmasına gidilerek diğer illerden İBBS-2 düzeyinde birimler oluşturulmuştur. Trakya bölgesinde yer alan Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illeri coğrafi bütünlük içerisinde bulunmakla beraber çevresinde oluşturulmuş diğer birimlerden dolayı farklı alternatiflere karşı kısır durumda bulunmaktadır.⁷ Bu iller Şekil 6.8’de görüldüğü gibidir. İstanbul metropolünün etki alanında bulunan Trakya bölgesinde; kişi başına gelir, nüfus yoğunluğu ve kentleşme oranı gibi temel göstergeler ile sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi homojenlik göstermektedir. Bölge genelinde temel ekonomik faaliyet alanları sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir dağılım sergilemektedir. Tarım sektörü göreceli olarak önemini yitirmiştir.⁸

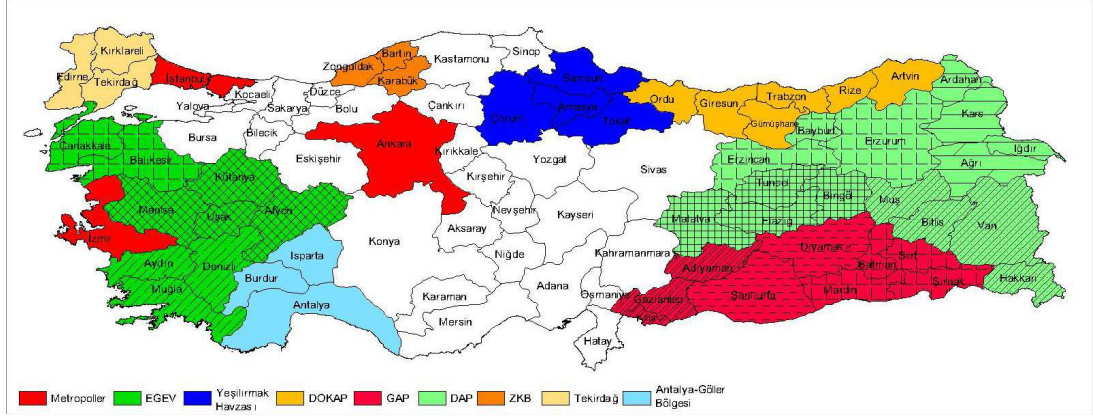
Şekil 6.8. İBBS-2 düzeyi- Trakya bölgesi

TR61/ Antalya Düzey-2 Bölgesi

Bölge illeri Göller Bölgesi olarak adlandırılan Batı Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. Antalya ili merkez olmak üzere, Burdur ve Isparta illeri bu ilin çekim etkisi altındadır. Ayrıca, söz konusu illeri kapsayan ‘Batı Akdeniz Bölgesel Gelişme

⁷ DPT Planlama Uzmanlarından Taner Kavasoglu ile 07.03.2008 ve 26.03.2008 tarihlerinde yapılan görüşmeden

Planı' çalışmaları başlatılmıştır. Bu nedenle Antalya, Burdur ve Isparta illeri bir grup oluşturularak birlikte değerlendirilmiştir.⁸ Bu iller Şekil 6.9'da görüldüğü gibidir.

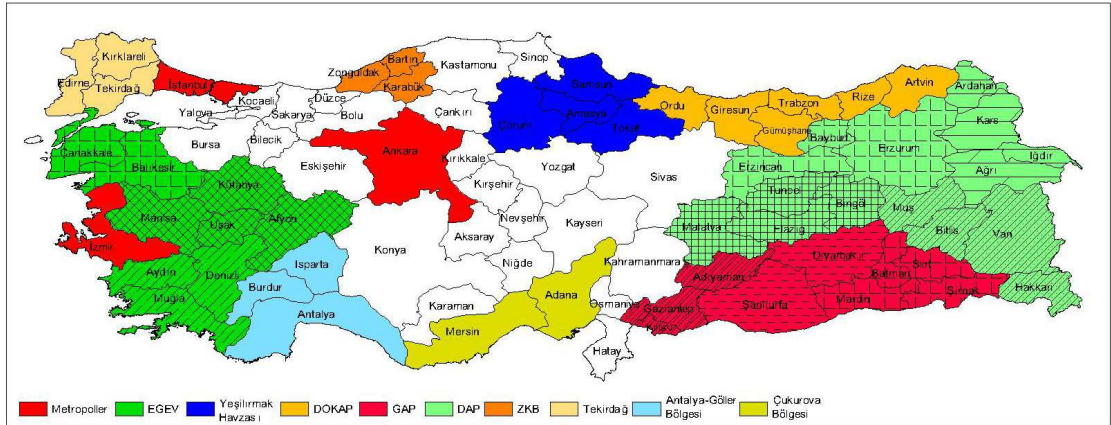
Şekil 6.9. İBBS-2 düzeyi- Göller bölgesi

TR62/ Adana Düzey-2 Bölgesi

Çukurova Bölgesinde yer alan Adana ve Mersin, genellikle tarım ve tarıma dayalı sanayinin önemli ölçüde geliştiği bir alt bölgeyi oluşturmaktadır. Bu iller Şekil 6.10'da görüldüğü gibidir. Tarım ve tarımsal sanayiler yanında demir-çelik ve petrokimya gibi ana sanayi dalları bölge ekonomisinde önemli bir yere sahiptir.⁹ Çukurova bölgesi Osmaniye ve Hatay illeriyle birlikte anılmasına rağmen, İBBS-2 düzeyinde birimler oluşturulurken nüfus büyüklükleri eşik olarak alınmıştır, buna rağmen Adana ve Mersin illerinin bir arada bulunmalarından oluşan birimin nüfusu oldukça fazla bulunmaktadır, AB 2003 düzenlemeleri de göz önüne alındığında her iki ilinde lider il olarak değerlendirilerek farklı birimler oluşturulması daha uygun olacaktır.

⁸ DPT'nin Türkiye'deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

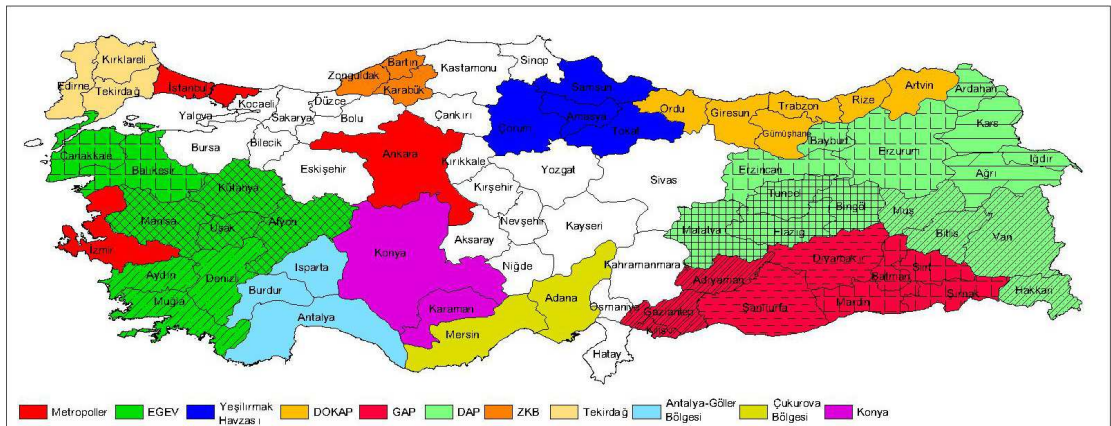
⁹ DPT'nin Türkiye'deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

Şekil 6.10. İBBS-2 düzeyi- Çukurova Bölgesi

TR52/ Konya Düzey-2 Bölgesi

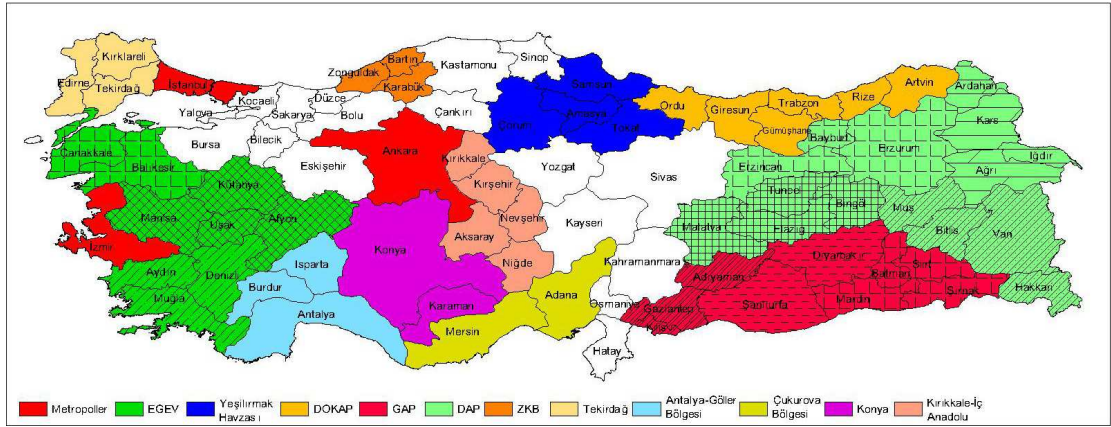
Konya Ovası'nda yer alan Konya ve Karaman illeri topoğrafik özellikleri bakımından homojenlik göstermekle beraber, fonksiyonel ilişkiler bakımından bölge merkezi Konya ili olmak üzere aynı fonksiyonel bölge içinde yer almaktadır.⁹ Bu nedenle Konya ve Karaman illeri bir arada değerlendirilerek İBBS-2 düzeyinde bir birim olarak tanımlanmıştır. Bu iller Şekil 6.11'de görüldüğü gibidir.

Şekil 6.11. İBBS-2 düzeyi- Konya Bölgesi

TR71/ Kırıkkale Düzey-2 Bölgesi

İç Anadolu Bölgesinde yer alan Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Aksaray ve Niğde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve temel sosyo-ekonomik büyüklükler itibarıyla benzerlik taşıyan iller olmalarından dolayı coğrafi bütünlük ve fonksiyonel ilişkiler açısından bir arada ele alınmıştır.¹⁰ Bu iller Şekil 6.12’de görüldüğü gibidir. Güncel veriler kullanılarak yapılacak çalışmalarda söz konusu illerin farklı şekillerde birimlere ayrılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

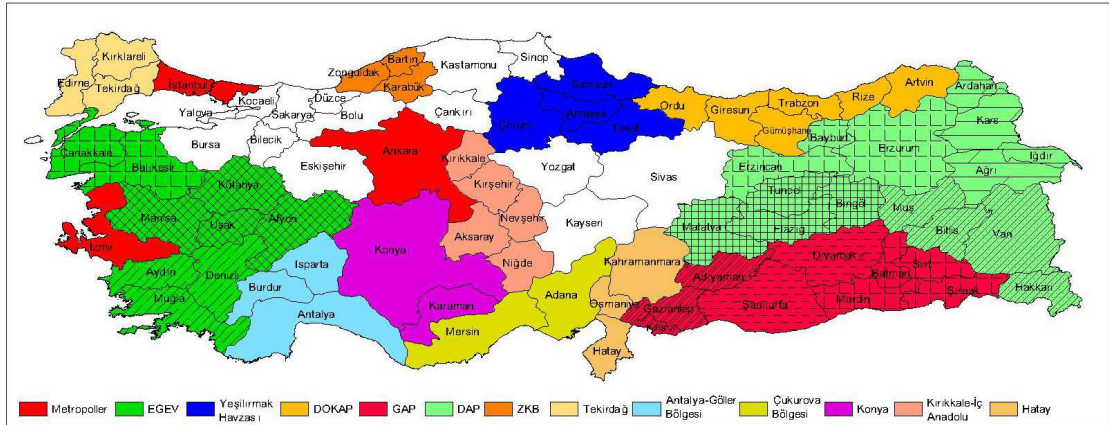

Şekil 6.12. İBBS-2 düzeyi- İç Anadolu Bölgesi

TR63/Hatay Düzey-2 Bölgesi

Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri fert başına GSMH, nüfus yoğunluğu ve kentleşme oranı gibi temel büyüklükler itibarıyla aynı düzeyde bulunmakla birlikte, coğrafi açıdan da bütünlük göstererek homojen bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Daha önceden de ifade edildiği gibi Osmaniye ili TRC1 olarak adlandırılan Gaziantep, Adıyaman, Kilis illerinden oluşan İBBS-2 düzeyi ile birlikte değerlendirilebileceği ancak oluşturulan diğer birimlerde coğrafi bütünlüğün bozulmaması için Hatay ve Kahramanmaraş’la birlikte değerlendirilmiştir. Bu iller Şekil 6.13’te görüldüğü gibidir.

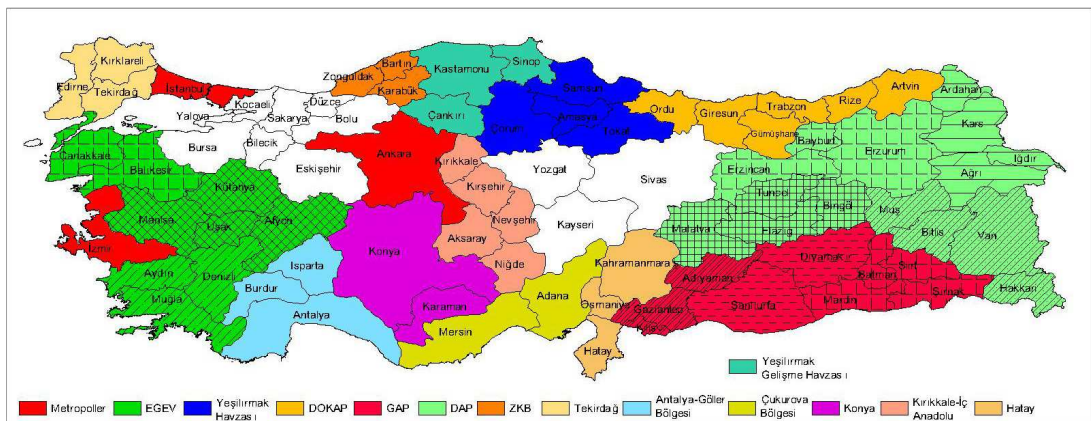
¹⁰ DPT’nin Türkiye’deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

Şekil 6.13. İBBS-2 düzeyi- Hatay Bölgesi

TR82/Kastamonu Düzey-2 Bölgesi

Kastamonu, Sinop ve Çankırı illeri çevresinde oluşturulmuş İBBS-2 düzeyindeki diğer iller kısıtları arasında kalmış, coğrafi bütünlük oluşturan ayrıca kişi başına düşen GSMH, nüfus yoğunluğu ve şehirleşme oranı gibi temel büyüklükler itibarıyla aynı düzeyde bulunan bölge illeri homojen bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca söz konusu illerin ‘Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi’ kapsamına alınması düşünüldüğünden bu iller bir birim olarak değerlendirilmiştir.¹¹ Bu iller Şekil 6.14’te görüldüğü gibidir.

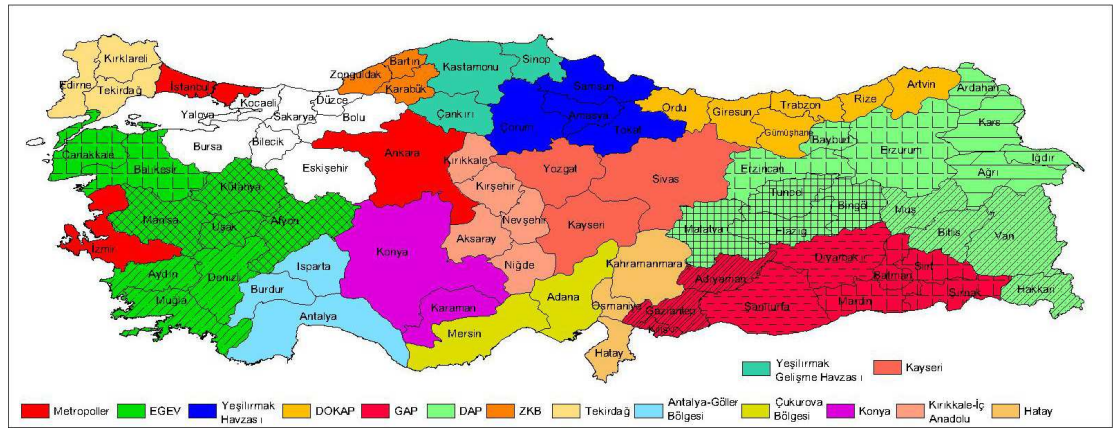

Şekil 6.14. İBBS-2 düzeyi- Yeşilirmak Gelişim Havzası Bölgesi

¹¹ DPT’nin Türkiye’deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

TR72/Kayseri Düzey-2 Bölgesi

Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri çevresinde oluşturulmuş İBBS-2 düzeyindeki diğer iller kısıtları arasında kalmış iller olup, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından benzerlik göstermemelerine rağmen, coğrafi bütünlük ve fonksiyonel ilişkiler açısından bir arada ele alınmıştır.¹² Bu iller Şekil 6.15'te görüldüğü gibidir.

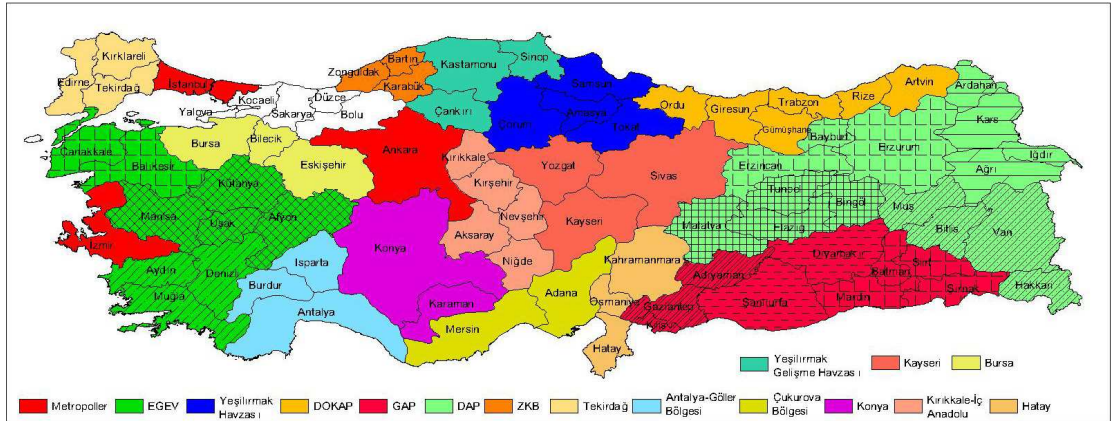
Şekil 6.15. İBBS-2 Düzeyi- Kayseri Bölgesi

TR41/Bursa Düzey-2 Bölgesi

Bursa, Bilecik ve Eskişehir illeri gerek kişi başına düşen GSMH ve nüfus yoğunluğu göstergeleri gerekse gelişmişlik düzeyleri bakımından homojen bir bölge olma özelliği göstermektedir.¹³ Bu iller Şekil 6.16'da görüldüğü gibidir.

¹² DPT'nin Türkiye'deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

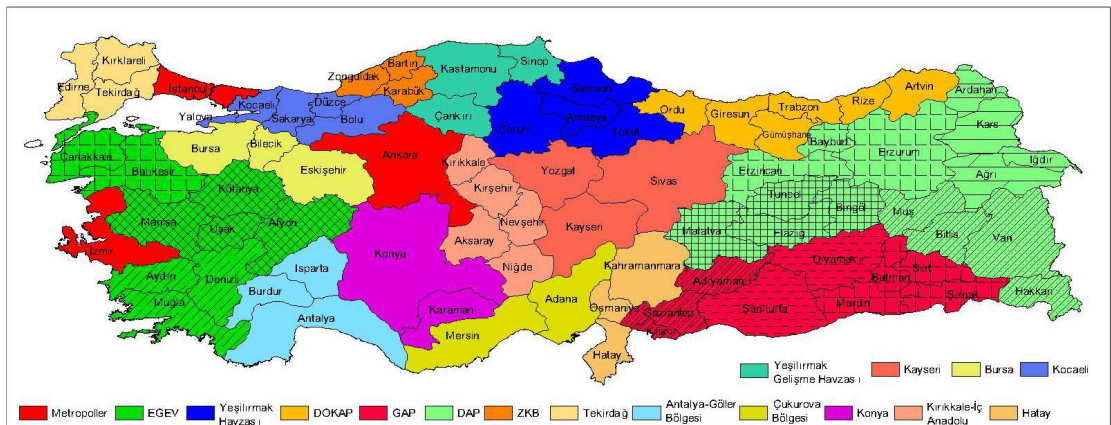
¹³ DPT'nin Türkiye'deki İBBS çalışmasının nasıl yapıldığına ilişkin hazırladığı çalışma

Şekil 6.16. İBBS-2 düzeyi- Bursa Bölgesi

TR42/Kocaeli Düzey-2 Bölgesi

Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illeri İstanbul'un etki alanında bulunmalarına rağmen, İstanbul ilinin ayrı bir birim olarak ele alınması; aynı ulaşım ağı, sektörel yapı ve gelişmişlik düzeyi açısından benzerlik gösteren bölge illerinin ayrı bir istatistiki bölge birimi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu iller Şekil 6.17'de görüldüğü gibidir. Ayrıca, bölge illerinin deprem kuşağında bulunması, yürütülecek özel projelerin bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.¹³

Şekil 6.17. İBBS-2 düzeyi- Kocaeli Bölgesi

Avrupa Birliği'nde oluşturulmuş olan NUTS birimleri ile Türkiye'de oluşturulan İBBS bölgelerinin karşılaştırmalı özellikleri Çizelge 6.1'de açıklanmıştır.

Çizelge 6.1. AB - Türkiye NUTS (İBBS) karakteristikleri karşılaştırması

	AB			TÜRKİYE
Nüfus		Min	Max	Türkiye’de 1997 yılı ortası nüfus sayımı sonuçlarına göre illerin ortalama nüfusu hesaplanarak, NUTS sisteminde AB nüfus eşiklerine denk gelen düzey için İBBS düzeyi belirlenmiştir [DPT, 2001]
	NUTS1	3,000,000	7,000,000	
	NUTS2	800,000	3,000,000	
	NUTS3	150,000	800,000	
	[Official Journal of the European Union, 2003]			
NUTS/Bölgeleme Kavramı	Avrupa ülkeleri, küçük şehir devletlerinden bölgelere, bölgelerden ulus-devletlere evrilmiş ülkelerdir, federal sistem Avrupa’nın temelidir de denilebilir.AB’de bölge kavramı derebeylik döneminden beri var olmuş bir kavram, o zamandan beri NUTS birimlerinin temeli olan şehir devlet şeklindeki yönetim biçimiyle yönetilmiştir, NUTS sistemi ise mevcut sistemin sonradan yasalaştırılmış şeklidir [Avaner, 2005]			Türkiye’de yönetsel anlamda bir bölge kavramı bulunmamakta olup, İBBS sistemi AB üyelik sürecinde uyum programları çerçevesinde sonradan yasalarla getirilen bir sistemdir.
NUTS/ İBBS Düzeyleri	3 Bölgesel 2 Yerel düzeyden oluşuyor			Yalnızca 3 Bölgesel Düzeyden oluşuyor
Yönetsel Düzey/ İdari Yapı	AB’de AB15 ülkelerinde NUTS 2 düzeyindeki bölgelerin yaklaşık %85’i idari yapısı önceden tanımlanmış düzeyde yer alıyor. Yani NUTS düzeyleri idari yapılarıyla örtüşmektedir. Bu durum AB bölgesel politikasının uygulanması açısından daha çok önem taşıyan NUTS2 düzeyi için geçerlidir [EUROSTAT, 2001]			Türkiye’de AB’deki Bölgesel Politika anlamında çalışmaların yapılabileceği en uygun düzey olan İBBS-2 düzeyinde bir idari yapı bulunmamaktadır. Türkiye’de idari yapı İBBS 3 düzeyinde kalmaktadır.

TÜİK ile DPT İBBS çalışmasını hazırlarken, AB'nin NUTS ölçütlerine bağlı kalmaya çalışmış, ayrıca AB'nin nüfus ve kişi başına düşen GSMH gibi tek yönlü ölçütlerinin yanında ülke genelinde yapılmış olan Yerleşme merkezlerinin kademelenmesi çalışması ile Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmalarını da göz önünde bulundurarak onlarca veri setini kullanmıştır.

AB’de bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilen NUTS-2 bölgelerinin ülkemizde idari yapıyla örtüşmüyor olması daha sonra İBBS-2 düzeylerinin üzerine kurulacak olan Kalkınma Ajansları aşamasında idari düzeyde sorun yaratabilecektir. Birkaç İBBS-2 düzeyinin kalkınma planları aşamasında bir arada değerlendirilebilmesi ve mevcut idari yapıyı koruyarak çalışmaların yapılmasının kolaylık sağlayacağından İBBS-2 düzeyinin iller bazında tanımlanması daha uygun olabileceken, çeşitli nedenlerle bu durum sağlanamamıştır. İBBS çalışması hazırlanırken daha sonra üzerinde düzenlemeler yapılabileceğinden hareketle temel bir çalışma yapılmış olup, bu İBBS-2 düzey bölgelerinin üzerine Kalkınma Ajanslarının kurulmaya başlanmasıyla birlikte İBBS çalışmasının yeniden değerlendirilmesini olanaksız hale getirmektedir.

Ayrıca İBBS-2 düzeyleri oluşturulurken bir ilin lider olduğu il gruplarından oluşturulması durumu, diğer illerin lider olan il tarafından ekonomik olarak taşınabileceği görüntüsü vermesine rağmen, İBBS’nin temelinde homojen bölgelerin oluşturulmasının esas olduğu ve birbirine eş değer olan birimlerden oluşturulan bölgeler ile bölgelerarası farklılıkların tam olarak ortaya koyulabilmesi durumu ile ters düşmektedir. Lider olan ilin, diğer illeri daha iyi bir pozisyona yükseltmesi, gelişmişlik açısından daha geride olan illerin gerçek durumlarını perdeleyebilmektedir.

7. NUTS/ İBBS KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

AB'nin NUTS Sistemiyle ilgili Tüzüklerinde (EK-1), istatistiki bölgelemede sadece nüfus bazına dayalı bir hiyerarşik yapı kurulmasını öngörmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin tarihi, coğrafi, idari, sosyal ve demografik yapılarındaki büyük farklılıklar nedeniyle, nüfus ölçütüne dayalı söz konusu bölgeleme yaklaşımının tek ölçütlü bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir [DPT, 2001]. Avrupa Birliği'nde bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilen NUTS 2 bölgeleri, AB'ye üye ülkeler genelinde idari yapıyla örtüşmektedir.

Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışmalarına Nisan 2001'de başlandığında, düzey-2 bölgelerinin siyasi idareyi yansıtan birimlerden oluşturulması gerektiğinden hareketle, İBBS-2 düzeyinin iller düzeyinde tanımlanması gerektiği de bir alternatif olarak düşünülmüştür. Ancak, o tarihte köy, mezra, ilçe bazında tapu ve kadastro işlemleri tam olarak sonuçlandırılmadığından ve TÜİK'in EURASTAT'a göndermesi gereken ilçe bazındaki verilerde gerekli altyapıyı uzun sürede hazırlayabileceği gerçeği üzerine bölgeleme çalışması bir üst düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Buna göre yapılan çalışmada hem AB'nin temel bileşenleri hem de DPT'nin 1970'li yıllarda çalışmalarına başladığı ve 1982 yılında tamamladığı Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi [DPT, 1982] ile 1996 ve 2003 yıllarında yayınlanan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması [DPT, 2003] kullanılmıştır. Türkiye'de oluşturulan İBBS birimlerinin her birinde bu çalışmalardan bazıları ağırlıklı olarak kullanılmış, bölgeler buna göre oluşturulmuştur. Bu çalışmanın amacı "Türkiye'de oluşturulan İBBS-2 düzeyi bölgelerinin her biri bu ölçütlerin ne kadarı kullanılarak oluşturulmuş, oluşturulan İBBS bölgelerinden bu ölçütlere göre en güçlü oluşturulmuş ve en zayıf oluşturulanları hangileridir?" sorularına cevap aramaktır.

Buna yönelik olarak;

- AB’de NUTS Sisteminin temel ölçütleri,
- DPT’nin 1982 Yılı Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması,
- DPT’nin 1996 ve 2003 yılları Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmaları kullanılmıştır.

Analiz çalışmasında Türkiye’de oluşturulan İBBS-2 düzey bölgelerinin;

- AB’nin 26.05.2003 tarih ve 10059/2003 sayılı Tüzüklerinde belirtilen temel ölçütlere bağlı kalınıp kalınmadığı, bu ölçütlerden AB’nin önemle üzerinde durduğu nüfus eşiklerine uyum derecesi,
- Türkiye’de önceden tanımlanmış bir plan bölge içerisinde bulunup bulunmadığı,
- Oluşturulan İBBS-2 düzey bölgesini oluşturan illerin DPT’nin 1982 yılında yayımladığı Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırmasıyla karşılaştırılması,
- Yine bu illerin DPT’nin 1996 ve 2003 yıllarında gerçekleştirdiği İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmalarında tanımlanan 5 adet kademeli il grubunda aynı kademede bulunup bulunmadıkları incelenmiştir.

DPT tarafından gerçekleştirilen bu kademelenme ve sıralama çalışmaları üzerinde durulacaktır.

7.1. İBBS’nin AB/NUTS Ölçütleriyle Karşılaştırılması

AB’de NUTS sistemi 1970’lerden beri var olan ancak hukuki dayanağı bulunmayan bir sistemdir. Üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakata göre oluşturulan bu sistem EUROSTAT tarafından yürütülmektedir. Ancak son yıllarda bölgelerarası dengesizlik kavramının da önem kazanmasıyla birlikte Avrupa Birliği 26.05.2003 tarih ve 10059/2003 sayılı tüzükleriyle konuya hukuki nitelik kazandırmıştır (EK-1).

Çizelge 7.3, Çizelge 7.4 ve Çizelge 7.5'te AB'nin NUTS sistemi oluşturulurken kullandıkları temel bileşenler tanımlanmıştır. Buna göre NUTS bölgeleri normatif bölgelerdir, mevcut istatistiki veriler ve bölgesel politikaların uygulanmasına ilişkin pratik nedenlerden dolayı, üye ülkelerdeki NUTS sınıflandırmasında büyük ölçüde kurumsal bölünmeler, bir başka ifadeyle normatif ölçütler esas alınmıştır. Bu sınıflandırmada siyasal, idari ve kurumsal durum gözetilmelidir. Bazı üye ülkelerde bölgesel tanımlama, o bölgede gerçekleştirilen ekonomik ya da ekonomik olmayan faaliyet bölgelerine (maden bölgesi, tarımsal bölge vs.) göre belirlenmiştir. Bu durumda ülke içerisinde özel olarak tanımlanmış plan bölgeler de NUTS Sistemi oluşturulurken dikkate alınmalıdır. Bölgesel verilerin kıyaslanabilirliği, bölgelerin nüfus bakımından da kıyaslanabilir boyutunun olduğunu gösterir. Bunu başarabilmek için, NUTS sınıflandırmasının düzenlemeleri, nüfus boyutu bakımından bölgesel yapıyı da homojen sağlamalıdır. Sınıflandırmada temel alınan “nüfus” un tanımlanması gereklidir. Nüfusun karşılaştırılmasının yanında bölgelerin daha detaylı karşılaştırılabilmesi için bölgeler arasında yüzölçümü açısından da dengesizliklerin bulunmaması gerekmektedir, söz konusu durumda nüfus yoğunluğu ön plana çıkmaktadır. NUTS sisteminin hiyerarşik bir yapıda olması, NUTS birimini oluşturan illerin/bölgelerin coğrafi olarak bütünlük sağlamasını gerektirmektedir. Bütün bunların yanında NUTS bölgesini oluşturan bölgelerin bölgelerarası dengesizlikleri ortaya koyabilmeleri için her açıdan homojen bir yapıda bulunmaları gerektiğinden, bölgede kişi başına düşen GSMH'nın da homojen olması gerekmektedir.

Özetleyecek olursak; AB'de NUTS Siteminde kullanılan temel bileşenler;

- Ülkenin idari bölümlenmesi
- Birimlerin nüfus büyüklükleri ve NUTS sisteminin toplam nüfus büyüklüğü
- Birimlerin yüzölçümlerindeki homojenlik
- Birimlerin coğrafi bütünlüğü
- Birimlerde kişi başına düşen GSMH
- Ülke içerisinde tanımlanmış plan bölgelerin varlığı

olarak tanımlanabilir.

Analiz çalışmasında AB'nin önemle üzerinde durduğu;

- Nüfus eşiklerini karşılaması,
 - Kişi başına düşen GSMH oranlarının yakınlığı,
 - İllerin yüzölçümlerinin yakınlığı
- ölçütleri göz önünde bulundurulmuştur.

7.2. İBBS'nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması ve Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Çalışmalarıyla Karşılaştırılması

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1982 yılında 35.446 yerleşim birimi bazında yapılan Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasına göre; ülkede birbirleriyle mal ve hizmet ilişkisi olan ve ilk kademesi köylerden başlamak üzere tanımlanan yedi yerleşim kademesinde, İstanbul yedinci kademe merkez konumunda yer almaktadır. Anılan en üst kademedeki tek merkez olan İstanbul, sunduğu mal ve hizmetlerle ülkenin tamamını etkilemektedir. Altıncı kademe merkezler grubunda Ankara, İzmir, Adana ve Gaziantep yer alırken; Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas ve Trabzon beşinci kademe yerleşme grubunu oluşturmaktadır [DPT, 1982].

Çalışmadaki kademelenme durumları incelendiğinde;

- İstanbul yedinci kademe merkez olarak ülkedeki tüm yerleşme kademelerini etkilemekte ve bu durumu ile bir “Ülke Metropolü” olarak önem kazanmaktadır (EK- 6).
- Altıncı kademe merkezler genellikle metropol özelliği gösteren büyük şehirlerdir. Bu büyük şehirlere “ Üst Bölge Metropolü” adı verilebilir (EK-7). Söz konusu merkezlerin dağılımı incelendiğinde ülkenin gelişmiş bölgelerinde yer aldıkları görülmektedir. Araştırma sonuçları 6. kademe merkez fonksiyonları taşıyan 4 merkezin bulunduğu ortaya koymaktadır. Bu merkezler Adana, Ankara, Gaziantep ve İzmir'dir. Daha üst kademede (7. kademe) merkez fonksiyonu gösteren İstanbul'un 6. kademe fonksiyonunda da önemli bir etki alanı bulunduğu göz önüne alındığında “Üst Bölge Metropolü” özelliği gösteren merkezlerin sayısı 5'e

ulaşmıştır.

- Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasının temel amaçlarından biri olan Türkiye’deki mevcut ekonomik ve sosyal ilişkiler sisteminden kaynaklanan fonksiyonel bölgelerin ve bölge merkezlerinin tayini, 16 adet 5. kademe merkez ve bağımlı bölgeler temelinde yapılmıştır (EK-8). Beşinci kademe merkezler veya diğer adı ile bölge merkezleri çok geniş alanları etkilemekte ve bu etki alanları içerisinde alt bölge merkezleri “4. kademe merkezleri” (EK-9) ve onların bağımlı alanları yer almaktadır (EK-10). Mal ve hizmet akımlarının tanımlandığı 5. kademe merkez etki alanlarındaki yerleşmeler arasında fonksiyonel bir bağıllık ve tamamlayıcılık söz konusu olmaktadır [DPT, 1982].

Tez çalışmasında DPT’nin 1982 yılında yaptığı bu çalışmanın kullanılmasının nedeni, illerin ve bölgelerin tarihsel süreçte birbirleri ile kurdukları işlevsel ilişkilerin ne ölçüde İBBS’de dikkate alındığının test edilmesidir. Bu çalışmada AB’ye uyum sürecinde oluşturulan İBBS’de kuvvetli ve zayıf birimlerin ortaya konulmasında yararlanılan, Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasının 5. kademe merkezleri ve etkiledikleri bölgeler (Bkz. Çizelge 7.1) esas ölçütleri oluşturmaktadır. DPT tarafından 1982 yılında yapılan bu çalışma İBBS’de oluşturulan bölgelerin geçmişten gelen bir anlamı olup olmadığını göstermesi ve test edilmesi açısından önemlidir.

Çizelge 7.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması-
5. Kademe merkezler ve etki alanları (İl Merkezleri) [DPT, 1982]

ADANA	Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş
ANKARA	Ankara, Çankırı, Aksaray*, Niğde*, Kırşehir*, Yozgat*, Çorum, Karabük*
BURSA	Bursa, Bilecik*
DİYARBAKIR	Diyarbakır, Mardin, Siirt, Hakkari, Bitlis, Muş*, Van, Bingöl*, Batman, Şırnak
ELAZIĞ	Elazığ, Tunceli, Bingöl*, Muş*
ERZURUM	Erzurum, Erzincan, Muş*, Ağrı, Kars, Iğdır, Bayburt, Ardahan
ESKİŞEHİR	Eskişehir, Bilecik*, Kütahya
GAZİANTEP	Gaziantep, Kahramanmaraş*, Adıyaman, Şanlıurfa
İSTANBUL	İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Yalova, Sakarya, Düzce, Bolu, Zonguldak, Karabük*, Bartın, Kastamonu
İZMİR	İzmir, Manisa, Balıkesir, Uşak, Afyon, Aydın, Denizli, Burdur, Isparta, Muğla, Antalya
KAYSERİ	Kayseri, Nevşehir, Niğde*, Kırşehir, Yozgat
KONYA	Konya, Karaman, Aksaray
MALATYA	Malatya
SAMSUN	Samsun, Sinop, Amasya, Tokat*, Ordu, Giresun
SİVAS	Sivas, Tokat*
TRABZON	Trabzon, Gümüşhane, Artvin, Rize

*Türkiye’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasından özetlenmiştir.

DPT tarafından yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003”ün amacı yayınlanan raporda aşağıda sıralanan şekliyle yer almaktadır:

1. Sosyal ve ekonomik alanlardan seçilen değişkenler baz alınarak, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi ve sıralanması,
2. Aynı özellikleri taşıyan il gruplarının belirlenmesi,
3. Coğrafi bölgelere göre gelişmişlik sıralamasının belirlenmesi,
4. İstatistiki bölge birimlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin

belirlenmesi,

5. Eğitim, sağlık ve sanayi gibi sosyal ve ekonomik sektörlere göre farklı mekan birimlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesidir [USİAD, 2005].

İller bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarının temel amaçlarından biri, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bu şekilde ülke genelinde homojen alanların saptanması olmaktadır [DPT, 2003].

Ülkemizin en önemli yapısal sorunlarından birisi çeşitli düzeylerdeki mekan birimleri arasında gözlenen gelişmişlik farkları sorunudur. Yaşanan sorunların çözümü için en uygun politikaların belirlenmesinin ilk adımı sağlıklı verilerin elde edilmesidir. Bu nedenle çeşitli büyüklüklerdeki yerleşim birimlerinin ve bölgelerin karşılaştırılabilir sosyal, ekonomik ve kültürel göstergeler yardımıyla gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmalarda ortaya çıkan veriler kullanılarak geçmiş dönemlerde uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların sonuçlarının izlenmesi mümkündür. Bunun yanı sıra bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar bir yandan izlenen politikaların başarı derecesini tespit olanağı sağlarken diğer yandan da bölge profillerine uygun yeni sosyo-ekonomik gelişme politikaları üretebilme altyapısı da sunar. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlarla sektörel gelişmelerin çeşitli mekan birimleri üzerindeki dağılımının izlenmesi de olanaklı olur [USİAD, 2005].

Homojen bölgeler ayrımıyla ekonomik ve sosyal gelişmenin mekana yansıması belirlenmekte ve bölgesel analizler için önemli bir girdi sağlanmaktadır. Bunun yanında, farklı gelişmişlik düzeyindeki il gruplarının belirlenmesi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik politikaların oluşturulmasına olanak sağlamak ve uygulamalara etkinlik kazandırmaktadır.

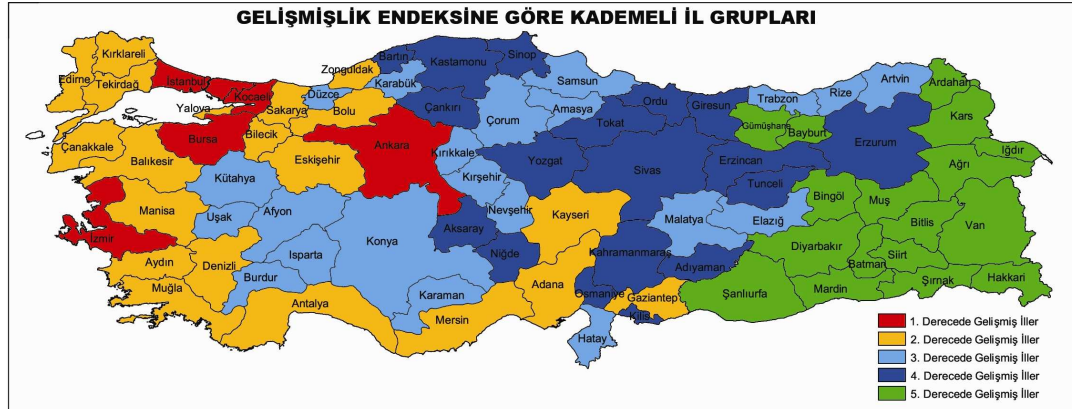
Homojen bölgeler, karakteristikleri (homojenlik etkeni) birbirine mümkün olduğu kadar yakın birimlerin oluşturduğu mekansal bir bütündür. Homojen bölgelerin belirlenmesinde; incelenen karakteristikler bakımından, bir yandan bölge içi değişmeyi minimize ederken, diğer yandan bölgelerarası değişmeyi maksimize eden

bir yaklaşım benimsenmektedir [DPT, 2003].

DPT 2003 araştırması mevcut idari yapı çerçevesinde 81 ili kapsamıştır. Ayrıca aynı veri tabanı ve araştırma tekniği kullanılarak 7 coğrafi bölge ile istatistiki bölge birimleri araştırma kapsamında yer almıştır. Araştırmada sosyal değişkenler (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı, diğer refah değişkenleri) ve ekonomik değişkenlerden (imalat sanayi, inşaat, tarım, mali) oluşan 58 adet sosyo ekonomik gösterge kullanılmıştır [USİAD, 2005].

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında kullanılan sosyo-ekonomik değişkenler illeri farklı gelişmişlik gruplarına ayırabilecek “homojenlik etkeni” olarak ele alınmıştır. Bu amaçla, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi değerlerinde önemli oranlarda farklılık gösteren noktalar saptanmış, uzman görüşlerinden de yararlanılarak, coğrafi konum ve daha önce yapılan ayrımların değerlendirilmesiyle kademeli il grupları belirlenmiştir.

Çözümlemeler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; farklı gelişmişlik düzeylerinde 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Şekil 7.1’de ve Çizelge 7.2’de görüleceği üzere, birinci grupta 5, ikinci grupta 20, üçüncü grupta 21, dördüncü grupta 19 ve beşinci grupta ise 16 il yer almaktadır. Karşılaştırma ve değerlendirme yapabilmeyi kolaylaştırmak bakımından değişkenler belirlenen beş gruba göre yeniden düzenlenmiştir [DPT, 2003].

Şekil 7.1. Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları [DPT, 2003]

Çizelge 7.2. Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları [DPT 2003]

1.DERECE GELİŞMİŞ İLLER	2.DERECE GELİŞMİŞ İLLER	3.DERECE GELİŞMİŞ İLLER	4.DERECE GELİŞMİŞ İLLER	5.DERECE GELİŞMİŞ İLLER
İSTANBUL ANKARA İZMİR KOCAELİ BURSA	ESKİŞEHİR TEKİRDAĞ ADANA YALOVA ANTALYA KIRKLARELİ DENİZLİ MUĞLA BOLU BALIKESİR EDİRNE MERSİN BİLECİK KAYSERİ GAZİANTEP ZONGULDAK AYDIN SAKARYA ÇANAKKALE MANİSA	KONYA KARABÜK ISPARTA HATAY UŞAK BURDUR SAMSUN KIRIKKALE NEVŞEHİR KARAMAN ELAZIĞ RİZE TRABZON AMASYA KÜTAHYA MALATYA KİRŞEHİR ARTVİN AFYON DÜZCE ÇORUM	OSMANİYE K.MARAŞ NİĞDE GİRESUN KASTAMONU TUNCELİ SİVAS KİLİS BARTIN AKSARAY SİNOP ERZİNCAN ÇANKIRI ERZURUM TOKAT ORDU DİYARBAKIR YOZGAT ADİYAMAN	BAYBURT KARS ŞANLIURFA İĞDIR BATMAN GÜMÜŞHANE MARDİN ŞİİRT ARDAHAN VAN BİNGÖL HAKKARİ ŞIRNAK BİTLİS AĞRI MUŞ

7.3. Bulgular ve Tartışma

Türkiye’de DPT ve TÜİK tarafından bir çalışma yapılarak belirlenmiş olan İBBS-2 düzey bölgeleri ve bölgeyi oluşturan illerin analizi çalışmasında üç temel çalışma altında göstergeler üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlar “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri”, “DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” ve “DPT 2003 yılı Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” olup, İBBS-2 düzey bölgeleri bu göstergelerle tamamen, kısmen ya da hiç örtüşmeme durumlarına göre incelenmiştir. Bu çalışmayı Çizelge 7.6’da görüldüğü gibi özetlemek mümkündür.

Değerlendirme sürecinde, daha önce belirtilen üç temel çalışmadan (1. AB NUTS Bileşenleri, 2. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması, 3. Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışması) kullanılanlar için artı değer (+), kullanılmayanlar için sıfır değer (0), bu temel çalışmalarda uyumlu olmasına rağmen alt başlıklarında uyumsuzluk var ise eksi değer (-) olarak tanımlanmıştır. Her bir İBBS-2 bölgesinin bu üç temel çalışmadan neleri kullandığı değerlendirme aşamasında toplanmış, buna göre İBBS-2 düzey bölgelerinden benzer olanlar ve tüm başlıkları tam olarak taşıyanlar ile bu başlıklardan daha az yararlanarak oluşturulan birimler tespit edilmiş, Türkiye’deki İBBS-2 düzeyi bölgeleri içinde yer alan en güçlü ve en zayıf bölgeler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada her bir İBBS-2 düzey bölgesi ve İBBS-2 düzey bölgesini oluşturan iller incelenmiştir.

- “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında öncelikli olarak
 - (i) İBBS-2 düzeyinin toplam nüfusunun AB’nin belirlediği “800.000 kişi-3.000.000 kişi” aralığına bağlı kalıp kalmadığına (Bkz. Çizelge 6.8),
 - (ii) İllerin GSMH değerleri incelenirken ise; bir kabul yapılarak bölge illerinin homojenliği açısından İBBS-2 bölgesinin ortalama GSMH değerinin %30 fazlası ile %30 eksiği aralığında bulunup bulunmadığına (Bkz. Çizelge 6.7),
 - (iii) İllerin coğrafi bütünlük içinde bulunup bulunmadığına,
 - (iv) İllerin yüzölçümleri incelenirken ise; bir kabul yapılarak bölge illerinin homojenliği açısından İBBS-2 bölgesinin ortalama yüzölçümü değerinin %60

fazlası ile %60 eksiği aralığında bulunup bulunmadığına (Bkz. Çizelge 6.6) ve,

(v) Eğer varsa daha önceden belirlenmiş bir plan bölge içinde bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Plan bölgeler zaten daha önce üzerinde çalışmalar yapılan, stratejiler üretilen bölgeler olması ve o bölgede gerçekleştirilen ekonomik ya da ekonomik olmayan faaliyetlere (maden bölgesi, tarımsal bölge vs) göre belirlenmiş olmasından dolayı AB tarafından da diğer ölçütlere bakılmaksızın NUTS bölgesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle eğer İBBS-2 bölgesi daha önceden tanımlanmış bir plan bölge içerisinde yer alıyorsa, AB'nin NUTS Sistemi Temel bileşenlerinin bazılarıyla örtüşme dahi o bölge “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında değerlendirmede artı değer (+) almıştır.

- “DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında ise DPT’nin 1982 yılında yayınlamış olduğu Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasında mevcut ekonomik ve sosyal ilişkiler sisteminden kaynaklanan fonksiyonel bölgelerin ve bölge merkezlerini tayin eden 5. kademe merkezler ile etki alanları ele alınmış, mevcutta belirlenmiş olan İBBS-2 düzey bölge illerinin bu kademelerde aynı bölgede bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Eğer İBBS-2 düzey bölgesini oluşturan iller Kademelenme çalışmasında bir arada bulunuyorsa değerlendirmede artı değer (+), eğer illerin bir kısmı aynı bölgede yer alıyorken bazıları başka bölgede yer alıyorsa değerlendirmede eksi değer (-), eğer iller farklı bölgelerde yer alıyorsa değerlendirmede sıfır değer (0) almıştır (Bkz. Çizelge 7.1 ve EK- 8).

- “DPT 2003 yılı Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” başlığında ise İBBS-2 Düzey bölge illerinin, DPT’nin 2003 yılında yayınladığı İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’ndaki Kademeli il gruplarında bulundukları kademeler incelenmiştir. İBBS-2 düzey bölgesini oluşturan illerin kademeli il gruplarında aynı gelişmiş il grubunda yer alıyorsa artı değer (+), illerin bir bölümü aynı kademede bir bölümü başka bir kademede bulunuyorsa değerlendirmede eksi değer (-), illerin büyük bölümü farklı kademelerde yer alıyorsa değerlendirmede sıfır değer (0) almıştır.

Örneğin Kırıkkale İBBS-2 düzey bölgesi;

- İBBS-2 düzey bölgesini oluşturan illerin nüfusları ele alındığında, nüfus büyüklüklerinin birbirine oldukça yakın olduğunu (Kırıkkale 357.544, Aksaray 347.163, Niğde 315.925, Nevşehir 287.866, Kırşehir 241.507), illerin toplam nüfusunun AB nüfus eşiğini geçmediğini (1.550.005), illerin yüzölçümlerinin birbirlerine yakın olduğunu (Kırıkkale 4.569 km², Aksaray 7.965 km², Niğde 7.365 km², Nevşehir 5.391 km², Kırşehir 6.530 km²), illerin coğrafi yakınlık ve bütünlük içerisinde bulunduğu, ancak illerin kişi başına GSMH değerlerinde uyuşmazlık olduğu, Kırıkkale ve Nevşehir illerinin diğer illere göre neredeyse 2 kat daha yüksek değerlere sahip olduğu, Aksaray ilinin bu iller arasında oldukça geride kaldığı (2001 yılı değerleriyle Kırıkkale 1.618.707 TL, Aksaray 819.692 TL, Niğde 1.347.553 TL, Nevşehir 1.719.119 TL, Kırşehir 1.089.869 TL) tespit edilmiş, bu nedenle “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında eksi değer (-) almış ve kısmen örtüşme durumu ise kişi başına düşen “GSMH” değeri olarak belirtilmiştir.
- İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin DPT’nin 1982 yılında yayınladığı Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasında belirtilen 5. kademe merkezler ve etki alanlarına bakıldığında, Kırıkkale, Aksaray, Niğde ve Kırşehir’in Ankara’nın etki alanında olduğu, Nevşehir’in ise Kayseri’nin etki alanında olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle “DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında eksi değer (-) almış ve kısmen örtüşme durumu “etki alanı” olarak belirtilmiştir.
- İBBS-2 düzeyini oluşturan iller, DPT 2003 yılı Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasındaki kademeli il gruplarına göre incelendiğinde; Kırıkkale, Kırşehir ve Nevşehir illerinin 3. derecede gelişmiş iller grubunda bulunduğu, Aksaray ve Niğde’nin ise 4. derecede gelişmiş iller grubunda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle “DPT 2003 yılı Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” başlığında eksi değer (-) almış ve kısmen örtüşme durumu iller arasında “Lider ilin” bulunmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

Çizelge 7.3. İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
İSTANBUL	İSTANBUL	5315,33	5315	—	Nüfus eşiği	5.315	
TEKİRDAĞ	TEKİRDAĞ	6342,30	6246	+		2494 < Tekirdağ < 9393*	
	EDİRNE	6097,91				2494 < Edirne < 9393	
	KIRKLARELİ	6299,78				2494 < Kırklareli < 9393	
BALIKESİR	BALIKESİR	14472,73	12211	+		4884 < Balıkesir < 19537	
	ÇANAKKALE	9950,43				4884 < Ç.kale < 19537	
İZMİR	İZMİR	12015,61	12015	—	Nüfus eşiği	12.015	
AYDIN	AYDIN	7904,43	10855	+		4342 < Aydın < 17368	
	DENİZLİ	11804,19				4342 < Denizli < 17368	
	MUĞLA	12949,21				4342 < Muğla < 17368	
MANİSA	MANİSA	13228,50	11330	+		4532 < Manisa < 18128	
	AFYON	14718,63				4532 < Afyon < 18128	
	KÜTAHYA	12013,57				4532 < Kütahya < 18128	
	UŞAK	5363,09				4532 < Uşak < 18128	

* Bölgenin ortalama yüzölçümünün %60 eksikliği ile %60 fazlası aralığı hesaplanarak ilin bu aralıktaki yeri tespit edilmiştir.

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB'de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
BURSA	BURSA	10886,38	9698	+		3879 < Bursa < 15516	
	ESKİŞEHİR	13902,03				3879 < Eskişehir < 15516	
	BİLECİK	4306,77				3879 < Bilecik < 15516	
KOCAELİ	KOCAELİ	3625,29	4054	-	GSMH / Yüzölçümü	1621 < Kocaeli < 6486	
	SAKARYA	4880,19				1621 < Sakarya < 6486	
	DÜZCE	2592,95				1621 < Düzece < 6486	
	BOLU	8323,39				1621 < 6486< Bolu	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
	YALOVA	850,46				Yalova < 1621 < 6486	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
ANKARA	ANKARA	25401,94	25401	-	Nüfus eşiği	25.401	

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
KONYA	KONYA	40813,52	24841	-	GSMH/ yüzölçümü	9936 < 39745< Konya	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
	KARAMAN	8868,90				Karaman< 9936 < 39745	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
ANTALYA	ANTALYA	20790,56	12265	+		4906 < 19624 < Antalya	
	ISPARTA	8871,08				4906 < Isparta < 19624	
	BURDUR	7134,95				4906 < Burdur < 19624	
ADANA	ADANA	14045,56	14984	-	Nüfus eşiği	5993< Adana < 23974	
	MERSİN	15512,25				5993< Mersin < 23974	
HATAY	HATAY	5831,36	7828	-	GSMH/ yüzölçümü	3131 < Hatay < 12524	
	K.MARAŞ	14456,74				3131 < 12524< K.maraş	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
	OSMANİYE	3195,99				3131 < Osmaniye < 12524	

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
KIRIKKALE	KIRIKKALE	4569,76	6364	–	GSMH	2545 < Kırıkkale < 10182	
	AKSARAY	7965,51				2545 < Aksaray < 10182	
	NİĞDE	7365,29				2545 < Niğde < 10182	
	NEVŞEHİR	5391,64				2545 < Nevşehir < 10182	
	KIRŞEHİR	6530,32				2545 < Kırşehir < 10182	
KAYSERİ	KAYSERİ	17109,33	19916	–	GSMH	7966 < Kayseri < 31865	
	SİVAS	28567,34				7966 < Sivas < 31865	
	YOZGAT	14074,09				7966 < Yozgat < 31865	
ZONGULDAK	ZONGULDAK	3309,86	3166	–	GSMH	1266 < Zonguldak < 5065	
	KARABÜK	4108,80				1266 < Karabük < 5065	
	BARTIN	2080,36				1266 < Bartın < 5065	
KASTAMONU	KASTAMONU	13157,98	8822	+		3528 < Kastamonu < 14115	
	ÇANKIRI	7491,89				3528 < Çankırı < 14115	
	SİNOP	5816,55				3528 < Sinop < 14115	

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
SAMSUN	SAMSUN	9364,10	9484	+		3793 < Samsun < 15174	
	TOKAT	10072,62				3793 < Tokat < 15174	
	ÇORUM	12796,21				3793 < Çorum < 15174	
	AMASYA	5703,78				3793 < Amasya < 15174	
TRABZON	TRABZON	4664,04	5862	-	GSMH	2344 < Trabzon < 9379	
	ORDU	5952,49				2344 < Ordu < 9379	
	GİRESUN	6831,58				2344 < Giresun < 9379	
	RİZE	3921,98				2344 < Rize < 9379	
	ARTVİN	7367,10				2344 < Artvin < 9379	
	GÜMÜŞHANE	6437,01				2344 < Gümüşhane < 9379	
ERZURUM	ERZURUM	25330,90	11932	-	Yüzölçümü	4772 < 19091 < Erzurum	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
	ERZİNCAN	11727,55				4772 < Erzincan < 19091	
	BAYBURT	3739,08				Bayburt < 4772 < 19091	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
AĞRI	AĞRI	11498,67	7548	+		3019 < Ağrı < 1076	
	KARS	10139,09				3019 < Kars < 1076	
	IĞDIR	3587,81				3019 < Iğdır < 1076	
	ARDAHAN	4967,63				3019 < Ardahan < 1076	
MALATYA	MALATYA	12102,70	9330	-	GSMH	3732 < Malatya < 14928	
	ELAZIĞ	9281,45				3732 < Elazığ < 14928	
	BİNGÖL	8253,51				3732 < Bingöl < 14928	
	TUNCELİ	7685,66				3732 < Tunceli < 14928	
VAN	VAN	22983,06	11330	+		4532 < 18128 < Van	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır. Ancak Van ilinin yüzölçümünün büyüklüğü, bölgedeki diğer iller ile gruplansa dahi aynı durum söz konusu olacağından göz ardı edilmiştir.
	MUŞ	8067,16				4532 < Muş < 18128	
	BİTLİS	7094,50				4532 < Bitlis < 18128	
	HAKKARİ	7178,88				4532 < Hakkari < 18128	

Çizelge 7.3 (Devam). İllerin yüzölçümlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Yüzölçümleri (km ²)	Bölgenin ortalama yüzölçümü (km ²)	AB'de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama yüzölçümüne göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
GAZİANTEP	GAZİANTEP	6844,84	5292	-	GSMH/ yüzölçümü	2116 < Gaziantep < 8467	
	ADIYAMAN	7606,16				2116 < Adıyaman < 8467	
	KİLİS	1427,76				Kilis < 2116 < 8467	Bölge ortalamasının %60 eksiği ile %60 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
ŞANLIURFA	ŞANLIURFA	19336,21	17270	+		6908 < Ş.urfa < 37632	
	DİYARBAKIR	15204,00				6908 < Diyarbakır < 37632	
MARDİN	MARDİN	8806,04	6522	+		2608 < Mardin < 10435	
	BATMAN	4659,21				2608 < Batman < 10435	
	ŞIRNAK	7151,57				2608 < Şırnak < 10435	
	SİİRT	5473,29				2608 < Siirt < 10435	

Çizelge 7.4. İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB’de NUTS Sistemi		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
İSTANBUL	İSTANBUL	2.645.303	2,645,303	—	Nüfus eşiği	2.645.303	
TEKİRDAĞ	TEKİRDAĞ	2.535.909	2,406,792	+		1.684.755 < Tekirdağ < 3.128.830*	
	EDİRNE	1.878.469				1.684.755 < Edirne < 3.128.830	
	KIRKLARELİ	2.809.088				1.684.755 < Kırklareli < 3.128.830	
BALIKESİR	BALIKESİR	1.667.335	1,825,914	+		1.278.140 < Balıkesir< 2.373.688	
	ÇANAKKALE	2.193.001				1.278.140<Ç.kale< 2.373.688	
İZMİR	İZMİR	2.680.098	2,680,098	—	Nüfus eşiği	2.680.098	
AYDIN	AYDIN	1.905.250	2,207,995	+		1.545.597< Aydın< 2.870.394	
	DENİZLİ	2.163.526				1.545.597< Denizli< 2.870.394	
	MUĞLA	2.663.223				1.545.597< Muğla< 2.870.394	
MANİSA	MANİSA	2.604.063	1,461,068	+		1.022.747< Manisa<2.292.365	
	AFYON	1.024.163				1.022.747< Afyon<2.292.365	
	KÜTAHYA	1.320.305				1.022.747< Kütahya<2.292.365	
	UŞAK	1.242.574				1.022.747< Uşak<2.292.365	

* Bölgenin ortalama GSMH değerinin %30 eksigi ile %30 fazlası aralığı hesaplanarak ilin bu aralıktaki yeri tespit edilmiştir.

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB’de NUTS Sistemi		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
BURSA	BURSA	2.401.060	2,348,850	+		1.644.195< Bursa<3.053.505	
	ESKİŞEHİR	2.023.618				1.644.195< E.şehir<3.053.505	
	BİLECİK	2.959.494				1.644.195<Bilecik<3.053.505	
KOCAELİ	KOCAELİ	4.376.797	3,121,912	—	GSMH / Yüzölçümü	2.185.338< 4.058.485< Kocaeli	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	SAKARYA	1.805.963				Sakarya< 2.185.338< 4.058.485	
	DÜZCE	1.104.322				Düzce < 2.185.338< 4.058.485	
	BOLU	3.177.898				2.185.338< Bolu < 4.058.485	
	YALOVA	3.717.943				2.185.338< Yalova< 4.058.485	
ANKARA	ANKARA	2.397.529	2,397,529	—	Nüfus eşiği	2.397.529	
KONYA	KONYA	1.198.729	1,242,787	—	GSMH/ yüzölçümü	869.951< Konya < 1.615.623	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	KARAMAN	1.639.902				869.951< 1.615.623< Karaman	

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
ANTALYA	ANTALYA	1.723.405	1,587,070	+		1.110.949 < Antalya <2.063.191	
	ISPARTA	1.114.507				1.110.949 < Isparta <2.063.191	
	BURDUR	1.619.326				1.110.949 < Burdur <2.063.191	
ADANA	ADANA	1.933.377	1,899,675	—	Nüfus eşiği	1.329.773< Adana <2.469.578	
	MERSİN	1.861.931				1.329.773< Mersin <2.469.578	
HATAY	HATAY	1.536.808	1,250,939	—	GSMH/ yüzölçümü	875.657 < Hatay <1.626.221	
	K.MARAŞ	1.086.139				875.657 < K.Maraş <1.626.221	
	OSMANİYE	829.805				Osmaniye<875.657 <1.626.221	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
KIRIKKALE	KIRIKKALE	1.618.707	1,315,808	—	GSMH	921.066< Kırıkkale <1.710.550	
	AKSARAY	819.692				Aksaray< 921.066<1.710.550	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	NİĞDE	1.347.553				921.066< Niğde <1.710.550	
	NEVŞEHİR	1.719.119				921.066 <1.710.550< Nevşehir	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	KIRŞEHİR	1.089.869				921.066< Kırşehir <1.710.550	
KAYSERİ	KAYSERİ	1.313.138	975,238	—	GSMH	682.666<1.267.809< Kayseri	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	SİVAS	978.039				739.555 < Sivas< 1.267.809	
	YOZGAT	744.774				739.555 < Yozgat < 1.267.809	

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB'de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
ZONGULDAK	ZONGULDAK	1.602.815	1,840,261	-	GSMH	1.288.183< Zonguldak<2.392.339	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında bulunmamaktadır.
	KARABÜK	3.454.894				1.288.183 <2.392.339< Karabük	
	BARTIN	660.502				Bartın<1.288.183< 2.392.339	
KASTAMONU	KASTAMONU	1.343.049	1,125,468	+		787.828<Kastamonu<1.463.108	
	ÇANKIRI	901.681				787.828<Çankırı<1.463.108	
	SİNOP	1.031.510				787.828<Sinop<1.463.108	
SAMSUN	SAMSUN	1.435.450	1,279,622	+		895.735 < Samsun < 1.663.509	
	TOKAT	981.502				895.735 < Tokat < 1.663.509	
	ÇORUM	1.457.899				895.735 < Çorum < 1.663.509	
	AMASYA	1.148.174				895.735 < Amasya < 1.663.509	

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB'de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
TRABZON	TRABZON	953.473	980,005	-	GSMH	686.004 < Trabzon < 1.274.007	
	ORDU	864.353				686.004 < Ordu < 1.274.007	
	GİRESUN	907.872				686.004 < Giresun < 1.274.007	
	RİZE	1.283.712				686.004 < 1.274.007< Rize	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	ARTVİN	1.552.313				686.004 < 1.274.007< Artvin	
	GÜMÜŞHANE	687.664				686.004 <Gümüşhane< 1.274.007	
ERZURUM	ERZURUM	614.780	635,989	-	Yüzölçümü	445.192 < Erzurum< 826.786	
	ERZİNCAN	711.066				445.192 < Erzincan< 826.786	
	BAYBURT	595.864				445.192 < Bayburt< 826.786	
AĞRI	AĞRI	349.933	450,770	+		315.539 < Ağrı < 586.001	
	KARS	567.643				315.539 < Kars < 586.001	
	IĞDIR	544.048				315.539 < Iğdır < 586.001	
	ARDAHAN	447.789				315.539 < Ardahan < 586.001	

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB'de NUTS Sistemi		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
MALATYA	MALATYA	1.110.120	989,009	-	GSMH	692.306 < Malatya < 1.285.712	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır.
	ELAZIĞ	1.105.577				692.306 < Elazığ < 1.285.712	
	BİNGÖL	451.922				Bingöl < 692.306 < 1.285.712	
	TUNCELİ	630.978				Tunceli < 692.306 < 1.285.712	
VAN	VAN	509.027	415,935	+		291.154 < Van < 540.715	
	MUŞ	356.180				291.154 < Muş < 540.715	
	BİTLİS	361.868				291.154 < Bitlis < 540.715	
	HAKARİ	319.754				291.154 < Hakkari < 540.715	
GAZİANTEP	GAZİANTEP	1.356.618	1,204,337	-	GSMH/ yüzölçümü	843.036 < Gaziantep < 1.565.638	Bölge ortalamasının %30 eksiği ile %30 fazlası aralığında yer almamaktadır
	ADIYAMAN	793.350				Adıyaman < 843.036 < 1.565.638	
	KİLİS	1.733.080				843.036 < 1.565.638 < Kilis	

Çizelge 7.4 (Devam). İllerin GSMH değerlerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin GSMH değerleri (TL)	Bölgenin ortalama GSMH değerleri (TL)	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		İllerin ortalama GSMH değerlerine göre durumları	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
ŞANLIURFA	ŞANLIURFA	879.556	881,180	+		616.826 < Ş.urfa < 1.145.534	
	DİYARBAKIR	882.900				616.826 < D.Bakır< 1.145.534	
MARDİN	MARDİN	714.094	676,191	+		473.334 < Mardin < 879.049	
	BATMAN	826.812				473.334 < Batman < 879.049	
	ŞIRNAK	339.420				473.334 < Şırnak < 879.049	
	SIİRT	765.042				473.334 < Siirt < 879.049	

Çizelge 7.5. Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
İSTANBUL	İSTANBUL	9.198.809	9.198.809	—	Nüfus eşiği	800.000< 3.000.000< İST*	AB’nin eşiklerine uymuyor
TEKİRDAĞ	TEKİRDAĞ	567.396	1.284.387	+		800.000< TEKİRDAĞ<3.000.000	
	EDİRNE	398.125					
	KIRKLARELİ	318.866					
BALIKESİR	BALIKESİR	1.030.978	1.479.793	+		800.000<BALIKESİR<3.000.000	
	ÇANAKKALE	448.815					
İZMİR	İZMİR	3.114.859	3.114.859	—	Nüfus eşiği	800.000< 3.000.000< İZMİR	AB’nin eşiklerine uymuyor
AYDIN	AYDIN	899.980	2.356.241	+		800.000< AYDIN<3.000.000	
	DENİZLİ	816.250					
	MUĞLA	640.011					
MANİSA	MANİSA	1.232.015	2.980.987	+		800.000< MANİSA<3.000.000	
	AFYON	797.589					
	KÜTAHYA	639.629					
	UŞAK	311.754					

*Avrupa Birliği’nin belirlediği NUTS-2 bölgesinin maksimum ve minimum değerlerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu incelenmiştir.

Çizelge 7.5 (Devam). Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
BURSA	BURSA	1.958.529	2.811.432	+		800.000< BURSA<3.000.000	
	ESKİŞEHİR	660.843					
	BİLECİK	192.060					
KOCAELİ	KOCAELİ	1.177.379	2.626.117	–	GSMH / Yüzölçümü	800.000< K.ELİ<3.000.000	
	SAKARYA	731.800					
	DÜZCE						
	BOLU	553.022					
	YALOVA	163.916					
ANKARA	ANKARA	3.693.390	3.693.390	–	Nüfus eşiği	800.000<3.000.000<ANKARA	AB’nin eşiklerine uymuyor
KONYA	KONYA	1.931.778	2.156.081	–	GSMH/ yüzölçümü	800.000< KONYA<3.000.000	
	KARAMAN	224.303					
ANTALYA	ANTALYA	1.509.616	2.223.978	+		800.000< ANTALYA<3.000.000	
	ISPARTA	461.571					
	BURDUR	252.791					

Çizelge 7.5 (Devam). Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
ADANA	ADANA	1.682.483	3.190.715	—	Nüfus eşiği	800.000<3.000.000<ADANA	AB’nin eşiklerine uymuyor
	MERSİN	1.508.232					
HATAY	HATAY	1.197.139	2.643.618	—	GSMH/ yüzölçümü	800.000< HATAY<3.000.000	
	K.MARAŞ	1.008.107					
	OSMANIYE	438.372					
KIRIKKALE	KIRIKKALE	357.544	1.550.005	—	GSMH	800.000< KIRIKKALE<3.000.000	
	AKSARAY	347.163					
	NİĞDE	315.925					
	NEVŞEHİR	287.866					
	KIRŞEHİR	241.507					
KAYSERİ	KAYSERİ	974.035	2.271.744	—	GSMH	800.000< KAYSERİ<3.000.000	
	SİVAS	698.019					
	YOZGAT	599.690					
ZONGULDAK	ZONGULDAK	612.722	1.027.208	—	GSMH	800.000< ZONGULDAK<3.000.000	
	KARABÜK	227.478					
	BARTIN	187.008					

Çizelge 7.5 (Devam). Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
KASTAMONU	KASTAMONU	363.700	827.440	+		800.000< KASTAMONU<3.000.000	
	ÇANKIRI	214.925					
	SİNOP	248.815					
SAMSUN	SAMSUN	1.153.763	2.774.003	+		800.000< SAMSUN<3.000.000	
	TOKAT	695.862					
	ÇORUM	578.187					
	AMASYA	346.191					
TRABZON	TRABZON	846.876	2.811.470	-	GSMH	800.000< TRABZON<3.000.000	
	ORDU	460.805					
	GİRESUN	365.938					
	RİZE	325.581					
	ARTVİN	184.070					
	GÜMÜŞHANE	153.990					
ERZURUM	ERZURUM	873.289	1.253.045	-	Yüzölçümü	800.000< ERZURUM<3.000.000	
	ERZİNCAN	280.118					
	BAYBURT	99.638					

Çizelge 7.5 (Devam). Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
AĞRI	AĞRI	466.058	1.063.021	+		800.000< AĞRI<3.000.000	
	KARS	322.973					
	IĞDIR	145.384					
	ARDAHAN	128.606					
MALATYA	MALATYA	815.105	1.654.523	-	GSMH	800.000< MALATYA<3.000.000	
	ELAZIĞ	518.360					
	BİNGÖL	234.790					
	TUNCELİ	86.268					
VAN	VAN	762.719	1.743.956	+		800.000< VAN<3.000.000	
	MUŞ	422.247					
	BİTLİS	339.645					
	HAKARİ	219.345					
GAZİANTEP	GAZİANTEP	1.127.686	1.916.593	-	GSMH/ yüzölçümü	800.000< G.ANTEP<3.000.000	
	ADIYAMAN	678.999					
	KİLİS	109.908					

Çizelge 7.5 (Devam). Bölgelerin nüfuslarının karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	İllerin Nüfusları	Bölgenin toplam nüfusu	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		AB NUTS-2 bölge nüfus eşiklerine göre İBBS-2 bölgesinin durumu	Açıklama
				Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni		
ŞANLIURFA	ŞANLIURFA	1.303.589	2.586.267	+		800.000< Ş.URFA<3.000.000	
	DİYARBAKIR	1.282.678					
MARDİN	MARDİN	646.826	1.626.121	+		800.000< MARDİN<3.000.000	
	BATMAN	400.380					
	ŞIRNAK	316.536					
	SİİRT	262.379					

Analiz çalışmasına göre;

- Tekirdağ, Aydın, Ağrı, Van ve Mardin İBBS-2 düzey bölgeleri yukarıda sözü edilen üç temel çalışmada yer alan göstergelerin tamamı ile örtüşmektedir (EK-11).
- Manisa ve Antalya İBBS-2 düzey bölgeleri üç temel çalışmanın ikisinin göstergeleri ile tamamen, birinin göstergeleri ile kısmen örtüşmektedir. Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgesini oluşturan illerden Manisa ve Antalya'nın lider il konumunda olmalarından kaynaklanmaktadır (EK-12).
- İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Hatay, Erzurum İBBS-2 düzey bölgeleri üç temel çalışmanın ikisinin göstergeleri ile tamamen, birinin göstergeleri ile kısmen örtüşmektedir (EK-13). Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgelerinin nüfusunun AB'nin tanımladığı nüfus eşiklerini aşmasından (İstanbul, Ankara ve İzmir İBBS-2 bölgeleri) ve illerin yüzölçümleri arasında büyük farklılıkların bulunmasından (Konya, Hatay ve Erzurum İBBS-2 bölgeleri) kaynaklanmaktadır.
- Adana ve Gaziantep İBBS-2 düzey bölgeleri üç temel çalışmanın birinin göstergeleri ile tamamen, ikisinin göstergeleri ile kısmen örtüşmektedir (EK-14). Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgesinin nüfusunun AB'nin tanımladığı nüfus eşiklerini aşmasından (Adana İBBS-2 bölgesi), illerin 5.kademe merkezleri ve etki alanları ile tam olarak örtüşmemesinden (Adana İBBS-2 bölgesi), Gaziantep Düzey-2 bölgesini oluşturan illerden Gaziantep'in lider il konumunda olmasından ve illerin yüzölçümleri arasında büyük farklılıkların bulunmasından (Gaziantep İBBS-2 bölgesi) kaynaklanmaktadır.
- Kırıkkale, Trabzon, Malatya İBBS-2 düzeyi bölgeleri üç temel çalışmanın üçünün ölçütleri ile kısmen örtüşmektedir. Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgelerini oluşturan illerin kişi başına GSMH değerlerinin birbirinden farklı olmasından (Kırıkkale, Trabzon, Malatya İBBS-2 düzeyi bölgeleri), 5.kademe merkezleri ve etki alanları ile tam olarak örtüşmemesinden (Kırıkkale, Trabzon, Malatya İBBS-2 düzeyi bölgeleri) ve gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarında ayrı gelişmişlik düzeyinde bulunmasından kaynaklanmaktadır (EK-14).

- Balıkesir, Kastamonu, Bursa İBBS-2 düzeyi bölgeleri üç temel çalışmanın ikisinin ölçütleri ile tamamen örtüşürken, birisinin ölçütleri ile örtüşmemektedir. Örtüşmeme durumu düzey-2 bölgelerinin 5.kademe merkezleri ve etki alanları ile tam olarak örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır (EK-15).
- Samsun, Şanlıurfa İBBS-2 düzey bölgeleri üç temel çalışmanın birinin ölçütleri ile tamamen, birinin ölçütleri ile kısmen örtüşürken, birinin ölçütleri ile örtüşmemektedir. Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgelerini oluşturan illerden Samsun ve Şanlıurfa'nın lider il konumunda olmasından, örtüşmeme durumu ise düzey-2 bölgelerinin 5.kademe merkezleri ve etki alanları ile tam olarak örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır (EK-15).
- Zonguldak ve Kocaeli İBBS-2 düzey bölgeleri üç temel çalışmanın birinin ölçütleri ile tamamen, birinin ölçütleri ile kısmen örtüşürken, birinin ölçütleri ile örtüşmemektedir. Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgelerinin oluşturan illerin Kişi başına GSMH değerlerinin birbirinden oldukça farklı olmasından (Zonguldak ve Kocaeli İBBS-2 düzeyi bölgeleri), örtüşmeme durumu ise düzey-2 bölgelerini oluşturan illerin her birinin gelişmişlik indeksine göre kademeli il gruplarında ayrı gelişmişlik düzeyinde bulunmasından kaynaklanmaktadır (EK-16).
- Kayseri İBBS-2 düzey bölgesi üç temel çalışmanın ikisinin ölçütleri ile kısmen örtüşürken, birinin ölçütleri ile örtüşmemektedir. Kısmen örtüşme durumu düzey-2 bölgesini oluşturan illerin kişi başına GSMH değerlerinin birbirinden oldukça farklı olmasından ve 5.kademe merkezleri ve etki alanları ile tam olarak örtüşmemesinden, örtüşmeme durumu ise düzey-2 bölgesini oluşturan illerin her birinin gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarında ayrı gelişmişlik düzeyinde bulunmasından kaynaklanmaktadır (EK-16).

İBBS-2 düzey bölgelerinin analiz çalışması sonucunda değerlendirme sütunundaki durum incelendiğinde 9 ayrı sınıfın ortaya çıktığı görülmektedir.

- 1. Sınıf; tüm değerlendirme ana başlıkları ile tam örtüşme sağlayan bölgelerdir.
- 2. Sınıf; iki değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, biri ile kısmen örtüşme sağlayan bölgelerdir. Kısmen örtüşme durumu Lider İl olma durumundan

kaynaklanmaktadır.

- 3. Sınıf; iki değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, biri ile kısmen örtüşme sağlayan bölgelerdir. Kısmen örtüşme durumu illerin AB nüfus eşikleri ile örtüşmeme durumundan ve illerin yüzölçümlerinin birbirlerinden oldukça farklı olmasından kaynaklanmaktadır.
- 4. Sınıf; bir değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, ikisi ile kısmen örtüşme sağlayan bölgelerdir.
- 5. Sınıf; tüm değerlendirme ana başlıkları ile kısmen örtüşme sağlayan bölgedir.
- 6. Sınıf; iki değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, biri ile örtüşme sağlayamayan bölgelerdir.
- 7. Sınıf; bir değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, biri ile kısmen örtüşme sağlayan ancak biri ile örtüşme sağlayamayan bölgelerdir. Kısmen örtüşme durumu Lider İl olma durumundan kaynaklanmaktadır.
- 8. Sınıf ; bir değerlendirme ana başlığı ile tam örtüşürken, biri ile kısmen örtüşme sağlayan ancak biri ile örtüşme sağlayamayan bölgelerdir. Kısmen örtüşme durumu illerin kişi başına düşen GSMH değerlerinin uyuşmamasından kaynaklanmaktadır.
- 9. Sınıf; iki değerlendirme ana başlığı ile kısmen örtüşürken, biri ile örtüşme sağlayamayan bölgedir.

Çizelge 7.7’de bu bölgeler ve uyum durumları belirtilmiş, Şekil 7.2’de iller ve bölgeler sınıflarına göre renklendirilmiştir.

Analiz çalışmasında elde edilen 9 sınıftan bazıları için örnekler incelendiğinde;

- Tekirdağ İBBS-2 düzey bölgesini Tekirdağ, Edirne, Kırklareli illeri oluşturmaktadır. İllerin 1997 yılı toplam nüfusları 1.284.387, 2000 yılı toplam nüfusları ise 1.355.058 olmasından dolayı AB’nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğine bağlı kalmasından, illerin yüzölçümlerinin birbirlerine çok yakın olmasından (Tekirdağ 6.342,30 km², Edirne 6.097,91 km², Kırklareli 6.299,78 km²), illerin kişi başına GSMH değerlerinin birbirine yakın olmasından (Tekirdağ 1.330.778.630 TL, Edirne 914.217.771 TL, Kırklareli 899.872.797 TL), coğrafi bütünlük içerisinde

bulunmasından dolayı Tekirdağ İBBS-2 düzey bölgesi AB'nin NUTS Sistemi ölçütleriyle örtüşmektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında artı değer (+) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin tamamının Türkiye’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında İstanbul’un etkisi altında bulunmasından dolayı analiz çalışmasında “DPT 1982 yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında artı değer (+) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin tamamının Gelişmişlik Endeksine göre Kademeli İl Gruplarında 2. derecede gelişmiş iller grubunda bulunmasından dolayı analiz çalışmasında “DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması” başlığında artı değer (+) almıştır.

- Ankara İBBS-2 düzey bölgesi sadece Ankara ilinden oluşmaktadır. Ankara’nın 1997 yılı nüfusunun 3.693.390, 2000 yılı nüfusunun 4.007.860 olmasından dolayı AB’nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğini karşılayamadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında eksi değer (-) almıştır. Ayrıca Düzey-2 bölgesinin tek bir ilden oluşmasından dolayı İBBS-2 düzey bölgesi analiz çalışmasında kullanılan diğer 2 ana başlık ile tutarlılık göstermektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “DPT 1982 yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında ve “DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması” başlığında artı değer (+) almıştır.
- Malatya İBBS-2 düzey bölgesini Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illeri oluşturmaktadır. İllerin 1997 yılı toplam nüfusları 1.654.523, 2000 yılı toplam nüfusları ise 1.770.597 olmasından dolayı AB’nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğine bağlı kalmasına rağmen, kişi başına düşen GSMH değerlerinde farklılık olmasından dolayı Malatya İBBS-2 düzey bölgesi AB’nin NUTS Sistemi ölçütleriyle örtüşmemektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında eksi değer (-) almıştır. Ancak İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin bir bölümünün Türkiye’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında aynı bölgede yer almamasından dolayı ve İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin Gelişmişlik Endeksine göre Kademeli İl Gruplarında 3. ve 5. Derecede gelişmiş iller grubunda yer almasından dolayı analiz çalışmasında “DPT 1982 yılı Yerleşme

Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında ve “DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması” başlığında eksi değer (-) almıştır.

- Samsun İBBS-2 düzey bölgesini Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya illeri oluşturmaktadır. İllerin 1997 yılı toplam nüfusları 2.774.003, 2000 yılı toplam nüfusları ise 2.999.460 olmasından dolayı AB’nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğine bağlı kalmasından, Türkiye’de önceden tanımlanmış Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi kapsamında “plan bölge” olarak tanımlanmasından, coğrafi bütünlük içerisinde bulunmasından dolayı Samsun İBBS-2 düzey bölgesi AB’nin NUTS Sistemi ölçütleriyle örtüşmektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında artı değer (+) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin Gelişmişlik Endeksine göre Kademeli İl Gruplarında 3. ve 4. Derecede gelişmiş iller grubunda yer almasından dolayı analiz çalışmasında “DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması” başlığında eksi değer (-) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin bir bölümünün “Türkiye’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışmasında aynı bölgede yer almamasına rağmen, Çorum ili Ankara ilinin etki alanında bulunmasından dolayı, ayrıca Samsun ilinin etkisi altında bulunan Sinop, Ordu ve Giresun illerinin bu İBBS-2 düzeyinde değerlendirilmemesinden dolayı “DPT 1982 yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” başlığında sıfır değer (0) almıştır (EK-15).
- Zonguldak İBBS-2 düzey bölgesini Zonguldak, Karabük, Bartın illeri oluşturmaktadır. İllerin 1997 yılı toplam nüfusları 1.027.208, 2000 yılı toplam nüfusları ise 1.024.879 olmasından dolayı AB’nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğine bağlı kalmasına, Türkiye’de önceden tanımlanmış Zonguldak-Karabük-Bartın Gelişim Projesi kapsamında plan bölge olarak tanımlanmasına, coğrafi bütünlük içerisinde bulunmasına rağmen illerin kişi başına GSMH değerlerinin birbirinden farklı olmasından dolayı (Zonguldak 1.464.850.124 TL, Karabük 317.248.545 TL, Bartın 157.449.448 TL) Zonguldak İBBS-2 düzey bölgesi AB’nin NUTS Sistemi ölçütleriyle tam olarak örtüşmemektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında “AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri” başlığında eksi değer (-) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin tamamının Türkiye’nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında

İstanbul'un etkisi altında bulunmasından dolayı analiz çalışmasında "DPT 1982 yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" başlığında artı değer (+) almıştır. Ancak İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin Gelişmişlik Endeksine göre Kademeli İl Gruplarında 3., 4. ve 5. Derecede gelişmiş iller grubunda yer almasından dolayı analiz çalışmasında "DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması" başlığında sıfır değer (0) almıştır. Zonguldak İBBS-2 düzeyi Türkiye'de tanımlanan Düzey-2 bölgeleri arasında en zayıf ölçüt ve işlevsel ilişkiler ile oluşturulmuş bölgelerden biridir (EK-16).

- Kayseri İBBS-2 düzey bölgesini Kayseri, Sivas, Yozgat illeri oluşturmaktadır. İllerin 1997 yılı toplam nüfusları 2.271.744, 2000 yılı toplam nüfusları ise 2.498.442 olmasından dolayı AB'nin İBBS-2 düzey bölgeleri için belirlediği 800.000-3.000.000 nüfus eşiğine bağlı kalmasına, coğrafi birliktelik içerisinde bulunmasına rağmen illerin kişi başına GSMH değerlerinin birbirinden farklı olmasından dolayı (Kayseri 1.516.180.219 TL, Sivas 828.896.518 TL, Yozgat 533.536.754 TL) Kayseri İBBS-2 düzey bölgesi AB'nin NUTS Sistemi ölçütleriyle tam olarak örtüşmemektedir. Bu nedenle analiz çalışmasında "AB'de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri" başlığında eksi değer (-) almıştır. İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin bir bölümünün Türkiye'nin Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında aynı bölgede yer almamasından dolayı "DPT 1982 yılı Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" başlığında eksi değer (-) almıştır. Ancak İBBS-2 düzeyini oluşturan illerin Gelişmişlik Endeksine göre Kademeli İl Gruplarında 2. ve 4. Derecede gelişmiş iller grubunda yer almasından dolayı analiz çalışmasında "DPT 1996 ve 2003 Yılları Sos-eko. Gel. Sıralaması" başlığında sıfır değer (0) almıştır. Kayseri İBBS-2 düzeyi Türkiye'de tanımlanan Düzey-2 bölgeleri arasında en zayıf ölçüt ve işlevsel ilişkiler ile oluşturulmuş bölge olarak tespit edilmiştir (EK-16).

Değerlendirme sonucunda elde edilen sınıflar 100 puan üzerinden değerlendirildiğinde her bir sınıf değişiminde 10 puanlık bir değişim kabul edilmiştir. 1.sınıftan 5. sınıfa kadar 10 puanlık değişimler kabul edilirken, kırılma noktasını oluşturan 5. sınıftan sonra 6. sınıfa geçilirken 20 puanlık bir değişim kabul edilmiştir. Bunun nedeni 5. sınıfın kırılma noktası olarak kabul edilmesidir (EK-14). 1. sınıftan

5. sınıfa kadar değerlendirmede kullanılan üç temel çalışmanın bileşenleri ile tam olarak ya da kısmen örtüşme sağlanırken, 6. Sınıftan sonra bu üç temel çalışmanın bileşenlerinin biri ya da bir kaçı ile örtüşme sağlanamamıştır. Tüm bileşenlerle tam örtüşen 1. sınıf 100 puan, 2. sınıf 90 puan, 3. sınıf 80 puan, 4. sınıf 70 puan, 5. sınıf 60 puan alırken, kırılma noktasından sonraki 6. sınıf 40 puan, 7. sınıf 30 puan, 8. sınıf 20 puan ve son olarak 9. sınıf 10 puan alarak Türkiye oluşturulan İBBS-2 düzeyi bölgeleri arasında en zayıf ölçüt ve işlevsel ilişkiler ile oluşturulmuş bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 7.6. Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkez. Kademelenmesi		DPT 2003 Yılı Sos-eko. Gel. Sıralaması		Değerlendirme			
		Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu
İSTANBUL	İSTANBUL	–	Nüfus eşiği	+		+		++–	Nüfus eşiği	3	80
TEKİRDAĞ	TEKİRDAĞ	+		+		+		+++		1	100
	EDİRNE										
	KIRKLARELİ										
BALIKESİR	BALIKESİR	+		0		+		++0		6	40
	ÇANAKKALE										
İZMİR	İZMİR	–	Nüfus eşiği	+		+		++–	Nüfus eşiği	3	80
AYDIN	AYDIN	+		+		+		+++		1	100
	DENİZLİ										
	MUĞLA										
MANİSA	MANİSA	+		+		–	Lider il	++–	Lider il	2	90
	AFYON										
	KÜTAHYA										
	UŞAK										
BURSA	BURSA	+		0		+		++0		6	40
	ESKİŞEHİR										
	BİLECİK										

Çizelge 7.6 (Devam). Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması

		AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkez. Kademelenmesi		DPT 2003 Yılı Sos-eko. Gel. Sıralaması		Değerlendirme			
İBBS-2	İLLER	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu
KOCAELİ	KOCAELİ	-	GSMH/ yüzölçümü	+		0		+ - 0	GSMH	8	20
	SAKARYA										
	DÜZCE										
	BOLU										
	YALOVA										
ANKARA	ANKARA	-	Nüfus eşiği	+		+		++ -	Nüfus eşiği	3	80
KONYA	KONYA	-	GSMH/ yüzölçümü	+		+		++ -	GSMH/ yüzölçümü	3	80
	KARAMAN										
ANTALYA	ANTALYA	+		+		-	Lider il	++ -	Lider il	2	90
	ISPARTA										
	BURDUR										
ADANA	ADANA	-	Nüfus eşiği	-	Etki alanı	+		+ - -	Nüfus eşiği/etki alanı	4	70
	MERSİN										
HATAY	HATAY	-	GSMH/ yüzölçümü	+		+		++ -	GSMH/ yüzölçümü	3	80
	K.MARAŞ										
	OSMANİYE										

Çizelge 7.6 (Devam). Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkez. Kademelenmesi		DPT 2003 Yılı Sos-eko. Gel. Sıralaması		Değerlendirme			
		Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu
KIRIKKALE	KIRIKKALE	-	GSMH	-	Etki alanı	-	Lider il	- - -	Lider il/GSMH/etki alanı	5	60
	AKSARAY										
	NİĞDE										
	NEVŞEHİR										
	KIRŞEHİR										
KAYSERİ	KAYSERİ	-	GSMH	-	Etki alanı	0		- - 0	GSMH/ etki alanı	9	10
	SİVAS										
	YOZGAT										
ZONGULDAK	ZONGULDAK	-	GSMH	+		0		+ - 0	GSMH	8	20
	KARABÜK										
	BARTIN										
KASTAMONU	KASTAMONU	+		0		+		+ + 0		6	40
	ÇANKIRI										
	SİNOP										
SAMSUN	SAMSUN	+		0		-	Lider il	+ - 0	Lider il	7	30
	TOKAT										
	ÇORUM										
	AMASYA										

Çizelge 7.6 (Devam). Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkez. Kademelenmesi		DPT 2003 Yılı Sos-eko. Gel. Sıralaması		Değerlendirme			
		Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu
SAMSUN	SAMSUN	+		0		-	Lider il	+ - 0	Lider il	7	30
	TOKAT										
	ÇORUM										
	AMASYA										
TRABZON	TRABZON	-	GSMH	-	Etki alanı	-	Lider il	- - -	Etki alanı/ Lider il/ GSMH	5	60
	ORDU										
	GİRESUN										
	RİZE										
	ARTVİN										
	GÜMÜŞHANE										
ERZURUM	ERZURUM	-	Yüzölçümü	+		+		+ + -	Yüzölçümü	3	80
	ERZİNCAN										
	BAYBURT										
AĞRI	AĞRI	+		+		+		+ + +		1	100
	KARS										
	IĞDIR										
	ARDAHAN										

Çizelge 7.6 (Devam). Türkiye’de İBBS-2 bölgelerinin karşılaştırılması

İBBS-2	İLLER	AB’de NUTS Sistemi Temel Bileşenleri		DPT 1982 Yılı Yerleşme Merkez. Kademelenmesi		DPT 2003 Yılı Sos-eko. Gel. Sıralaması		Değerlendirme			
		Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Uyuşma Durum	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu
MALATYA	MALATYA	-	GSMH	-	Etki alanı	-	Lider il	- - -	Etki alanı/ Lider il/ GSMH	5	60
	ELAZIĞ										
	BİNGÖL										
	TUNCELİ										
VAN	VAN	+		+		+		+ + +		1	100
	MUŞ										
	BİTLİS										
	HAKARİ										
GAZİANTEP	GAZİANTEP	-	GSMH/ yüzölçümü	+		-	Lider il	+ - -	Lider il GSMH/ yüzölçümü	4	70
	ADIYAMAN										
	KİLİS										
ŞANLIURFA	ŞANLIURFA	+		0		-	Lider il	+ - 0	Lider il	7	30
	DİYARBAKIR										
MARDİN	MARDİN	+		+		+		+ + +		1	100
	BATMAN										
	ŞIRNAK										
	SİİRT										

Çizelge 7.7. Türkiye’de en kuvvetli İBBS-2 bölgelerinden en zayıf İBBS-2 bölgelerine sıralaması

		Değerlendirme				
		Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu	Kullanılmayan Başlık
1. SINIF	TEKİRDAĞ	+++		1	100	
	AYDIN	+++		1	100	
	AĞRI	+++		1	100	
	VAN	+++		1	100	
	MARDİN	+++		1	100	
2. SINIF	MANİSA	++-	Lider il	2	90	
	ANTALYA	++-	Lider il	2	90	
3. SINIF	İSTANBUL	++-	Nüfus eşiği	3	80	
	İZMİR	++-	Nüfus eşiği	3	80	
	ANKARA	++-	Nüfus eşiği	3	80	
	KONYA	++-	GSMH/ yüzölçümü	3	80	
	HATAY	++-	GSMH/ yüzölçümü	3	80	
	ERZURUM	++-	Yüzölçümü	3	80	
4. SINIF	ADANA	+- -	Nüfus eşiği/etki alanı	4	70	
	GAZİANTEP	+- -	Lider il GSMH/ yüzölçümü	4	70	
5. SINIF	KIRIKKALE	- - -	Lider il/GSMH/etki alanı	5	60	
	TRABZON	- - -	Etki alanı/ Lider il/ GSMH	5	60	
	MALATYA	- - -	Etki alanı/ Lider il/ GSMH	5	60	

Çizelge 7.7 (Devam). Türkiye’de en kuvvetli İBBS-2 bölgelerinden en zayıf İBBS-2 bölgelerine sıralaması

		Değerlendirme				
		Uyuşma Durumu	Uyuşmama Nedeni	Sınıfı	Ağırlık Durumu	Kullanılmayan Başlık
6. SINIF	BALIKESİR	+ + 0		6	40	Etki alanı
	BURSA	+ + 0		6	40	Etki alanı
	KASTAMONU	+ + 0		6	40	Etki alanı
7. SINIF	SAMSUN	+ – 0	Lider il	7	30	Etki alanı
	ŞANLIURFA	+ – 0	Lider il	7	30	Etki alanı
8. SINIF	KOCAELİ	+ – 0	GSMH	8	20	Gelişmişlik sıralaması
	ZONGULDAK	+ – 0	GSMH	8	20	Gelişmişlik sıralaması
9. SINIF	KAYSERİ	– – 0	GSMH/ etki alanı	9	10	Gelişmişlik sıralaması

Türkiye’de büyükşehir olarak tanımlanmış 16 belediyenin bulunduğu ile baktığımızda ise (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Sakarya, Samsun, Eskişehir, Antalya, Konya, Kayseri, Mersin, Adana, Gaziantep, Diyarbakır, Erzurum); bu illerin 2. sınıftan daha yukarıda olmadıklarını (Antalya), hatta bu illerin daha çok 3. sınıf (İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Erzurum) ve 4. sınıf (Adana, Mersin, Gaziantep) ile 6. (Bursa, Eskişehir), 7. (Samsun, Diyarbakır), 8. (Kocaeli, Sakarya) ve 9. (Kayseri) sınıflarda yoğunlaştıklarını görmekteyiz. Bu iller Şekil 7.3’de görüldüğü gibidir.

Türkiye’nin en büyük üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir 3. sınıfta yer almaktadır. Bunun nedeni ise bu üç ilin AB’nin NUTS-2 bölgeleri oluşturulurken öngördüğü nüfus eşiklerini aşmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak bu illerin kendi başlarına bir İBBS-2 bölgesi oluşturmalarından ve daha küçük birimler oluşturamayacaklarından dolayı bu birimlerin yeniden değerlendirilmesine gerek yoktur.

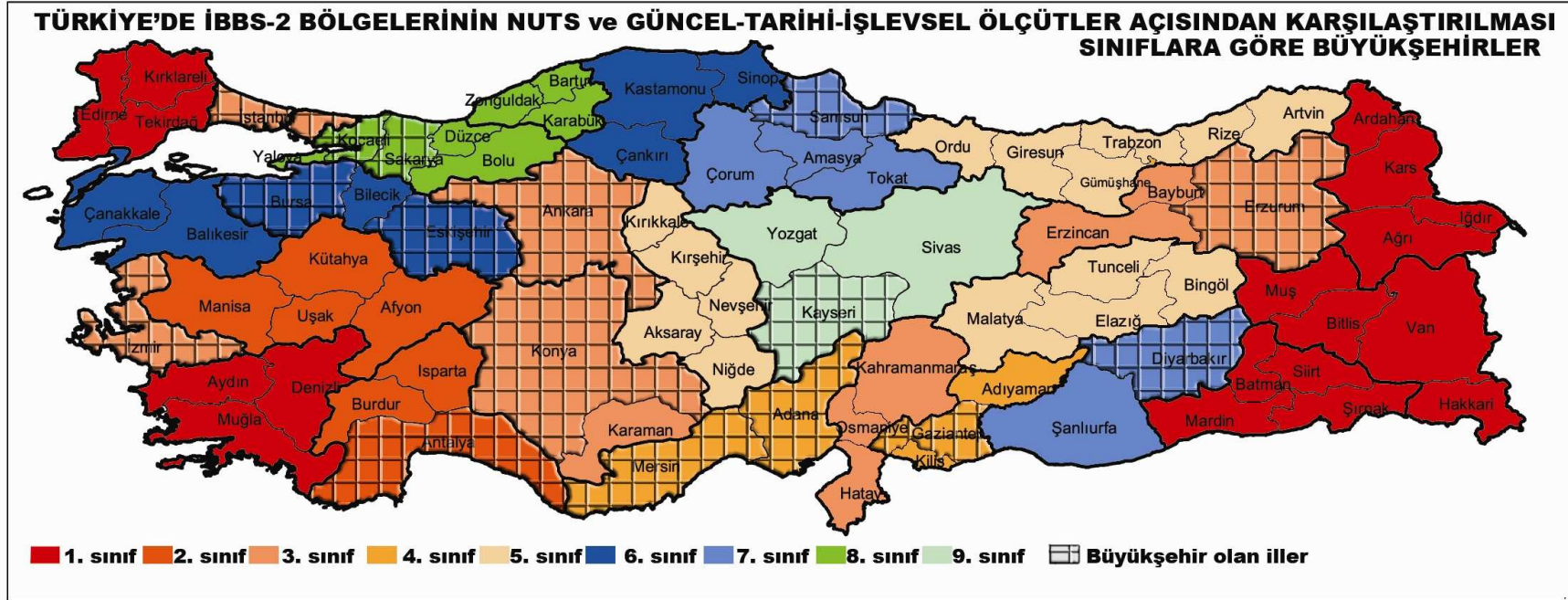
Adana ve Mersin illerinden oluşan İBBS-2 bölgesinin de AB’nin NUTS-2 bölgeleri oluşturulurken öngördüğü nüfus eşiklerini sağlayamadıkları görülmektedir. Bu durumda her iki ilin de etki alanları göz önünde bulundurularak, AB’nin nüfus eşikleri doğrultusunda farklı iller ile İBBS-2 bölgeleri oluşturulmasında fayda vardır.

Erzurum ve Konya İBBS-2 bölgelerinin uyuşmama nedeni illerin yüzölçümlerinin homojen olmamasıdır. Konya ve Erzurum illeri Türkiye’nin en büyük yüzölçümlü illeri arasındadır. Bu iller çevrelerinde bulunan diğer illere göre oldukça geniş yüzölçümlerine sahiptirler. Bu nedenle bu iller çevrelerinde bulunan herhangi il ya da iller ile bir bölge oluştursa dahi, yüzölçümü açısından söz konusu durum devam edecektir.

Eskişehir ve Bursa illerinin içinde bulunduğu İBBS-2 bölgesi aynı etki alanı içinde bulunmamaktadır. Samsun ve Şanlıurfa İBBS-2 bölgeleri hem aynı etki alanı içinde bulunmazken hem de bölgeleri oluşturan bir il diğer illere göre lider il konumunda bulunmaktadır. Ancak Samsun İBBS-2 bölgesi illeri Yeşilırmak Havzası Projesi

kapsamında bir arada değerlendirildiğinden dolayı, bu İBBS-2 düzeyi bölgesini farklı şekilde tanımlamak uygun olmayacaktır.

Kocaeli ve Kayseri illerinin içinde bulunduğu İBBS-2 düzeyi bölgelerinin uyuşmama nedeni, illerin hem gelişmişlik sıralamalarının eş düzeyde bulunmaması, hem de kişi başına düşen GSMH değerlerinin homojenlik sağlayamamasıdır. Ayrıca Kayseri İBBS-2 düzeyi bölgesini oluşturan illerin aynı etki alanı içinde bulunmadıkları da gözlenmektedir. Buna göre bu iki İBBS-2 düzeyi bölgesi, çevresinde bulunan iller ile bir arada ele alınarak, farklı bölgeler oluşturulmalıdır.

Şekil 7.3. Büyükşehirlerin sınıflara göre durumları

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa Birliği’nde bölgesel politika, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesini ve bu amaçla oluşturulacak politikalar aracılığı ile yaşam standartlarındaki farklılığın azaltılmasını amaçlamaktadır.

AB’nin bölgesel politika yoluyla yaptığı müdahalelerin amacı ise; her bölgeye, kendisine özgü sorunların çözümü yönünde destek olmak, ekonomik gelişmeyi artırmak ve bölgeler arasındaki ekonomik farklılığı azaltmaktır. Bu politikaların başka bir amacı da, yaşam standartlarının diğer bölgelerle dengelenmesini sağlamaktır.

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında farklılıklar olduğu gibi ülke içinde bölgeler arasında da farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar; bölgelerin topografik yapıları, kaynakların dağılımı, iklimleri, iç ve dış pazarlara uzaklıkları, yerleşim özellikleri ve bölgeye yapılan yardımlardan kaynaklanmakta ve bölgeler arasında “refah düzeyleri” açısından eşitsizliklere yol açmaktadır. Bölgesel farklılıkların oluşmasındaki en temel unsur ise gayri safi milli hasılanın (GSMH) dengesiz dağılımıdır.

Birlik, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak, gelir eşitsizliklerini ve potansiyel farklılıklarını azaltmak ve ekonomik bütünleşmeyi sağlamak için Bölgesel Politika’ya ihtiyaç duymuştur. Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için yardımı öngören AB Yapısal Fonları, aynı zamanda AB vatandaşları arasındaki dayanışmanın sağlanması için de başlıca araç olarak görülmektedir. Birliğin Bölgesel Politikası’nın en önemli aracı olarak değerlendirilen söz konusu fonlar 1988, 1993 ve 1999 yıllarında yeniden düzenlenerek ek finansal kaynaklara kavuşturulmuştur [İKV, 2001].

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birlik’in sağladığı bu fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi

oluşturulmuştur. Bu sistemle her bölge ve alt bölgeye ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farklılıkların belirlenebilmesi hedeflenmektedir. Sistem AB’de kısaca NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması- İBBS) olarak da kullanılmaktadır [Çamur ve Gümüş, 2005].

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım ve uyum sürecinde NUTS birimleri, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Program’da kısa vadeli öncelikler arasında istatistiki bölge birimleri sınıflandırması çalışmalarının yapılmasının gerekliliği yer almıştır. Bu çerçevede DPT ile TÜİK tarafından İstatistiki Bölge Birimlerinin oluşturulmasına yönelik süreç işlemiştir. Nisan 2001 tarihinde DPT ve TÜİK tarafından İstatistiki Bölge Birimlerinin tanımlanması çalışması başlatılmıştır. Bu çalışmada DPT uzmanları, TÜİK uzmanları ile coğrafyacılar işbirliği içerisinde bulunmuş, tüm çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanının oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir (EK-2). Bu çalışma sonucunda, İBBS 1 olarak 12, İBBS 2 olarak 26 ve İBBS 3 olarak da 81 il İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmıştır.

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri için Kalkınma planlarının hazırlanması öngörülmüştür. Bu her bir İBBS-2 düzey bölgesi üzerinde Kalkınma Ajanslarının kurulması anlamını taşımaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları kısaca, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlar olarak tanımlanmaktadır.

Kalkınma Ajansları AB’de İBBS-2 düzeyinde tanımlanıp, faaliyetlerine bu düzeyde devam etmektedir. Aynı zamanda idari bir yapı oluşturulmasından dolayı İBBS-2 düzey bölgelerinin belirlenmesi ayrıca önem taşımaktadır. Kalkınma Ajanslarının kurulmasına temel oluşturması nedeniyle tez çalışmasının konusunu da İBBS-2 düzeyi bölgelemesinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’nin AB’ye uyum sürecinde İBBS-2 düzeyinde bölge belirleme ölçütlerinin ve sorunları giderme politikalarının AB ile karşılaştırmalı analizinin yapılmasıdır.

Analiz yedi aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Türkiye’de oluşturulmuş olan İBBS-2 bölgeleri oluşturulurken kullanılan ölçütleri tespit edilmiştir. İkinci aşamada AB’nin NUTS Sistemi Temel Bileşenleri, DPT’nin 1982 yılında yayımladığı “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışmasının 5. kademe merkezler ve etki alanları ve DPT tarafından hazırlanarak 1996 yılında ve son olarak 2003 yılında yayınlanan İller ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasının kademeli il grupları ortaya koyulmuştur. Buna göre üçüncü aşamada her bir İBBS-2 bölgesinin AB’nin NUTS Sistemi Temel Bileşenleri ile uyum durumları incelenmiştir. Bu bileşenler; birimlerin nüfus büyüklükleri, NUTS-2 biriminin toplam nüfus büyüklüğü, birimlerin yüzölçümlerindeki homojenlik, birimlerin coğrafi bütünlüğü, birimlerin kişi başına düşen GSMH değerleri ile ülke içerisinde tanımlanmış plan bölgelerin varlığı olarak sıralanabilir (EK-3, EK-4, EK-5).

Analizin dördüncü aşamasında illerin ve bölgelerin geçmişten günümüze geçirdikleri değişimin, birbirleri ile işlevsel ilişkilerin, etki alanlarının değişiminin gözlenebilmesini sağlamak amacıyla DPT’nin 1982 yılında yayımladığı “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışmasının 5. kademe merkezler ve etki alanları kullanılarak, her bir İBBS-2 bölgesini oluşturan illerin bu 5. kademe merkezler ve etki alanlarındaki iller ile örtüşme durumlarına bakılmıştır. Analizin beşinci aşamasında DPT tarafından hazırlanan, 1996 yılında ve son olarak 2003 yılında yayınlanan İller ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasının kademeli il gruplarını oluşturan iller ile her bir İBBS-2 bölgesini

oluşturan illerin örtüşme durumları incelenmiştir.

İBBS-2 düzey bölgeleri bu üç temel çalışmayla ya tamamen örtüşmekte, ya kısmen örtüşmekte ya da herhangi bir örtüşme söz konusu olmamaktadır. Analizin altıncı aşamasında İBBS-2 düzey bölgeleri temel çalışmalar üzerinde değerlendirmeye alınmış, sonuç olarak 9 sınıftan oluşan bir sistem ortaya çıkmıştır. Tüm başlıklar ile tam olarak örtüşen bölgeler 1. sınıfta ifade edilirken, iki ana başlıkla kısmen örtüşen ancak bir ana başlıkla örtüşmeyen bölge ise 9. sınıfta ifade edilmiştir. Analizin yedinci aşamasında ise; 1. sınıftan 9. sınıfa kadar olan bölgelerin birbirlerine olan ağırlık durumlarını anlatabilmek için bir puanlama yapılmıştır. Tüm başlıklar ile kısmen ya da tamamen örtüşen bölgelerden oluşan sınıflar (1.,2.,3.,4.,5. sınıflar) 100 puandan başlayarak 10 ar puan düşerek ağırlıkları verilmiş (1.sınıf 100 puan, 2. sınıf 90 puan, 3. sınıf 80 puan, 4. sınıf 70 puan, 5. sınıf 60 puan), başlıklardan herhangi biri ile örtüşmeyen sınıflar (6.,7.,8.,9. sınıflar) kırılma noktasını oluşturmuş ve 40 puandan başlayarak 10 ar puan düşerek ağırlıkları verilmiştir (6. sınıf 40 puan, 7. sınıf 30 puan, 8. sınıf 20 puan, 9. sınıf 10 puan). 1.sınıftan 5. sınıfa kadar 10 puanlık değişimler verilirken, 5. sınıftan 6. sınıfa geçilirken 20 puanlık bir değişim verilmiştir. Bunun nedeni 6. sınıfın kırılma noktası olarak kabul edilmesidir. 1. sınıftan 5. sınıfa kadar değerlendirmede kullanılan 3 ana başlık ile tam olarak ya da kısmen örtüşme sağlanırken, 6. Sınıftan sonra bu 3 ana başlıktan biri ya da birkaçı ile örtüşme sağlanamamıştır.

Altıncı bölümün sonunda sınıflama analizine yönelik bir değerlendirme yapılmış, çalışmada incelenen İBBS-2 bölgelerinin özellikleri sıralanmıştır. Bu özellikler üç temel çalışmanın (Bkz. 7. NUTS/İBBS Karşılaştırmalı Analizi) ölçütlerine göre karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Buna göre çalışmada NUTS sınıflaması ile uyumu ölçmede kullanılan üç temel çalışmanın tamamının göstergeleri ile örtüşen ve 1. sınıfta yer alan bölgeler olan Tekirdağ, Aydın, Ağrı, Van ve Mardin İBBS-2 düzey bölgelerinin diğer İBBS-2 düzey bölgelerine göre daha kuvvetli ve geçmişten günümüze süregelen bir bağla oluşmuş olduğu, 7. sınıfta yer alan Samsun ve Şanlıurfa İBBS-2 düzeyi bölgeleri ile 8. sınıfta yer alan Zonguldak ve Kocaeli İBBS-2 düzeyi bölgelerinin diğer İBBS-2 düzeyi bölgelerine göre daha az kuvvetli bir

bağla oluşmuş olduğu, 9. sınıfta yer alan Kayseri İBBS-2 düzey bölgesinin ise diğer İBBS-2 düzey bölgeleri arasında en zayıf bağla oluşturulmuş bir bölge olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Şekil 7.2).

Çalışmadan da görüldüğü üzere Türkiye’de oluşturulan İBBS-2 düzey bölgelerinden bir bölümünde illerin birbirleriyle işlevsel ilişkilerinin zayıf olduğu görülmektedir. Birbirleriyle tam olarak bağlanmayan bu illerin farklı bölgelemeler ile daha farklı İBBS-2 düzey bölgeleri oluşturabileceği bir gerçektir.

DPT ile TÜİK tarafından yapılan çalışmalarla oluşturulan bölgeleme sistemi o günün şartlarında onaylama ve değişiklik yetkisinin Bakanlar Kurulunda olduğu ve bu sınıflandırmanın ihtiyaç halinde yeniden yapılabileceği durumundan hareketle bir ön çalışma niteliğinde çalışmalar yürütülmüştür. Aslında asıl istenen düzey-2 bölgelerinin siyasi idareyi yansıtan birimlerden oluşmuş olmasıdır. Bu durumda düzey-3 bölgelerinin de ilçelerden oluşması gerekmektedir, ancak o tarihte köy, mezra, ilçe bazında tapu ve kadastro işlemleri tam olarak sonuçlandırılmadığından ve TÜİK’in EURASTAT’a göndermesi gereken ilçe bazındaki veriler için gerekli altyapıyı uzun sürede hazırlayabileceği gerçeği üzerine bölgeleme çalışması mevcut veri altyapısına uygun bir düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Mevcut veri altyapısıyla ise düzey-3 bölgeleri iller bazında tanımlanmıştır. NUTS Sisteminin bölgesel istatistiklerde kullanılan değerlendirme düzeyi olan düzey-2 bölgeleri ise Türkiye’de il grupları olarak tanımlanmıştır. Bölgelerarası dengesizlikleri azaltmaya yönelik olarak kurulan Kalkınma Ajansları da düzey-2 bölgeleri üzerinde kurulmaktadır. Bu durumda Kalkınma Ajansları’nın yönetimi yerel birimlerin yönetimiyle örtüşmemektedir. Yerel bir örgütlenme olarak karşımıza çıkan ajanslarla merkezi örgütlenme karşı karşıya geldiğinde, aradaki ilişkinin net olarak tarihlenmemesinden dolayı, bu durum; yetki ve denetim konusunda karmaşanın olabileceğine ve ülkemiz pratiği içinde bir takım pürüzlerin doğacağına işaret edebilecektir. Ayrıca analiz çalışmasında da görüldüğü gibi düzey-2 bölgelerinin bir bölümünün kendi içlerinde uyumluluk sağlayamadığı tespit edilmiştir. Bu durumda birbirleriyle tam uyum sağlayamayan illerden oluşturulmuş

bir düzey-2 bölgesi üzerinde Kalkınma Ajansı kurulması fikri pek de sağlıklı olmayacaktır. Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Kararın iptaline ilişkin davada, Anayasa Mahkemesi tarafından kararın iki maddesinde değişiklik yapılarak Ajansların faaliyetlerini kısıtlayan yasal engeller ortadan kaldırılmış ve faaliyette bulunmalarında bir sakınca bulunmadığı belirtilmiştir. Söz konusu durumda düzey-2 bölgelerinin gözden geçirilmesi, yenilenmesi gerekmekte iken Kalkınma Ajanslarının düzey-2 bölgeleri üzerinde kurulmaya ve faaliyetlerine devam etmeleri durumu, düzey-2 bölgelerinin yeniden ele alınmasını, bu bölgeler üzerinde değişiklik yapılmasını olanaksız kılmaktadır.

Avrupa ülkeleri, küçük şehir devletlerinden bölgelere, bölgelerden ulus-devletlere evrilmiş ülkelerdir, federal sistem Avrupa'nın temelidir de denilebilir. AB'de bölge kavramı derebeylik döneminden beri var olmuş bir kavram olup, o zamandan beri NUTS birimlerinin temeli olan şehir devlet şeklindeki yönetim biçimiyle yönetilmiştir. NUTS sistemi ise mevcut sistemin sonradan yasalaştırılmış şeklidir [Avaner, 2005].

Bu çalışma sonunda Türkiye'de oluşturulan İBBS-2 düzey bölgelerinin bir bölümünün, AB'de NUTS Sisteminin temel prensiplerinden olan nüfus eşiklerini ve homojen kişi başına düşen GSMH değerlerini sağlayamadıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki diğer İBBS-2 düzey bölgelerinden bir bölümünün ise, AB'de NUTS Sistemi temel prensipleri ile örtüşmelerine rağmen, bölge içerisinde bulunan illerin homojen gelişmişlik düzeyini sağlayamadıkları ve birbirleri ile ulaşım ve ticari fonksiyonlar temelinde bir arada olamadıkları tespit edilmiştir.

Türkiye'de Büyükşehir olarak tanımlanmış 16 il incelendiğinde ise; bu illerin analiz çalışmasının sonunda bulunan sınıflandırma içerisinde üst sıralarda bulunmadıkları, hatta kırılma noktası olan 5. sınıftan sonraki sınıflarda yoğunlaştıkları gözlenmektedir.

Bu nedenle İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışması tekrar gözden geçirilerek, kendi içinde bir sağlaması yapılmalıdır. Mevcut durumun olumlu ve

olumsuz yanları ortaya koyulmalı, öncelikle birbirleriyle ilişkili olan, benzer gelişmişlik düzeyine sahip olan ve AB'nin nüfus eşikleri ile uyumlu düzey-2 bölgelerine yönelik tanımlama/gözden geçirmeye gereksinim olduğu açıktır.

Türkiye'de yönetsel anlamda bir bölge kavramı bulunmamakta olup, İBBS sistemi AB'ye üyelik sürecinde uyum programları çerçevesinde sonradan yasalarla getirilen bir sistemdir. Bu nedenle AB'de NUTS Sistemi ve NUTS-2 düzeyi bölgelerini oluşturan birimlerin homojen bölgeler oluşturması sürpriz olmazken, Türkiye'de oluşturulan İBBS-2 bölgeleri bu tez çalışmasının sonuçlarında görüldüğü gibi NUTS göstergeleri temelinde homojen ve birbirleriyle işlevsel olarak bağlı bölgeler değildir.

KAYNAKLAR

Akkahve, D., “AB Destekli Bölgesel Kalkınma Programlarının Yönetimi Ve Yapısal Fonlara Hazırlık”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Ankara, 161-196 (2006).

Altan, R., “Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası AB Kalkınma Politikasıyla Uyumlu mudur?”, **İdarecinin Sesi Dergisi**, 40-46 (2006).

Atay, F., “Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma”, **Kamu Yönetim Reformu Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**, Ankara, 50-53(2005).

Atay, F., “Kalkınma Ajansları Kalkınmayı Sağlayabilir mi?”, **Memleket Mevzuat**, 8:36-38 (2006).

Avcıoğlu, B., Çelebi, D., Çevik, M., Saral, G., Yaşar, S.S., “Değişen Bölge Anlayışı’nın Türkiye’ye Yansımaları Üzerine Yapılan Çalışmalar”, **Planlama Dergisi**, 2-3:80 (2002).

Avaner, T., “Bölge Kalkınma Ajansları ve İstatistiki Bölge Bilimi”, **Kamu Yönetim Reformu Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**, Ankara, 59-63 (2005).

Bal, E., “Küresel Rekabette Yeni Duraklar: Kalkınma Ajansları”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**, İstanbul, 165-171(2007).

Baykaler, G., “Türkiye’ye Yönelik AB Fonları ve İl Yönetimi”, **Türk İdare Dergisi**, 455:173-188 (2007).

Bayramoğlu, S., “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Menaf Turan, **Paragraf Yayınevi**, Ankara, 35-120 (2005).

Berber, M., “Türkiye’de Bölgesel Sosyo-ekonomik Gelişme Farkları”, Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Trabzon, 5-24 (1989).

Berber, M., Çelepçi, E., “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu**, Trabzon, 149-150 (2005).

Birben, F., “Bölgesel Gelişmede Kalkınma Ajanslarının Rolü, Etkileri ve Türkiye Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Trabzon, 2-12 (1997).

Bulut, M., “Avrupa Birliği Nedir?”, **Vipajans Yayınları**, Ankara, 22-35 (2005).

Can, E., Saylan, S., Köseoğlu, D., “Küresel Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikası Olarak Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Önemi”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**, İstanbul, 149-156 (2007).

Çamur, K.C., Gümüş, Ö., “İstatistiki Bölge Birimleri (NUTS Sistemi)”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Menaf Turan, **Paragraf Yayınevi**, Ankara, 147-157 (2005).

Çelik, M., “Bölge Kalkınma Ajansları”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 52-69 (2005).

Çeliktaş İ., “2007–2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”, **Sayıştay Dergisi**, 63: 39-49 (2006).

Churski, P., “Problem Areas in Poland in Terms of the Objectives of the European Union’s Regional Policy”, **European Planning Studies** 13(1): 45-72 (2005).

Demirci, A.G., “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Menaf Turan, **Paragraf Yayınevi**, Ankara, 181-196 (2005).

DPT, “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”, **Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü**, Ankara, (2):740-760 (2001).

DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “Bölgesel Gelişme”, **XIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 7-9, 60-64 (2000).

DPT, “Bölge-Bölgesel Yaklaşım AB-Türkiye Uygulamaları”, **Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı**, Ankara, 2-10 (2001).

DPT, “İstatistiki Bölge Birimlerine Göre Çeşitli Göstergeler”, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü**, Ankara, 1-10 (2003).

DPT, Murat, K., “Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci”, **Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü**, Ankara, 9 (2005).

DPT, “Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)”, **Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı**, Ankara, iv (2003).

DPT, “9. Kalkınma Planı/ 2007-2013”, **Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı**, Ankara, 53, 98-99 (2006).

DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “9.Kalkınma Planı”, **Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu**, Ankara, 5-12 (2006).

DPT, “Kalkınma Ajansları”, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü**, Ankara, 1-10 (2007).

DPT, “Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi”, **Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü**, Ankara, 7-22 (2003).

DPT, “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi - Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi”, **Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı**, 1: iii-xiii, 1-7, 66-71, 76-78, 124-125, 131-132, 142-143, 152-153, 163-167 (1982).

DPT, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni”, **Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü**, Ankara, 1-7, 115-116 (2004).

DPT, “Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları”, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü**, Ankara, 5-8 (2005)

Ergen, Y.B., Dede, O.M., Ayten, A.M., Ergen, M., “İstatistiki Bölge Bilimi Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım: “Kayseri-Sivas-Yozgat” Örneği Üzerine Bir Değerlendirme”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**, İstanbul, 149-155 (2007).

Erol, D., “Kalkınma Politikalarının İllerin Gelişmesine Etkisi (1960-1990)”, Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 15-22, 35-50 (1997).

EUROSTAT, “Memo on European Territorial Breakdown”, **European Commission**, 10 (2001).

Erzi, G., “Yeni Bölgecilik Akımı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu**, İstanbul, 25-26 (2005).

Güler, B.A., “Sunuş”, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne değildir, Menaf Turan, **Paragraf Yayınevi**, Ankara, 3-10 (2005).

Güler, B.A., “Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?”, **Memleket Mevzuat**, 8:25-27 (2006).

Hasanoğlu, M., Aliyev, Z., “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, 60: 81-103 (2006).

Halkier, H., “Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Ankara, 16-28 (2006).

IKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin uyumu”, İstanbul, 1-25 (2001).

İKTİSAD (İktisadi Kalkınma ve Sosyal Atılım Derneği), “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları Bilgi Notu”, <http://www.iktisad.org.tr/files/rapor2.pdf> (2007).

İnternet: “Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, www.deltur.cec.eu.int/abbolgesel.rtf (2007).

İnternet: “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar/yapisal_fon.ppt (2006).

İnternet: “Çukurova Kalkınma Ajansı”, www.cka.org.tr (2007).

İnternet: “Avrupa Birliği Komisyonu (European Commission)”, http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/introduction_regions_en.html (2006).

İnternet: “Avrupa Birliği Komisyonu (European Commission)”, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective1/index_en.htm (2006).

İnternet: “Avrupa Birliği Komisyonu (European Commission)”, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective2/index_en.htm (2006).

İnternet: “Avrupa Birliği İstatistik Kurumu (EUROSTAT)”, http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-BD-05-001/EN/KS-BD-05-001-EN.PDF (2006).

İnternet: “Avrupa Birliği Komisyonu (European Commission)”, http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/ramon/nuts/codelist_en.cfm?list=nuts (2006).

İnternet: “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı”, <http://ab.calisma.gov.tr/web/%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1m%C4%B1z/Kat%C4%B1%C4%B1m%C3%96ncesiMaliYard%C4%B1mIPA/tabid/172/Default.aspx> (2007).

İnternet: “Avrupa Birliği Genel Sekreterliği”, http://www.abgs.gov.tr/files/Mukteseabat_Uyum_Programi/Giris.pdf (2007).

İnternet: “Avrupa Birliği Genel Sekreterliği”, http://www.abgs.gov.tr/files/Mukteseabat_Uyum_Programi/22_BolgeselPolitikaveYapisalAraclarinKoordinasyonu.pdf (2007).

İnternet: “Dış Ticaret Müsteşarlığı”, “2007-2013 İpa Mali Yardım Aracı Dönemi”, http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/TeknikMevzuatDb/IPA_Hakkinda_Not.doc (2007).

İnternet: “Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Derneği”, <http://www.dosiad.org.tr/> (2008).

İnternet: “Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı”, <http://www.egev.org/?mode=main> (2008).

İnternet: “Gümrük Müsteşarlığı”, http://www.gumruk.gov.tr/AB/kobdocs/2006_GenislemeStratejiKagidi.pdf (2006).

İnternet: “T. C. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı”, <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gtarihce.html> (2008).

İnternet: “Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği”, http://www.yesilirmak.org.tr/http/YHKB_Genel1.htm (2008).

Koyuncu, E., “Türkiye’de Kalkınma Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, 1-6, 15-35 (2006).

Maç, N., “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi, 2006-117/76**, Konya, 6-8 (2006).

Mengi, A., “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye”, **GAP Dergisi**, 15:23 (2001).

“Avrupa Birliği Resmi Gazetesi”, Official Journal of the European Union, L161/1, 26.6.1999.

“Avrupa Birliği Resmi Gazetesi”, Official Journal of the European Union, L154/1, 21.6.2003.

Reeves, T., “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Ankara, 39-48 (2006).

Sayın, D., “Bölge Kalkınma Ajansları ve Devletin Bölgeselleşmesi”, **Kamu Yönetim ‘Reform’u Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları” Yasa Tasarısı Sempozyumu**, Ankara, 53-59 (2005).

Sinan, P.E., “Planlama Ve Siyaset Kavramları Ekseninde Bölge Kalkınma Ajansları”, **30. Dünya Şehircilik Günü Kolokyum**, İzmir, 9-12 (2006).

Shehrin, P.K., “Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Programlarının Türkiye’deki Sektörel Öncelikleri ve Uygulama Alanları”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29.Kolokyumu**, İstanbul, 19-21 (2005).

Somel, A., Ekiz, C., “AB Plancılığına geçiş: Ön Ulusal Kalkınma Planı”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Menaf Turan, **Paragraf Yayınevi**, Ankara, 121-145 (2005).

Sülün, D., “Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Esasları”, **İzmir Ticaret Odası**, İzmir, 4-25 (2005).

Şen, Z., “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi çerçevesinde Bölgesel Politika Alanlarında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği**, Ankara, 4-58 (2004).

Şinik, B., “Macaristan’da Bölgesel Kalkınma Ajanslarından Bölge Yerel Yönetimlerine Geçiş”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**, İstanbul, 135-140 (2007).

USİAD (Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği), “Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları Açısından Türkiye”, **Ada Strateji**, İstanbul, 7-12 (2005).

Yılmaz, S., Dericioğlu, T., Elliott, I.A., Özden, M.S., “Kalkınma Birlikleri’nden Kalkınma Ajansları’na Yönelirken”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**, İstanbul, 157-163 (2007).

EKLER

EK-1 Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

**REGULATION (EC) No 1059/2003 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL of 26 May 2003 on the establishment of a common
classification of territorial units for statistics (NUTS)**

THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL OF THE
EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular
Article 285 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission ⁽¹⁴⁾,

Having regard to the opinion of the European Economic and Social Committee ⁽¹⁵⁾,

Having regard to the opinion of the Committee of the Regions ⁽¹⁶⁾,

Acting in accordance with the procedure laid down in Article 251 of the Treaty ⁽¹⁷⁾,

Whereas:

(1) Users of statistics express an increasing need for harmonisation in order to have comparable data across the European Union. In order to function, the internal market requires statistical standards applicable to the collection, transmission and publication of national and Community statistics so that all operators in the single market can be provided with comparable statistical data. In this context,

⁽¹⁴⁾OJ C 180 E, 26.6.2001, p. 108.

⁽¹⁵⁾OJ C 260, 17.9.2001, p. 57.

⁽¹⁶⁾OJ C 107, 3.5.2002, p. 54.

⁽¹⁷⁾Opinion of the European Parliament of 24 October 2001 (OJ C 112 E, 9.5.2002, p. 146), Council Common Position of 9 December 2002 (OJ C 32 E, 11.2.2003, p. 26) and Decision of the European Parliament of 8 April 2003 (not yet published in the Official Journal).

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

classifications are an important tool for the collection, compilation and dissemination of comparable statistics.

(2) Regional statistics are a cornerstone of the European Statistical System. They are used for a wide range of purposes. For many years European regional statistics have been collected, compiled and disseminated on the basis of a common regional classification, called 'Nomenclature of territorial units for statistics' (hereinafter referred to as NUTS). It is now appropriate to fix this regional classification in a legal framework and to institute clear rules for future amendments of this classification. The NUTS classification should not preclude the existence of other subdivisions and classifications.

(3) Accordingly, all Member States' statistics transmitted to the Commission, which are broken down by territorial units, should use the NUTS classification, where applicable.

(4) In its analysis and dissemination, the Commission should use the NUTS classification for all statistics classified by territorial units, where applicable.

(5) Different levels are needed for regional statistics depending on the purpose of these statistics at national and European level. It is appropriate to have at least three hierarchical levels of detail in the European regional NUTS classification. Member States could have further levels of NUTS details, where they consider it necessary.

(6) Information on the current territorial composition of NUTS level 3 regions is necessary for the proper administration of the NUTS classification and should therefore be transmitted regularly to the Commission.

(7) Objective criteria for the definition of regions are necessary in order to ensure impartiality when regional statistics are compiled and used.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

(8) Users of regional statistics need stability of the nomenclature over time. The NUTS classification should hence not be amended too frequently. This Regulation will ensure a greater stability of rules over time.

(9) Comparability of regional statistics requires that the regions be of a comparable size in terms of population. In order to achieve this goal, amendments of the NUTS classification should render the regional structure more homogeneous in terms of population size.

(10) The actual political, administrative and institutional situation must also be respected. Non-administrative units must reflect economic, social, historical, cultural, geographical or environmental circumstances.

(11) Reference should be made to the definition of the 'population' on which the classification is based.

(12) The NUTS classification is restricted to the economic territory of the Member States and does not provide complete coverage of the territory to which the Treaty establishing the European Community applies. Its use for Community purposes will therefore need to be assessed on a case-by-case basis. The economic territory of each country, as defined in Commission Decision 91/450/ EEC ⁽¹⁸⁾, also includes extraregio territory, made up of parts of the economic territory that cannot be attached to a certain region (air-space, territorial waters and the continental shelf, territorial enclaves, in particular embassies, consulates and military bases, and deposits of oil, natural gas, etc. in international waters, outside the continental shelf, worked by resident units). The NUTS classification must also provide the possibility of statistics for this extraregio territory.

⁽¹⁸⁾ OJ L 240, 29.8.1991, p. 36.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

(13) Amendments to the NUTS classification will require close consultations with the Member States.

(14) Since the objective of the proposed action, namely the harmonisation of regional statistics, cannot be sufficiently achieved by the Member States and can therefore be better achieved at Community level, the Community may adopt measures, in accordance with the principle of subsidiarity as set out in Article 5 of the Treaty. In accordance with the principle of proportionality, as set out in that Article, this Regulation does not go beyond what is necessary in order to achieve that objective.

(15) The NUTS classification laid down in this Regulation should replace the 'Nomenclature of territorial units for statistics (NUTS)' established to date by the Statistical Office of the European Communities in cooperation with the national statistical institutes. As a consequence, all references in Community acts to the 'Nomenclature of territorial units for statistics (NUTS)' should now be understood as referring to the NUTS classification laid down in this Regulation.

(16) Council Regulation (EC) No 322/97 of 17 February 1997 on Community Statistics ⁽¹⁹⁾ constitutes the reference framework for the provisions of this Regulation.

(17) The measures necessary for the implementation of this Regulation should be adopted in accordance with Council Decision 1999/468/EC of 28 June 1999 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission ⁽²⁰⁾.

(18) The Statistical Programme Committee established by Council Decision 89/382/EEC, Euratom ⁽²¹⁾ has been consulted in accordance with Article 3 thereof,

⁽¹⁹⁾ OJ L 52, 22.2.1997, p. 1.

⁽²⁰⁾ OJ L 184, 17.7.1999, p. 23.

⁽²¹⁾ OJ L 181, 28.6.1989, p. 47.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

HAVE ADOPTED THIS REGULATION:

Article 1

Subject matter

1. The purpose of this Regulation is to establish a common statistical classification of territorial units, hereinafter referred to as 'NUTS', in order to enable the collection, compilation and dissemination of harmonised regional statistics in the Community.

2. The NUTS classification laid down in Annex I shall replace the 'Nomenclature of territorial units for statistics (NUTS)' established by the Statistical Office of the European Communities in cooperation with the national statistical institutes of the Member States.

Article 2

Structure

1. The NUTS classification subdivides the economic territory of the Member States, as defined in Decision 91/450/EEC, into territorial units. It ascribes to each territorial unit a specific code and name.

2. The NUTS classification is hierarchical. It subdivides each Member State into NUTS level 1 territorial units, each of which is subdivided into NUTS level 2 territorial units, these in turn each being subdivided into NUTS level 3 territorial units.

3. However, a particular territorial unit may be classified at several NUTS levels.

4. At the same NUTS level, two different territorial units in the same Member State may not be identified by the same name. If two territorial units in different Member

EK-1(Devam)Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

States have the same name, the country identifier is added to the territorial units' names.

5. In each Member State, there can be further hierarchical levels of detail, decided by the Member State, whereby NUTS level 3 is subdivided. Within two years from the entry into force of this Regulation, the Commission, after consulting the Member States, shall submit a communication to the European Parliament and the Council on the appropriateness of establishing rules on a Europe-wide basis for more detailed levels in the NUTS classification.

Article 3

Classification criteria

1. Existing administrative units within the Member States shall constitute the first criterion used for the definition of territorial units. To this end, 'administrative unit' shall mean a geographical area with an administrative authority that has the power to take administrative or policy decisions for that area within the legal and institutional framework of the Member State.

2. In order to establish the relevant NUTS level in which a given class of administrative units in a Member State is to be classified, the average size of this class of administrative units in the Member State shall lie within the following population thresholds:

Level	Minimum	Maximum
NUTS 1	3 million	7 million
NUTS 2	800 000	3 million
NUTS 3	150 000	800 000

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

If the population of a whole Member State is below the minimum threshold for a given NUTS level, the whole Member State shall be one NUTS territorial unit for this level.

3. For the purpose of this Regulation, the population of a territorial unit shall consist of those persons who have their usual place of residence in this area.

4. The existing administrative units that are used for the NUTS classification are laid down in Annex II. Amendments to Annex II shall be adopted in accordance with the regulatory procedure referred to in Article 7(2).

5. If for a given level of NUTS no administrative units of a suitable scale exist in a Member State, in accordance with the criteria referred to in paragraph 2, this NUTS level shall be constituted by aggregating an appropriate number of existing smaller contiguous administrative units. This aggregation shall take into consideration such relevant criteria as geographical, socio-economic, historical, cultural or environmental circumstances.

The resulting aggregated units shall hereinafter be referred to as 'non-administrative units'. The size of the non-administrative units in a Member State for a given NUTS level shall lie within the population thresholds referred to in paragraph 2.

In accordance with the regulatory procedure referred to in Article 7(2), individual non-administrative units may however deviate from these thresholds because of particular geographical, socio-economic, historical, cultural or environmental circumstances, especially in the islands and the outermost regions.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

Article 4

Components of NUTS

1. Within six months after the entry into force of this Regulation, the Commission shall publish the components of each NUTS level 3 territorial unit in terms of the smaller administrative units as laid down in Annex III, as transmitted to it by the Member States.

Amendments to Annex III shall be adopted in accordance with the regulatory procedure referred to in Article 7(2).

2. Within the first six months of each year, Member States shall transmit to the Commission all changes of the components for the previous year that may affect the NUTS level 3 boundaries and in so doing shall respect the electronic data format requested by the Commission.

Article 5

Amendments to NUTS

1. The Member States shall inform the Commission of:

(a) all changes that have occurred in administrative units, in so far as they may affect the NUTS classification, as laid down in Annex I, or the contents of Annexes II and III;

(b) all other changes at the national level that may affect the NUTS classification, in accordance with the classification criteria laid down in Article 3.

2. Changes to NUTS level 3 boundaries due to changes of smaller administrative units as laid down in Annex III:

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

(a) shall not be considered as amendments of NUTS if they involve a population transfer equal to or less than one percent of the NUTS 3 territorial units concerned;
 (b) shall be considered as amendments of NUTS, in accordance with paragraph 3 of this Article, if they involve a population transfer of more than one percent of the NUTS 3 territorial units concerned.

3. Amendments to the NUTS for the non-administrative units in a Member State, as referred to in Article 3(5), may be made if, at the NUTS level in question, the amendment reduces the standard deviation of the size in terms of population of all EU territorial units.

4. Amendments to the NUTS classification shall be adopted in the second half of the calendar year in accordance with the regulatory procedure referred to in Article 7(2), not more frequently than every three years, on the basis of the criteria laid down in Article 3. Nevertheless, in the case of a substantial reorganisation of the relevant administrative structure of a Member State, the amendments to the NUTS classification may be adopted at intervals of less than three years.

The Commission implementing measures referred to in the first subparagraph shall enter into force, with regard to the transmission of the data to the Commission, on 1 January of the second year after their adoption.

5. When an amendment is made to the NUTS classification, the Member State concerned shall transmit to the Commission the time series for the new regional breakdown, to replace data already transmitted. The list of the time series and their length will be specified in accordance with the regulatory procedure referred to in Article 7(2) taking into account the feasibility of providing them. These time series are to be supplied within two years of the amendment to the NUTS classification.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gün ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

Article 6

Management

The Commission shall take the necessary measures to ensure the consistent management of the NUTS classification. In particular, such measures may include:

- (a) drafting and updating of explanatory notes on NUTS;
- (b) examination of problems arising from the implementation of NUTS in the Member States' classifications of territorial units.

Article 7

Procedure

1. The Commission shall be assisted by the Statistical Programme Committee, established by Article 1 of Decision 89/382/EEC, Euratom (hereinafter referred to as the Committee).
2. Where reference is made to this paragraph, Articles 5 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply, having regard to the provisions of Article 8 thereof.
The period laid down in Article 5(6) of Decision 1999/468/EC shall be set at three months.
3. The Committee shall adopt its rules of procedure.

Article 8

Reporting

Three years after the entry into force of this Regulation, the Commission shall submit a report on its implementation to the European Parliament and the Council.

EK-1(Devam) Avrupa Birliği'nin 21.6.2003 gn ve L154/1 sayılı Resmi Gazeteleri

Article 9

Entry into force

This Regulation shall enter into force on the 20th day following that of its publication in the *Official Journal of the European Union*.

This Regulation shall be binding in its entirety and directly applicable in all Member States.

Done at Brussels, 26 May 2003.

EK-2 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi

Karar Sayısı : 2002/4720

Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin ekli Kararın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığı'nın 12/8/2002 tarihli ve 1400 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 28/8/2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

28/8/2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı Kararnamenin Eki

KARAR

Madde 1- Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo ekonomik analizlerinin, yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır.

Madde 2- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller “Düzey 3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak “Düzey 1” ve Düzey 2” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması yapılmıştır.

Madde 3- “Düzey 3” kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır.

“Düzey 2” İstatistiki Bölge Birimleri, “Düzey 3” kapsamındaki komşu illerin

EK-2 (Devam) 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi

gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir.

“Düzey 1” İstatistiki Bölge Birimleri ise “Düzey2” İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir.

Bu kararın yayımı tarihinden sonra kurulacak iller, yeni bir düzenleme yapıncaya kadar daha önce dahil olduğu İstatistiki Bölge Birimi içinde değerlendirilecektir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması kodlandırılmış olup, ekli (1) sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Madde 4- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda, bu Karar ile belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması esas alınacaktır.

Madde 5- Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddütleri gidermeye Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı yetkilidir.

Madde 6- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7- Bu Karar hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-2 (Devam) 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi

I Sayılı Cetvel

KOD	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
TR	TÜRKİYE		
TR1 TR10 TR100	İSTANBUL	İSTANBUL	İSTANBUL
TR2 TR21 TR211 TR212 TR213 TR22 TR221 TR222	BATI MARMARA	TEKİRDAĞ	TEKİRDAĞ EDİRNE KIRKLARELİ
		BALIKESİR	BALIKESİR ÇANAKKALE
TR3 TR31 TR310 TR32 TR321 TR322 TR323 TR33 TR331 TR332 TR333 TR334	EGE	İZMİR	İZMİR
		AYDIN	AYDIN DENİZLİ MUĞLA
		MANİSA	MANİSA AFYON KÜTAHYA UŞAK
TR4 TR41 TR411 TR412 TR413 TR42 TR421 TR422 TR423 TR424 TR425	DOĞU MARMARA	BURSA	BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK
		KOCAELİ	KOCAELİ SAKARYA DÜZCE BOLU YALOVA
TR5 TR51 TR510 TR52 TR521 TR522	BATI ANADOLU	ANKARA	ANKARA
		KONYA	KONYA KARAMAN

EK-2 (Devam) 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi

I Sayılı Cetvel(Devam)

KOD	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
TR6 TR61 TR611 TR612 TR613 TR62 TR621 TR622 TR63 TR631 TR632 TR633	AKDENİZ	ANTALYA ADANA HATAY	ANTALYA ISPARTA BURDUR ADANA MERSİN HATAY K.MARAŞ OSMANİYE
TR7 TR71 TR711 TR712 TR713 TR714 TR715 TR72 TR721 TR722 TR723	ORAT ANADOLU	KIRIKKALE KAYSERİ	KIRIKKALE AKSARAY NİĞDE NEVŞEHİR KIRŞEHİR KAYSERİ SİVAS YOZGAT
TR8 TR81 TR811 TR812 TR813 TR82 TR821 TR822 TR823 TR83 TR831 TR832 TR833 TR834	BATI KARADENİZ	ZONGULDAK KASTAMONU SAMSUN	ZONGULDAK KARABÜK BARTIN KASTAMONU ÇANKIRI SİNOP SAMSUN TOKAT ÇORUM AMASYA
TR9 TR90 TR901 TR902 TR903 TR904 TR905 TR906	DOĞU KARADENİZ	TRABZON	TRABZON ORDU GİRESUN RİZE ARTVİN GÜMÜŞHANE

EK-2 (Devam) 22 Eylül 2002 gün ve 24884 Sayılı T.C. Resmi Gazetesi

I Sayılı Cetvel(Devam)

KOD	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
TRA TRA1 TRA11 TRA12 TRA13 TRA2 TRA21 TRA22 TRA23 TRA24	KUZEYDOĞU ANADOLU	ERZURUM	ERZURUM
			ERZİNCAN
			BAYBURT
		AĞRI	AĞRI
			KARS
			IĞDIR
			ARDAHAN
		MALATYA	MALATYA
			ELAZIĞ
			BİNGÖL
			TUNCELİ
		VAN	VAN
			MUŞ
			BİTLİS
			HAKKARİ
TRB TRB1 TRB11 TRB12 TRB13 TRB14 TRB2 TRB21 TRB22 TRB23 TRB24	ORTADOĞU ANADOLU	GAZİANTEP	GAZİANTEP
			ADİYAMAN
			KİLİS
		ŞANLIURFA	ŞANLIURFA
			DIYARBAKIR
		MARDİN	MARDİN
			BATMAN
			ŞIRNAK
			SİİRT
TRC TRC1 TRC11 TRC12 TRC13 TRC2 TRC21 TRC22 TRC3 TRC31 TRC32 TRC33 TRC34	GÜNEYDOĞU ANADOLU	GAZİANTEP	GAZİANTEP
			ADİYAMAN
			KİLİS
		ŞANLIURFA	ŞANLIURFA
			DIYARBAKIR
		MARDİN	MARDİN
			BATMAN
			ŞIRNAK
			SİİRT

EK-3 İllerin ve İBBS-2 düzey bölgelerinin yıllara göre nüfus büyüklükleri

		1997 nüfusu	Toplam	2000 nüfusu	Toplam	2007 nüfusu	Toplam
İstanbul	İstanbul	9.198.809	9.198.809	10.018.735	10.018.735	12.573.836	12.573.836
Tekirdağ	Tekirdağ Edirne Kırklareli	567.396 398.125 318.866	1.284.387	623.991 402.606 328.461	1.355.058	728.396 396.462 333.256	1.458.114
Balıkesir	Balıkesir Çanakkale	1.030.978 448.815	1.479.793	1.076.347 464.975	1.541.322	1.118.313 476.128	1.594.441
İzmir	İzmir	3.114.859	3.114.859	3.370.866	3.370.866	3.739.353	3.739.353
Aydın	Aydın Denizli Muğla	899.980 816.250 640.011	2.356.241	950.757 850.029 715.328	2.516.114	946.971 907.325 766.156	2.620.452
Manisa	Manisa Afyon Kütahya Uşak	1.232.015 797.589 639.629 311.754	2.980.987	1.260.169 812.416 656.903 322.313	3.051.801	1.319.920 701.572 583.910 334.115	2.939.517
Bursa	Bursa Eskişehir Bilecik	1.958.529 660.843 192.060	2.811.432	2.125.140 706.009 194.326	3.025.475	2.439.876 724.849 203.777	3.368.502
Kocaeli	Kocaeli Sakarya Düzce Bolu Yalova	1.177.379 731.800 553.022 163.916	2.626.117	1.206.085 756.168 314.266 270.654 168.593	2.715.766	1.437.926 835.222 323.328 270.417 181.758	3.048.651
Ankara	Ankara	3.693.390	3.693.390	4.007.860	4.007.860	4.466.756	4.466.756
Konya	Konya Karaman	1.931.778 224.303	2.156.081	2.192.166 243.210	2.435.376	1.959.082 226.049	2.185.131
Antalya	Antalya Isparta Burdur	1.509.616 461.571 252.791	2.223.978	1.719.751 513.681 256.803	2.490.235	1.789.295 419.845 251.181	2.459.321
Adana	Adana Mersin	1.682.483 1.508.232	3.190.715	1.849.478 1.651.400	3.500.878	2.006.650 1.595.938	3.602.588

EK-3 (Devam) İllerin ve İBBS-2 düzey bölgelerinin yıllara göre nüfus büyüklükleri

		1997 nüfusu	Toplam	2000 nüfusu	Toplam	2007 nüfusu	Toplam
Hatay	Hatay K.Maraş Osmaniye	1.197.139 1.008.107 438.372	2.643.618	1.253.726 1.002.384 458.782	2.714.892	1.386.224 1.004.414 452.880	2.843.518
Kırıkkale	Kırıkkale Aksaray Niğde Nevşehir Kırşehir	357.544 347.163 315.925 287.866 241.507	1.550.005	388.508 396.084 348.081 309.914 253.239	1.695.826	280.234 366.109 331.677 280.058 223.170	1.481.248
Kayseri	Kayseri Sivas Yozgat	974.035 698.019 599.690	2.271.744	1.060.432 755.091 682.919	2.498.442	1.165.088 638.464 492.127	2.295.679
Zonguldak	Zonguldak Karabük Bartın	612.722 227.478 187.008	1.027.208	615.599 225.102 184.178	1.024.879	615.890 218.463 182.131	1.016.484
Kastamonu	Kastamonu Çankırı Sinop	363.700 214.925 248.815	827.440	375.476 270.355 225.574	871.405	360.366 174.012 194.412	728.790
Samsun	Samsun Tokat Çorum Amasya	1.153.763 695.862 578.187 346.191	2.774.003	1.209.137 828.027 597.065 365.231	2.999.460	1.228.959 620.722 549.828 328.674	2.728.183
Trabzon	Trabzon Ordu Giresun Rize Artvin Gümüşhane	846.876 840.148 460.805 325.581 184.070 153.990	2.811.470	975.137 887.765 523.819 365.938 191.934 186.953	3.131.546	740.569 715.409 417.505 316.252 168.092 130.825	2.488.652
Erzurum	Erzurum Erzincan Bayburt	873.289 280.118 99.638	1.253.045	937.389 316.841 97.358	1.351.588	784.941 213.538 76.609	1.075.088

EK-3 (Devam) İllerin ve İBBS-2 düzey bölgelerinin yıllara göre nüfus büyüklükleri

		1997 nüfusu	Toplam	2000 nüfusu	Toplam	2007 nüfusu	Toplam
Ağrı	Ağrı Kars İğdır Ardahan	466.058 322.973 145.384 128.606	1.063.021	528.744 325.016 168.634 133.756	1.156.150	530.879 312.205 181.866 112.721	1.137.671
Malatya	Malatya Elazığ Bingöl Tunceli	815.105 518.360 234.790 86.268	1.654.523	853.658 569.616 253.739 93.584	1.770.597	722.065 541.258 251.552 84.022	1.598.897
Van	Van Muş Bitlis Hakkari	762.719 422.247 339.645 219.345	1.743.956	877.524 453.654 588.678 236.581	2.156.437	979.671 405.509 327.886 246.469	1.959.535
Gaziantep	Gaziantep Adıyaman Kilis	1.127.686 678.999 109.908	1.916.593	1.285.249 623.811 114.724	2.023.784	1.560.023 582.762 118.457	2.261.242
Şanlıurfa	Şanlıurfa Diyarbakır	1.303.589 1.282.678	2.586.267	1.443.422 1.362.708	2.806.130	1.523.099 1.460.714	2.983.813
Mardin	Mardin Batman Şırnak Siirt	646.826 400.380 316.536 262.379	1.626.121	705.098 456.734 353.197 263.676	1.778.705	745.778 472.487 416.001 291.528	1.925.794

EK- 4 İller ve bölgelerin yüzölçümleri

İBBS-2	İller	Yüzölçümleri (km ²)	Toplam
İstanbul	İstanbul	5315,33	5.315,33
Tekirdağ	Tekirdağ Edirne Kırklareli	6342,30 6097,91 6299,78	18.739,99
Balıkesir	Balıkesir Çanakkale	14472,73 9950,43	24.423,16
İzmir	İzmir	12015,61	12.015,61
Aydın	Aydın Denizli Muğla	7904,43 11804,19 12949,21	32.657,83
Manisa	Manisa Afyon Kütahya Uşak	13228,50 14718,63 12013,57 5363,09	45.323,79
Bursa	Bursa Eskişehir Bilecik	10886,38 13902,03 4306,77	29.095,18
Kocaeli	Kocaeli Sakarya Düzce Bolu Yalova	3625,29 4880,19 2592,95 8323,39 850,46	20.272,28
Ankara	Ankara	25401,94	25.401,94
Konya	Konya Karaman	40813,52 8868,90	49.682,42
Antalya	Antalya Isparta Burdur	20790,56 8871,08 7134,95	36.796,59
Adana	Adana Mersin	14045,56 15512,25	29.968,99
Hatay	Hatay K.Maraş Osmaniye	5831,36 14456,74 3195,99	23.484,09
Kırıkkale	Kırıkkale Aksaray Niğde Nevşehir Kırşehir	4569,76 7965,51 7365,29 5391,64 6530,32	31.822,52
Kayseri	Kayseri Sivas Yozgat	17109,33 28567,34 14074,09	59.750,76
Zonguldak	Zonguldak Karabük Bartın	3309,86 4108,80 2080,36	9.499,02
Kastamonu	Kastamonu Çankırı Sinop	13157,98 7491,89 5816,55	26.466,42
Samsun	Samsun Tokat Çorum Amasya	9364,10 10072,62 12796,21 5703,78	37.936,71

EK- 4 (Devam) İller ve bölgelerin yüzölçümleri

İBBS-2	İller	Yüzölçümleri (km ²)	Toplam
Trabzon	Trabzon Ordu Giresun Rize Artvin Gümüşhane	4664,04 5952,49 6831,58 3921,98 7367,10 6437,01	35.174,20
Erzurum	Erzurum Erzincan Bayburt	25330,90 11727,55 3739,08	35.797,53
Ağrı	Ağrı Kars Iğdır Ardahan	11498,67 10139,09 3587,81 4967,63	30.193,20
Malatya	Malatya Elazığ Bingöl Tunceli	12102,70 9281,45 8253,51 7685,66	37.323,32
Van	Van Muş Bitlis Hakkari	22983,06 8067,16 7094,50 7178,88	45.323,60
Gaziantep	Gaziantep Adıyaman Kilis	6844,84 7606,16 1427,76	15.878,76
Şanlıurfa	Şanlıurfa Diyarbakır	19336,21 15204,00	34.540,21
Mardin	Mardin Batman Şırnak Siirt	8806,04 4659,21 7151,57 5473,29	26.090,11

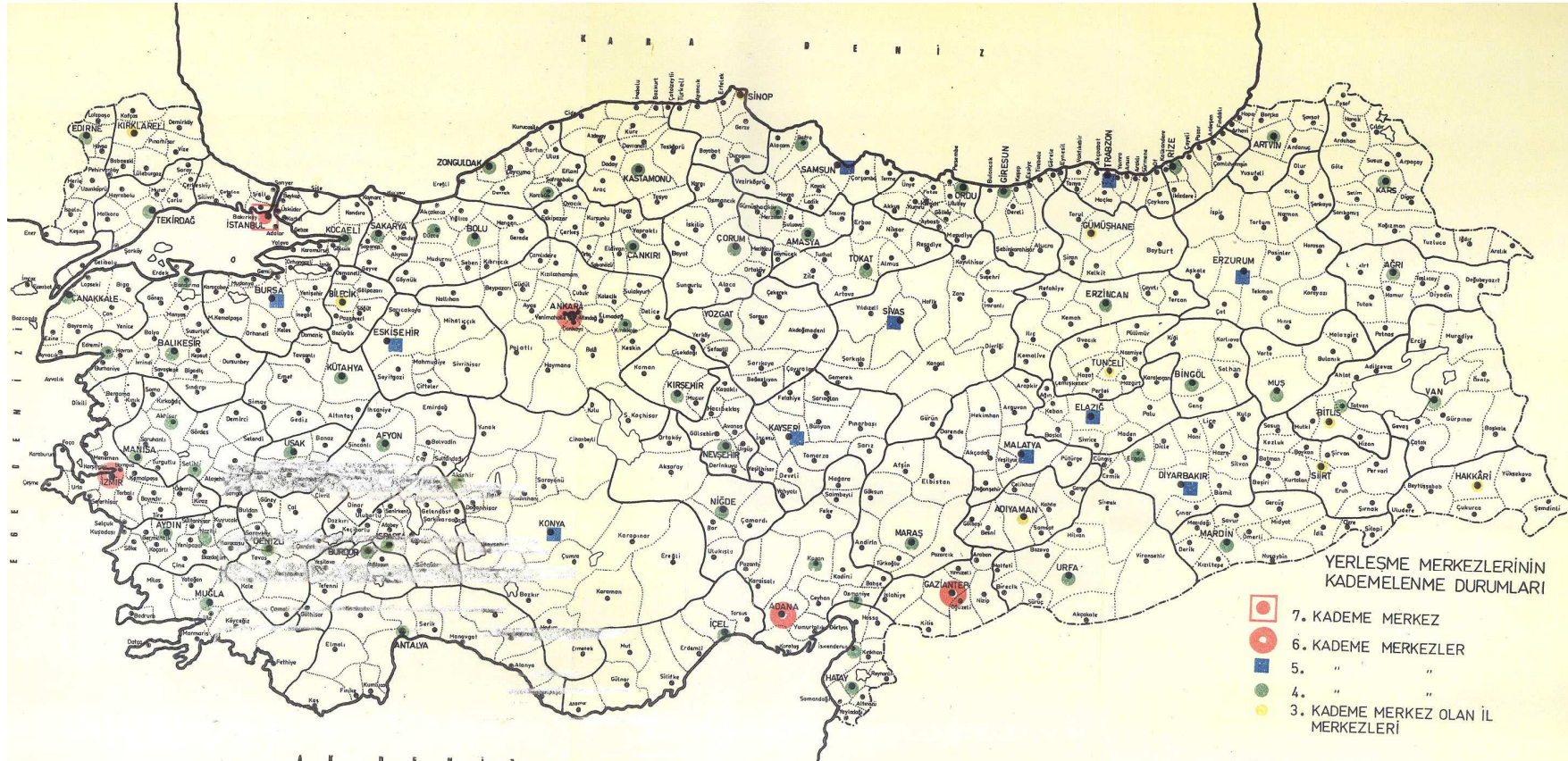
EK- 5 2000 yılı kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla

İBBS-2	İller	GSMH
İstanbul	İstanbul	2.645.303
Tekirdağ	Tekirdağ	2.535.909
	Edirne	1.878.469
	Kırklareli	2.809.088
Balıkesir	Balıkesir	1.667.335
	Çanakkale	2.193.001
İzmir	İzmir	2.680.098
Aydın	Aydın	1.905.250
	Denizli	2.163.526
	Muğla	2.663.223
Manisa	Manisa	2.604.063
	Afyon	1.024.163
	Kütahya	1.320.305
	Uşak	1.242.574
Bursa	Bursa	2.401.060
	Eskişehir	2.023.618
	Bilecik	2.959.494
Kocaeli	Kocaeli	4.376.797
	Sakarya	1.805.963
	Düzce	1.104.322
	Bolu	3.177.898
	Yalova	3.717.943
Ankara	Ankara	2.397.529
Konya	Konya	1.198.729
	Karaman	1639.902
Antalya	Antalya	1.723.405
	Isparta	1.114.507
	Burdur	1.619.326
Adana	Adana	1.933.377
	Mersin	1.861.931
Hatay	Hatay	1.536.808
	K.Maraş	1.086.139
	Osmaniye	829.805
Kırıkkale	Kırıkkale	1.618.707
	Aksaray	819.692
	Niğde	1.347.553
	Nevşehir	1.719.119
	Kırşehir	1.089.869
Kayseri	Kayseri	1.313.138
	Sivas	978.039
	Yozgat	744.774
Zonguldak	Zonguldak	1.602.815
	Karabük	3.454.894
	Bartın	660.502
Kastamonu	Kastamonu	1.343.049
	Çankırı	901.681
	Sinop	1.031.510
Samsun	Samsun	1.435.450
	Tokat	981.502
	Çorum	1.457.899
	Amasya	1.148.174

EK- 5 (Devam) 2000 yılı kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla

İBBS-2	İller	GSMH
Trabzon	Trabzon	953.473
	Ordu	864.353
	Giresun	907.872
	Rize	1.283.712
	Artvin	1.552.313
	Gümüşhane	687.664
Erzurum	Erzurum	614.780
	Erzincan	711.066
	Bayburt	595.864
Ağrı	Ağrı	349.933
	Kars	567.643
	Iğdır	544.048
	Ardahan	447.789
Malatya	Malatya	1.110.120
	Elazığ	1.105.577
	Bingöl	451.922
	Tunceli	630.978
Van	Van	509.027
	Muş	356.180
	Bitlis	361.868
	Hakkari	319.754
Gaziantep	Gaziantep	1.356.618
	Adıyaman	793.350
	Kilis	1.733.080
Şanlıurfa	Şanlıurfa	879.556
	Diyarbakır	882.900
Mardin	Mardin	714.094
	Batman	826.812
	Şırnak	339.420
	Siirt	765.042

EK- 6 Yerleşme merkezlerinin kademelenme durumları

EK- 7 6. Kademe merkezler ve etki alanları

EK- 8 5. Kademe merkezler ve etki alanları

EK- 9 4. Kademe merkezler ve etki alanları

EK- 10 3. Kademe merkezler ve etki alanları

TÜRKİYE'DE İBBS-2 BÖLGELERİNİN NUTS ve GÜNCEL-TARİHİ-İŞLEVSEL ÖLÇÜTLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI
1. SINIFTA YER ALAN İBBS-2 BÖLGELERİ

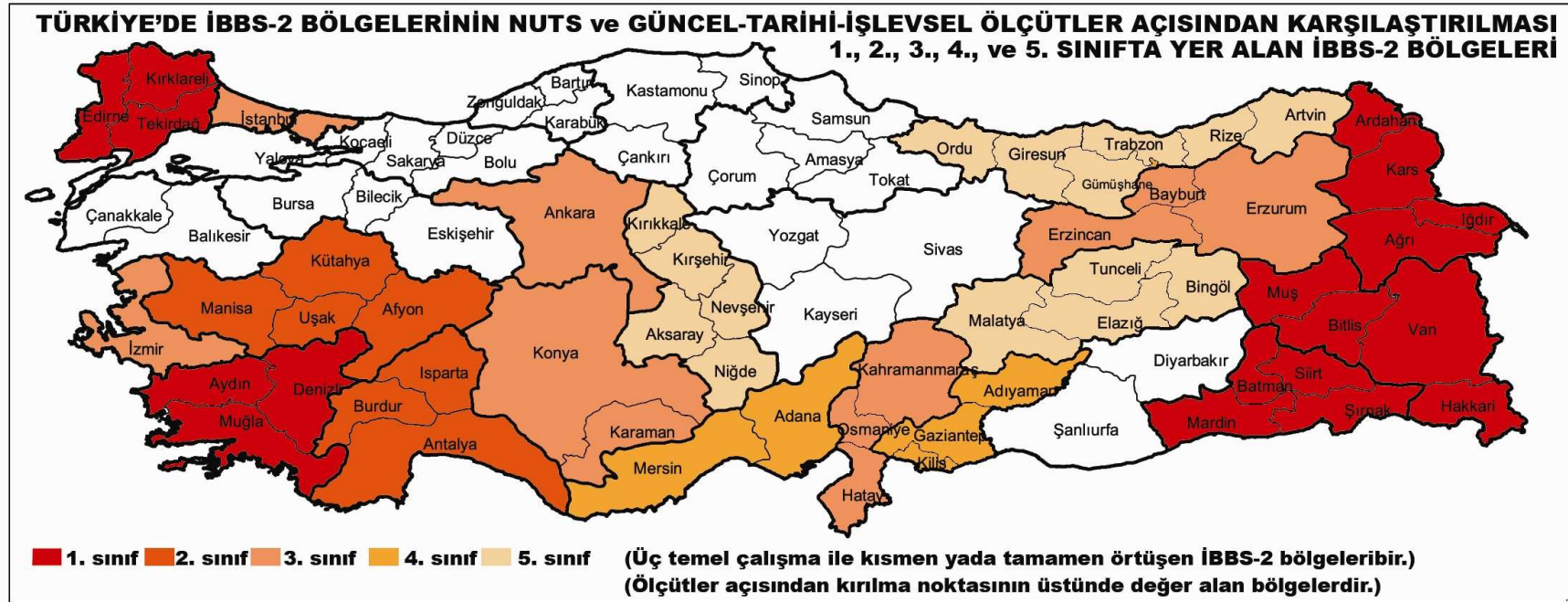
1. sınıf (Üç temel çalışmanın tüm göstergeleri ile uyumlu olan İBBS-2 Bölgeleri)

[illegible]

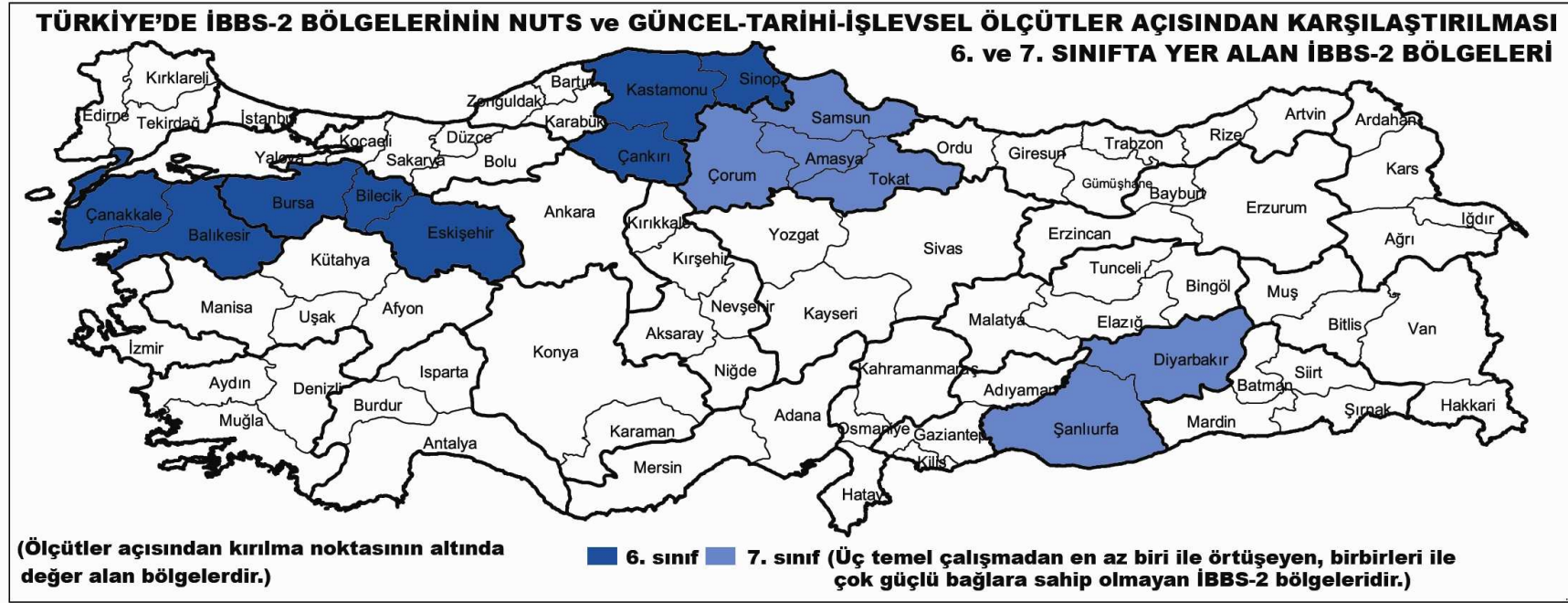
EK- 13 3. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri

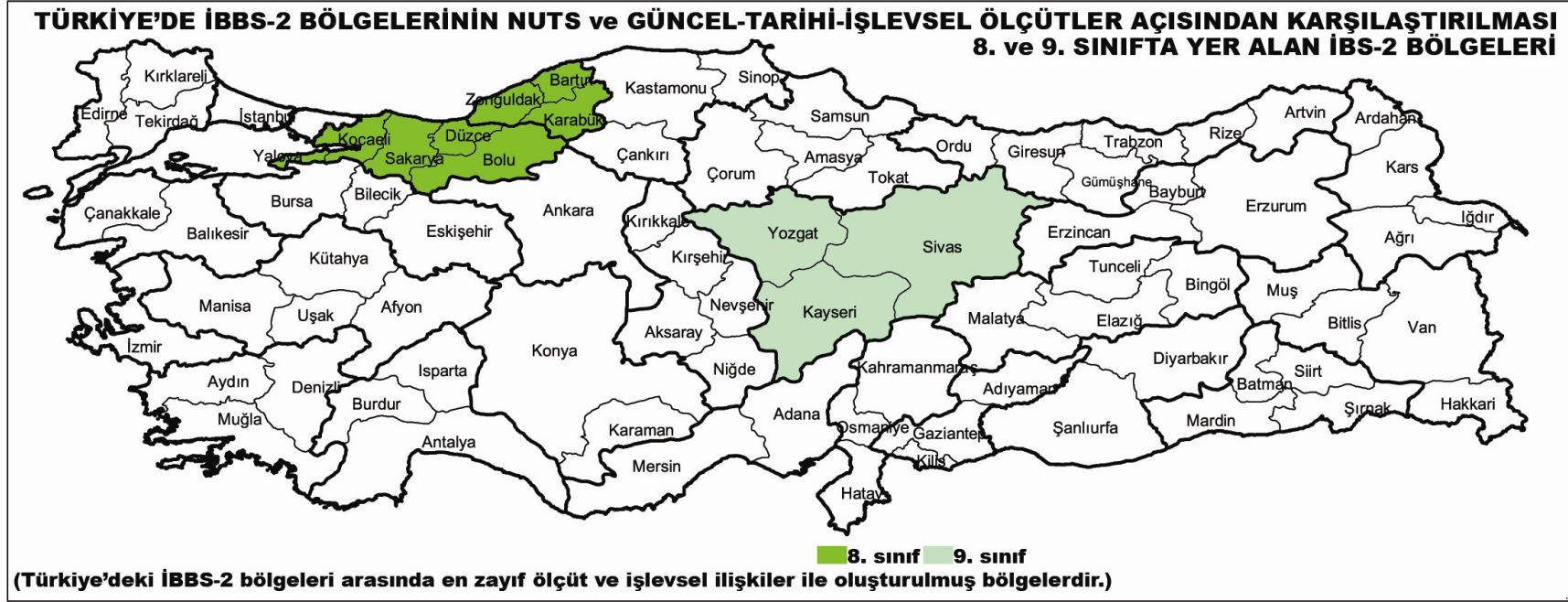
EK- 14 1., 2., 3., 4. ve 5. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri

EK- 15 6. ve 7. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri

EK- 16 8. ve 9. Sınıfta yer alan İBBS-2 bölgeleri

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ACAR, Özge
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 04.06.1981 Ankara
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (312) 479 48 15
 e-mail : ozgegumus04@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Ş.B.P. Bölümü	2002
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Ş.B.P. Bölümü	2000
Lise	Kaya Beyazıdoğlu Lisesi	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2007-2008	Mamak Belediyesi	Şehir Plancısı
2004-2007	Üçer Müş. Müh. A.Ş.	Şehir Plancısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Çamur K.C., Gümüş Ö., “İstatistiki Bölge Birimleri (NUTS Sistemi)”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Paragraf Yayınevi, 2005

Hobiler

Kitap okumak, Yürüyüş yapmak, Bilgisayar teknolojileri ile uğraşmak